

Racek, Jan

Poznámky k textu

In: Racek, Jan. *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba. II. díl, Život*. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1972, pp. 83-127

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120657>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POZNÁMKY K TEXTU

¹ K rodokmenu Harantů z Polžic a Bezdruzic jsem použil především rukopisného a tištěného pramenného genealogického materiálu. Snad nejcennější doklad k harantovské genealogii nalezneme v psaném rodokmenu z poloviny 17. století, který je dnes uložen ve sbírkách Městského vlastivědného muzea v Čáslavi (bez signatury). Rodokmen je ručně namalován na pergamentu, podlepeném papírem v podobě stromu s kolorovanými erby jednotlivých členů harantovské rodiny (rozměry 315×380 mm). Původně byl uložen tento dnes již značně poškozený exemplář (viz jeho fotokopii v obrazových přílohách, číslo XX) v čáslavském archeologickém spolku *Včela*. Dále jsem použil genealogického materiálu z rkp. *Paměti Jana Jiřího Haranta staršího z Polžic a Bezdruzic*. Tyto Paměti byly původně uloženy v knihovně rajhradského kláštera (sign. H. i. 37) s tímto latinským titulním listem: *M. S. | Memorabilium tum in Germania, tum in | Bohemia, Moravia, partim in Voiglandia in Hoffi propria manu | in Exilio existens | Joannes Georgius Harant de Pol- | schitz, et Bezdruzicz.ec. | conscripsit*. Český psaný *Paměti* ve formě deníku jsou dnes deponovány ve SAR v Brně sign. H. e. 56). Jan Jiří Harant starší podává v nich obsádné zprávy o životních osudech vlastních a své rodiny, jakož i o válečných a politických událostech, které se stály v letech 1624–1648. Paměti byly vydány tiskem Ferdinandem Menčíkem s názvem *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic od roku 1624 do roku 1648* (in: Historický archiv České akademie, číslo 10, Praha 1897; viz recenzi podepsanou značkou X. ve Sborníku historického kroužku 1898, seš. 7, 144 a d.). Menčík zkrátil jejich obsah, neboť vypustil ty zprávy, které pojednávají o Anglii, Francii, Itálii a Španělsku. Mnohé z Harantových zpráv, uložených v jeho rukopisných *Pamětech* se shodují s vyprávěním německého rukopisu, který uveřejnil Johann Wilhelm Holle v práci *Das Fürstenthum Bayreuth im Dreißigjährigen Kriege* (in: Archiv für Geschichte und Alterthumskunde von Oberfranken, seš. 1, str. 1–96, I. díl 1618–1632, seš. 2, str. 1–76, II. díl 1633–1637, seš. 3, str. 1–116 a III. díl 1638–1648, Bayreuth 1850). I když ve spise Holleho není zmínka o Harantech, přece se tu objevuje mnoho zajímavých zpráv o městě Hofu, zvláště o hudebních událostech a hudebnících, kteří tehdy v tomto městě žili a působili. Českých politických poměrů se týká poznámka Holleho v sešitě 1 (str. 6 a d.), v níž čteme: „*Nach der Schlacht am Weißen Berge bei Prag (8. 11. 1620) wurden nach und nach alle evangelischen Geistlichen und einige Jahre später (1627) sämtliche Protestanten aus Böhmen vertrieben.*“ Menčík soudí, že německý rukopis, který uveřejnil Holle ve shora citovaném spise, byl psán buď Harantem nebo aspoň na podkladě jeho *Paměti*, což by se musilo ovšem ještě zjistit na základě podrobného srovnání obou spisů. O hudbě a hudebnících v městě Hofu v 16. století napsal monografickou práci H. Kätzl s názvem *Musikpflege und Musikerziehung in der Stadt Hof im 16. Jahrhundert* (disertace, Erlangen 1951). K rekonstrukci harantovské genealogie mně sloužily tyto pramenné dokumenty: Bartoloměje Paprockého z Hlohohol *Diadochos id est Successio: jinák Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských a všech třech stavů slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského . . .* (Praha 1602, genealogie Harantova je uvedena ve 3. svazku tohoto díla, věnovaného rytířskému stavu, str. 318), *Památník Kryštofa Viléma Haranta z Polžic z roku 1631* (rkp. je uložen v NM v Praze, sign. II A 8), rodové tabulky (*Genealogicae tabulae*) v díle Bohuslava Balbína, *Miscellaneorum Historicorum Regni Bohemiae, Decas II. Liber I* (Praha 1687, genealogie Harantova rodu je uvedena v genealogické tabulce v druhé knize, část třetí, Praha 1688), konečně genealogická příručka GENEALOGIE (původně ze sbírek rkp. Německého histo-

rického spolku, sign. 333, nyní v SAR v Brně, sign. H—J, III, G 13, fol. 16a—b). K rodu kmenu Jana Jiřího Haranta st. a jeho dvou žen jsem použil genealogických tabulek, které uvádí Edmund Schebek ve studii *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant v. Polžic und Weseritz* (in: *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XII, Praha 1874, 275 a. d.*).

Podrobnou bibliografii literatury ke genealogii Harantova rodu a k životu i dílu Kryštofa Haranta z Polžic uvádí do roku 1900 Cenek Zíbrt v *Bibliografii české historie*, díl I. (Praha 1900, 363, čís. 10.344). V historické literatuře jsem našel četné drobné údaje o harantovské genealogii v těchto publikacích: Joseph Schiffner v *Gallerie der interessantesten und merkwürdigsten Personen Böhmens*, V. svazek (Praha 1804, 64 a. d., spis Schiffnerův přeložil do češtiny Jan Nepomuk Rulík s názvem *Gallerie aneb vyobrazení nejslavnějších osob země české aid.* (1804—1810), Jan Nepomuk Rulík, *Kalendář historický 1797—1810*, IV, 178, Heinrich Ottokar Miltner, *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen. I. Abteilung: Personenmünzen* (Praha 1852, genealogie rodu Harantova na str. 134 a. d.), Legis Glückselig, *Ritter Christoph Harant von Poležic und Bezdruzic und auf Petzka ec. „der Jerusalemfahrer“* (in: *Illustrierte Chronik von Böhmen*, II. sv., Praha 1853, 604 a. d.), Heinrich R. Dietsch, *Die Christlichen Weihstätten in und bei der Stadt Hof* (Hof 1856, 99), Tomáš V. Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I (Praha 1883, 136), František Vlasák, *Staročeská šlechta a její potomstvo po třicetileté válce. Příspěvky rodopisné* (in: *Památky archeologické II*, 1886, seš. III, 112), t ý ž, *Der altböhmische Adel* (Praha 1866, 127), Ferdinand Menčík, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic* (ČCM LXI, 1887, 488 a. d.), Martin Kolář a August Sedláček, *Českomoravská heraldika. I. Část všeobecná* (Praha 1902), II. *Část zvláštní* (Praha 1925), Břetislav Jelínek, *Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbständigkeit 1618—1648. Ein Beitrag zur Genealogie und Biographie der böhmischen Kombattanten des dreissigjährigen Krieges* (Praha 1916), August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl V (Praha 1933, 99 a. d.), *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XII*, Praha 1847, 273 a. d., *Österreichischer Wappenmanach 1967* (Musik aus Österreich. Nach einer Idee von Roman Procházka, redigiert von Heinz Schöny und Franz Gall, Wappenzeichnungen von F. J. Karlovsky, Wien 1967).

Z lexikografické a topografické literatury jsem použil hlavně těchto tištěných spisů: Bienenberg, *Alterthum III*, 80, G. J. Dlabač, *Allgemeines histor. Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theil auch Mähren und Schlessien III* (Praha 1815—1818, 9), Iselin, *Historisches Lexikon II*, 744 a. d., Martin Kolář, *Ottův slovník naučný* (sv. X, Praha 1896, 876 a. d.), Jos. Fr. Jar. Schaller, *Topographie des Königreiches Böhmen I*, 192, VI, 236, IX, 139, X, 206, XVI, 98, 100—102 a 104, Jiří Berkovec, *Československý hudební slovník osob a institucí I* (Praha 1963, 403 a. d.).

² Jaroslav Charvát ve své rkp. disertační práci *Krištof Harant z Polžic a Bezdruzic* (Praha 1928—1929) uvádí, že o jakémsi Buškovi z Bezdruzic se děje zmínka k roku 1316 v pamětech tepelského kláštera a naposled k roku 1375, kde je uváděn jako patron želivského kostela. Tento Bušek měl ve znaku, podobně jako Harantové, v kletonu na helmě kohouta. Viz o tom též August Sedláček, *Hrady XIII*, 55.

³ Viz rodokmen Harantů z časlavského muzea a genealogické tabulky (*Genealogicae tabulae*) v díle Bohuslava Balbína, *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae, Decadis II. Libri II. Pars III.* (Praha 1688).

⁴ Viz též Bartoloměj Paprocký z Hlohov, *Diadochus id est Successio: jinák Posloupnost knížat a králův českých . . .* (Praha 1602, 318).

⁵ Viz *Sněmy české III*, čís. 321, 30. dubna 1571 (Praha 1884, 615), IV, čís. 34, od 12. V. do 22. VI. 1574 (Praha 1886, 90), V, čís. 28, 11. ledna 1577, čís. 102, 2. srpna 1578, čís. 161, 8. srpna 1578 a čís. 279 (Praha 1887, 44, 304, 314 a 534) a VI, čís. 189, 25. května 1583, čís. 191, čís. 193, 27. května 1583, čís. 257, 14. prosince 1583 (Praha 1890, 307—308, 331, 469).

⁶ První nevlastní bratr Kryštofův Bohuslav, který pocházel z prvního manželství jeho otce Jiřího, zemřel roku 1562. Druhý nevlastní bratr Jindřich (narozený asi 1542, zemřel 1603) byl manželem Anny z Janovic (zemřela roku 1566) a Anežky Harantové, rozené Bechyňové z Lažan (narozena asi 1565, zemřela 17. XI. 1628 v Hofu), která pocházela ze staropanského rodu z Bechyně, jehož erb měl na stříbrném štítě tři kapry červené barvy. Zemřela v exilu a byla pochována v klášterním kúru města Hofu teprve až 1. XII. 1628. „Anno 1628 den 17. Novembris Sonnabend vor Martini zu früh zwischen 2. und 3. Hora ist in Ihrem Exilio verschiedn die Wohl Edle geborne und viel tugendreiche Frau Agnes Harantin, geborne Bechnin von Laschan, des Wohl Edel gestrengen Herrn Friedrich (sic!)

Harants von Polschitz und Wesdruschitz (sic!) selig hinterlassene Wittib. Ihres Alters gleich in 63. Jahr, der Gott gnädige sein wolle. Amen." (cit. Heinrich R. Dietsch, *Die christlichen Weihstätten in und bei der Stadt Hof*, Hof 1856, 99). Z tohoto manželství vzešla dcera Anna Dorota, která se provdala za Jiřího Příchovského z Příchovic a na Dlačově (zemřela 1626), pocházejícího ze staré české, zprvu vladycké, později hraběcí rodiny (erb tři labutí krky, jejichž spodky byly tak spojeny, že pysky jejich byly obráceny k rohům štítu). Vzešel z dlačovské pošlosti. Jejich syn Jindřich Oldřich (narozený 1628, zemřel před rokem 1685) prodal roku 1671 Dlačov. Měl dva syny, o nichž nevíme nic bližšího. O Jindřichu Harantovi z Polžic a na Klenovém nacházíme zmínky v aktech o zasedáních českého sněmu, kde se objevuje ve funkci výběřčího posudného v plzeňském kraji. Viz *Sněmy české* V, čís. 162, 2. srpna 1578, čís. 234, 9. II.—14. IV. 1579 (Praha 1887, 308 a 435), VI, čís. 119, sine dato (v únoru 1582, pozn. J. R.), čís. 120, únor 1582, čís. 193, 27. května 1583 (Praha 1890, 189, 198 a 323).

Třetí nevlastní bratr Kryštofův Jan Bořivoj na Vrhavci u Klatov zemřel v námořní bitvě s Turky roku 1572.

Mladší vlastní bratr Kryštofův ze čtvrtého manželství jeho otce Jiřího Haranta Adama (narozený 1565, zemřel 12. XII. 1617 v Klatovech) se oženil s Annou Evou z Malovic, která pocházela ze staročeské panské rodiny (erb tvořil modrý štít a na něm půl koně, u některých žluté, u jiných bílé barvy). S Evou měl tři syny. První dva, Jan Jindřich (zemřel 1613) a Kryštof Bohuslav (zemřel 1616), záhy zemřeli, třetí Jan Jiří (zemřel 1646) podědil polovinu Klenového. Poněvadž se zúčastnil spolu se svým strýcem Kryštofem stavovského povstání, byl mu majetek proměněn v léno. Adam Harant byl velmi prudké povahy a nevynikl mimořádnými duševními vlastnostmi. O něm se zmiňuje August Sedláček (*Hrady* IX, 159, regesta komorního soudu).

Nejmłodší vlastní bratr Kryštofův Jan Jiří starší na Velkých Hořticích a Habartických (narozen 24. XII. 1580, zemřel asi brzo po roku 1648 v Kulmbachu) byl dvakrát ženat. Ponejprv se oženil v úterý po sv. Trojici 1601 s Ludmilou Příchovskou z Příchovic v Lažanech (narozena ve středu po sv. Voršile 1578, zemřela v noci na Velký pátek 1631 v Hofu). S Janem Jiřím Harantem měla 13 dětí, 6 synů a 7 dcer: Evu Krizeldu, Annu Amalii, Jiřího Friedricha, Marianu Kateřinu, Annu Alžbětu, Jana Ratolta, Kryštofa Viléma, Adama Rudolfa, Sibylu Magdalénu, Kryštofa Viléma, Ludmilu Kateřinu, Mariannu Alžbětu a Jindřicha Leopolda. Dva synové a čtyři dcery zemřeli před její smrtí a čtyři synové a tři dcery ji přečkali (Jiří Friedrich, Jan Ratolt, Adam Rudolf, Kryštof Vilém, Eva Krizelda, Sibyla Magdaléna, Marianna Alžběta). Ludmila Příchovská se dožila 52 let a 25 neděl. Byla pochována v exilu na klášterním hřbitově v Hofu. Na jejím náhrobním kameni pod erbem byl tento nápis: „Anno 1631, den 18. (8.) Aprili Charfreytag in der Nacht 11 Uhr in Ihren Exilio verschieden die wohl edle geborne, viel tugendreiche Frau Lidmila Harantin geborne von Pichovic, des wohl edlen geborenen und gestrengen Herrn Johann Georg Harant der Elter von Polschic (sic!) und Wesdruschis (sic!) gemahl, Ihres Alters 52 Jahr und 25 Wochen da begrabene lieget und ruhet in den Herrn.“ Podruhé se oženil 13. XI. 1635 se Sabinou z Waldenfelsu (narozena 8. V. 1604 v Thürbachu, zemřela 23. VII. 1641 v Hofu), dcerou rytíře Jindřicha z Waldenfelsu na Thürbachu a Gompersreuthu. Z tohoto manželství vzešla 1 dcera a 2 synové (Alžběta Magdaléna, Otta Jan Adam a Jan Jindřich). Jan Jiří Harant byl horlivý evangelík. Účastnil se povstání proti Ferdinandovi II. a zachoval věrnost králi Friedrichovi Falckému. Pro účast na stavovském povstání byl 26. VI. 1623 odsouzen ke ztrátě poloviny svého jmění. Dne 29. května 1628 opustil Čechy a vystěhoval se do Rohenstrassu v Horní Falci nedaleko Amberku v sulzbašském knížectví. Dne 21. srpna 1623 přesídlil do Hofu ve Voigtlandu v bayreuthském vévodství. Dne 14. června 1632 se uchýlil do Kulmbachu, roku 1633 do Lichtenberku, pak znova se vrátil do Kulmbachu, kde asi někdy po roce 1648 zemřel. V exilu napsal své *Paměti*, o nichž jsem se již svrchu zmínil a jejichž český rukopis je dnes uložen ve SAR v Brně. V roce 1638 přeložil Jan Jiří Harant st. do němčiny *Kryštofa Haranta Cestu do svatě země*. K cestopisu připojil v samostatné kapitole spolehlivé údaje o životě svého bratra od jeho návratu ze Svatě země až do roku 1615. Tuto kapitolu, která není vydána v německém znění Kryštofova cestopisu (Nürnberg 1678), otiskl ve svrchu zmíněném překladu této knihy Edmund Schebek. Německý překlad *Cesty* vydal tiskem syn Jana Jiřího Haranta st. Kryštof Vilém Harant. Viz zprávu v *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen* XII, 273 a d., též Ferdinand Menčík, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic* (in: ČČM LXI, 1887, 488 a d.).

Z prvního manželství Jana Jiřího Haranta st. se dochovaly zprávy pouze o těchto jeho dětech: Jiří Friedrich (životní data neznámá) zdědil Hořtice a Habartice. Dne 16. října 1628 se oženil s Evou Kateřinou Černinovou z Chudenic, na Čeminech a na tvrzi Lištanech,

patrně dcerou Jana Ondřeje Černína z Chudenic. Z tohoto manželství se narodilo 5 synů a 4 dcery: Anna Alžběta (?), Marie Kateřina (narozena 8. IX. 1628 v Habartcích), Marie Lidmila (narozena 8. srpna 1629), Jan Jiří ml. (narozen asi 1630, zemřel 5. ledna 1632 v Plzni), Jan Vilím (narozen 25. února 1632 v Plzni), Františka Eusebie (narozena 25. května 1633, někde se uvádí na podzim 1635), Jan Friedrich (narozen 13. IX. 1638), Rudolf Maxmilián (narozen 22. března 1640 v Plzni, zemřel 30. května 1641 na Čeminech, pochován 2. června 1641 v Touškově) a Kryštof Jaroslav (narozen 8. července 1641 na Čeminech). Roku 1631 Jiří Friedrich Harant prodal Habartice; ještě roku 1654 žil se svou manželkou.

Jan Ratoít (narozen 1610, zemřel 2. února 1632 v Hildersu) byl roku 1631 kaprálem v saském kurfiřtském pluku Jana Viléma z Altenburku. Byl přidělen do pluku Karla ze Streiberku. Vyznamenal se v boji u Breitenfeldu dne 17. září 1631. Pak sloužil ve švédské armádě. Zde byl zařazen do pluku polního maršála Hermanna Wrangela pod rytmistrem Rheinholdem von Rosen. Předčasně zemřel v Hildersu nemocněv na tyfus v mladém věku 22 let.

Adam Rudolf (narozen asi 1613, zemřel ve čtvrtek 3. ledna 1639 ve Wismaru v Meklenbursku-Zvěřínsku). Jako 18letý sloužil roku 1631 v saském kurfiřtském pluku Johanna Wilhelma von Sachsen-Altenburg. V bitvě u Breitenfeldu (7. IX. 1631) byl raněn. Pak sloužil ve švédské armádě, kde jej generál Zdeněk z Hodic zařadil jako korneta do svého pluku. V letech 1635—1638 se zúčastnil polních tažení ve Slezsku, Meklenbursku a Pomořanech. Mezitím byl povýšen na poručíka. Zemřel v 26 letech dne 3. I. 1639 ve Wismaru. Pohřben v Eislebenu, rodišti Martina Luthera. Byl ženat s Marií z Möllendorfu. Z tohoto manželství vzešla jedna dcera Anna Alžběta (narozena v Pomořanech ?, zemřela 24. II. 1641). Viz Břetislav Jelínek, *Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbständigkeit 1618—1648* (Praha 1916, 25) a Ferdinand Menčík, l. c., 111 a d.

Čtvrtý a nejmladší syn Jana Jiřího Haranta st. Kryštof Vilém (narozen 10. IV. 1617, zemřel 25. II. 1691 v Praze) byl již jako 16letý hoch zařazen oberstem Zdeňkem hr. z Hodic jako kornet do švédského pluku. Roku 1613 dosáhl hodnosti rytmistra. V bitvě u Plauen (20. II. 1639) byl zajat císařskými vojsky a odvečen do Lipska. Po propuštění táhl s Hodickým přes Prahu do Brandýsa nad Labem, kde 20. X. 1639 úspěšně bojoval proti Maďarům. Po smrti Hodického roku 1641 vstoupil do císařských služeb a po bitvě u Lipska (2. XI. 1642) byl povýšen na Oberstwachmeistera. Roku 1645 poslal Kryštofa Viléma Haranta generál Hatzfeld před bitvou u Jankova z Horažďovic do Písku, kde obsadil soutěsky proti nepříteli. Prošel mnohými souboji, proto mu říkali „duellator“. Dokonce potlačil lidové povstání v severovýchodních Čechách. Roku 1645 byl povýšen na obersta. Roku 1678 uveřejnil v Norimberku v německém překladu cestopis svého strýce Kryštofa s názvem: *Der Christliche Ulysses oder Weit-versuchte Cavalier fůrgestellt in der denkwůrdigen Bereisung so wol des Heiligen Landes als vieler anderer morgenlůndischer Provinzen, Landschafften und berůhmter Stůdte* a věnoval jej císaři Leopoldu I. Téhož roku byl povýšen na generála Wachtmeistera a stal se vrchním velitelem císařského vojska v Čechách. Zemřel 25. II. 1691 jako generál jízdy a byl pohřben u sv. Víta v Praze. Na jeho náhrobním kameni čteme tento nápis: *Monumentum Excell. et Illmni D. Christophori Guilielmi Harant Lib. Baron. a Polschitz et Wezeritz S. C. R. M. Camerarii, Equitum generalis, Regiminis peditum Colonelli, regiae Civitatis Pragensis Commendantis, nec non incliti regni Bohemiae Commendantis Generalis, qui die 10. Aprilis 1617 natus, saepius hostes infensissimos morti devotus et 25. Febr. 1691 mortis praeda factus est. Deo aeternum vivat.* Viz Břetislav Jelínek, *Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbständigkeit 1618—1648* (Praha 1916, 26). Kryštof Vilém Harant byl dvakrát ženat. Poprvé se oženil dne 18. října 1641 v Brunšviku se Sabinou Marií, rozenou z Hardenberka, vdovou po rytíři Vitu Gabrielu Hofmannovi z Můnichsberku, nejvyšším brunšvicím hejtmanu. Jejím otcem byl rytíř Erich z Hardenberku a z Lindavy (Lindau), matkou Hedvika, rozená Spůrgkin. Ve čtvrtek 30. dubna 1643 se mu narodila v Plzni z tohoto manželství dcera Ludmila Hedvika, ale již třetí den po křtu dne 2. května 1643 zemřela a po ní dne 7. května 1643 také její matka. Byla pochována i s dětátkem v Plzni v černém klášteře v neděli před sv. Duchem dne 17. května 1643. Podruhé se oženil Kryštof Vilém s Dorotou Augustou ze Schacku a z Holštejnu. Z tohoto manželství vzešly dvě dcery: Kornelie Eleonora a Augusta. Kornelie Eleonora (narozena 1650) se provdala za Zikmunda Ludvíka hr. z Trautmannsdorfu a Weinsberku (narozen 1651, zemřel 17. IX. 1707), cis. královského komorníka a královského hejtmana prácheňského kraje v Čechách. Jako vdova držela v letech 1711—1728 Průhonice. Zemřela 14. března 1728 v Praze a dne 16. března 1728 byla pohřbena v kostele Matky Boží Sněžné. Byla poslední ženou harantovského rodu. Z jejího manželství s hr. Zikmundem z Trautmannsdorfu vzešlo

několik synů a dcer, z nichž zůstali naživu: Adam Kryštof, po roku 1720 pán na Miletičích, Josef Antonín (zemřel 1714), pán na Lukavci, Leopold Adolf (narozen 1694), pán na Kněžicích, Anna Cukrová, hr. z Tamfeldu, Lucie hr. z Písnic a Ludovika Novohradská, ovdovělá hr. z Kolovrat. Druhá dcera Kryštofa Viléma Haranta Augusta (1651—1681) se provdala za setníka Lorenze z Venningen. Viz *Prägerische Zeitung* 16. března 1728. Výpis z novin ve Wunschwitzově sbírce (Praha SÚAR).

Z prvního manželství Jana Jiřího Haranta st. zůstaly naživu ještě tři dcery, Eva Krizelda, Magdaléna Sibyla a Alžběta Marianna. Eva Krizelda z Kadova, rozená z Polžic a z Bezdruzic (narozena ?, zemřela ?), byla dne 25. srpna 1625 v Klatovech oddána děkanem a mnichem Severinem s panem Rackem z Kadova a na Chlístovicích. Roku 1640 se jí v létě narodila dcera. O Magdaléně Sibyle (narozena ?, zemřela ?) nemáme zpráv. Alžběta Marianna (narozena ?, zemřela ?) byla oddána v noci dne 21. října 1645 za Ludvíka Viléma Fuchse ze Schweinhausenu. Dne 30. září 1646 se jim narodila v Kulmbachu dcera, která byla 10. října 1646 pokřtěna. Dáno jí jméno po dvou jejích bábách Marie Ludmila.

Z druhého manželství Jana Jiřího Haranta st. zůstali naživu dcera Alžběta Magdaléna a dva synové Otta Jan Adam a Jan Jindřich. O dceři Alžbětě Magdaléně (narozena 26. ledna 1637 v Hofu, zemřela ?) nemáme zpráv. Otta Jan Adam (narozen 7. srpna 1639, zemřel 1. října 1639) byl pokřtěn v sobotu po 7. neděli po sv. Trojici 13. srpna 1639. „Dáno mu na křtu jméno Otta Jan Adam po jeho kmotru, kterýž ho na rukou držel, a po dvou bratřích jeho, kterýž v exilium z tohoto světa před ním vykročili“ ... „ráno v sobotu na sv. Matouše v půl 7. hodině nad tou smrtí, posledním nepřitelem, právo obdržal, a v Pánu usnul, (v) 7. nedělech 6 dnech mině půl hodiny; neb se narodil (v) 7. neděli po sv. Trojici 28. dne Julii léta 1639 na znamení střelce, pokřtěn 13. dne měsíce Augusti neb srpna. Umřel 21. Septembris.“ Jan Jindřich (narozen 20. listopadu 1640 v Hofu, zemřel ?), psán též Hans Hendrich Harant. V sobotu dne 24. listopadu 1640 byl pokřtěn.

O vlastních sestřích Kryštofových se dochovalo málo spolehlivých zpráv. Eva zemřela roku 1586, Magdaléna se provdala za Přibíka z Klenového, který byl roku 1609 u Lito-měřic kamením ubit sroceným lidem, když odvázel svého zběhlého poddaného (viz Sedláček, *Hrady* IX, 159. reg. kom. soudu), Zofie byla provdána za Adama z Klenova (zemřel 1607) a zemřela roku 1602. O Juditě nevíme nic bližšího. (Závěť ve čtvrtek po hromnicích z roku 1584, zemské desky, čís. 22 H. 4. a Balbin.)

Nejdéle udrželi harantovský rod potomci nejstaršího syna Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic (1564—1621) Jana Viléma (narozen ?, zemřel 1644?). Jan Vilém koupil od své manželky Barbory Alžběty Křinecké z Ronova a její sestry Heleny Eustachie, provdané Švamberkové, roku 1637 jilemnické panství. Když někdy kolem roku 1644 zemřel, zanechal dceru Annu Helenu Kateřinu (narozena ?, zemřela ?) a dva syny, Kryštofa Gottfrieda (narozen ?, zemřel 1670) a Viléma Adolfa (narozen ?, zemřel 1. VIII. 1675), z nichž starší Kryštof Gottfried měl za manželku Eleonoru Konstancii hr. z Valdštejna (narozena ?, zemřela ?). Zemřel bezdětný roku 1670. Odkázal bratru Adolfu Vilémovi svou část Jilemnice. Adolf Vilém se oženil s Annou Františkou hr. ze Schönfeldu. Byl rytmistrem v harantovském kyrysnickém pluku. Byl zabit v šarvátku s Francouzi roku 1675 nedaleko Štrasburku. Zanechal po sobě nezletilé děti: Františka Pavla a dcery Marii Lucii a Konstancii Alžbětu. Dcera Marie Lucie (narozena ?, zemřela ?) se provdala za hr. Jana Kristína Stubicka a Konstancie Alžběta (narozena ?, zemřela ?) za Jana Vratislava hr. Claryho. Syn František Pavel (narozen 31. I. 1669 v Praze, zemřel 15. I. 1728 v Krchlebích) se oženil s Marií Josefou, rozenou hr. Carettovou z Millesima (zemřela 29. I. 1742). Jilemnické panství odprodal roku 1701 hr. Ferdinandu Bonaventurovi z Harrachu. Za toto panství koupil roku 1703 Krchleby u Čáslavi. K nim pak přikoupil roku 1710 Šebestěnice. Roku 1728 zemřel ve věku 59 let po těžké, dlouhotrvající nemoci. Dne 17. ledna 1728 byl pohřben v kostele sv. Václava v Krchlebích.

Podle mně dostupných genealogických údajů a pramenů František Pavel Harant nezanechal po sobě dětí. Ve všech těchto pramenech se jednoznačně uvádí, že byl posledním členem harantovského rodu. Jim údajně prý vymřel starobylý a slavný rod Harantů z Polžic a Bezdruzic. Viz též *Prägerische Zeitung* z 21. ledna 1728, čís. 9. Výpis z těchto novin je uložen ve Wunschwitzově sbírce v SÚAR v Praze.

Zda údaje o vymření harantovského rodu jsou správné, nepodařilo se mně dosud jednoznačně a bezpečně zjistit. Podle genealogických výzkumů, které podnikli dr. Štefan Jančo v Martině (Martin, Kozmonautov 11) a ministerský rada Robert Harant ve Vídni (A 1080 Wien, Floriangasse 29), kteří pátrají v čistě rodinném zájmu po domnělých potomcích Harantova rodu na Slovensku, bylo zjištěno, že v severozápadní a východoslovenské

oblasti žilo a dosud žije několik rodin tohoto jména. Dr. Jančo mně dal k dispozici podrobná genealogická data ve formě genealogických tabulek. Z nich zde uvádím jen nejpodstatnější rodopisné údaje.

Koncem 17. a na počátku 18. století se objevují Harantové v obcích Cherubin Čierné (tato původně uherská obec zanikla v 19. století), dále ve Velké a Malé Čierné (okres Žilina u Rájce nad Rajčankou), kteří prý odvozovali svůj původ z rodu Harantů z Polžic a Bezdruzic. Dnes jsou ještě tyto harantovské rodiny usídle v obci Hliníku, která je spojena s Velkou Bytčou (okres Žilina). Dr. Štefan Jančo pátral po genealogii těchto slovenských Harantů ve SA v Bytči, kde jsou uloženy rodné matriky katolického farního úřadu z Rájce od 5. X. 1674. Podle těchto záznamů se objevil na Slovensku první z Harantů Jan Harant z Jasenova (u Humenného na východním Slovensku) již roku 1690. Jeho syn Jan Harant z Cherubin Čierné je uveden v rájecké matrice v lednu roku 1728. Ke dni 19. VII. 1773 je tu zaznamenán křest Jana Haranta, syna Mikuláše Haranta a Sofie Szkrabikové (Žofie Škrabiková). Ke dni 29. XII. 1766 se tu zase uvádí, že byla pokřtěna Kateřina Harantová, rovněž dcera Mikuláše Haranta. Ve *Slovenskom naučnom slovníku* z roku 1932 (str. XX) je u hesla Kryštof Harant uveden také František Harant (nar. 1851 v Gaboltove, okres Bardejov) jako jeden z jeho potomků. Tento František Harant, syn Arnolda Haranta, byl zaměstnancem lesů hr. Erdődyho a 25 let starostou v Ladomírovi (okres Stropkov na vých. Slovensku), kde také 2. VII. 1934 zemřel. Otec Arnolda Haranta, inž. Jan Vincenc Harant, pocházel z Jihlavy. Pracoval také v hraběcích lesních službách na Slovensku ve Zborove (maďarsky Zborov, v býv. župě šaryšské). Na Slovensko přišel někdy v letech 1813—1815. Z potomků slovenských Harantů žije dosud matematik dr. Michal Harant, profesor na Vysoké škole dopravní v Žilině. Tolik mně sdělil dr. Jančo o Harantech z východního a severozápadního Slovenska. V Brně žije Miroslav Harant (Brno, Grohova 5), který rovněž se pokouší odvodit svůj původ od Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic.

Zatím však nelze věrohodně doložit na základě přesvědčivého pramenného materiálu, zda tito zde uvedení slovenští a čeští Harantové jsou skutečně potomci slavného českého šlechtického rodu Harantů z Polžic a Bezdruzic. Jsem toho názoru, že tito zde uvedení Harantové českého a slovenského původu nemají patrně nic společného s rodem našeho Kryštofa Haranta. Zjištění, ke kterým dospěl dr. Jančo a Robert Harant, jsem tu uvedl spíše jako podnět k dalšímu podrobnému genealogickému výzkumu tohoto velmi složitého problému, nikoli však jako skutečnost, která by bezpečně směřovala k rozrodu Harantů z Polžic a Bezdruzic.

⁷ Hrad klenovský se tyčí na strmé, výhledově kuželovité skále (537 m) na úpatí Sumavy. Klenové bylo původně sídlem staročeského rodu z Klenového a z Janovic. Tento rod se vyskytuje již v 13. století. Mnozí jeho příslušníci vynikli v českých dějinách, jmenovitě Příbík z Klenového (zemřel 1465), který se uplatnil za husitských válek jako udatný bojovník strany Tábořské. Po Janu z Klenového tu seděl Vilém Švihovský z Ryzemberku (1534), Zdeněk Lev z Rožmitálu, Adam ze Šternberku (1547) a konečně Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic. Jiří Harant koupil od Adama ze Šternberku, nejvyššího dvorského sudího, dne 10. listopadu 1553 zámek a statek Klenové za 3325 kop pražských grošů (viz o tom zápis v zemských deskách 51 D 25 a 11 K 17). Celý statek tvořily vedle zámku Klenového, poplužního dvora a městečka Klenového ještě pustá tvrz a ves Tejnec, dále vsi Loužany, Javor, Hynkovice a Vacovy. Kupní smlouvou (zemské desky 11 K 8) prodal Jiří Harant Bořivoji Rochcovi z Otova pustou ves Tejnec s tvrzí a ves Vacovy za 1250 kop pražských grošů. Dne 12. listopadu 1560 koupil Jiří Harant od Silvestra Mlazovského z Těšic další dvě vesnice Chčepice a Němčice za 787½ kopy pražských grošů (kupní smlouva v deskách zemských 60 F 9). Synové Jiřího Haranta Kryštof a Adam se rozdělili roku 1583 o klenovské zboží. Jedna jeho polovina se dostala později na kratší dobu původním majitelům z Klenového. Jan Jiří Harant ml. přistoupil na počátku třicetileté války ke konfederaci odbojných stavů, začež byl odsouzen k manství. Roku 1626 přijal léno a roku 1638 obnovil manskou přísahu na statek klenovský, polovici hradu, městečka, pak vsi s poplužním dvorem a několika vesnicemi. Po jeho smrti se dostal klenovský statek lenním odúmrťm na krále a roku 1637 byl postoupen Jiřímu Adamu Bořitovi z Martinic. Dnes stojí při Klenovém hájovna a starý mlýn, zvaný Harant.

⁸ Roku 1570 byl Jiří Harant ustanoven českou komorou komisařem chodských záležitostí (SÚAR, sign. st. m. C 77), roku 1578 byl zvolen výběřím a hejtmanem plzeňského kraje, jakož i císařským radou (*Sněmy české* V, 305, 308, 314 a 453; VI, 189, 198 a 323). Roku 1579 obdržel titul královského komisaře chodských vesnic a gruntů (SÚAR, sign. st. m. T 48/1) a konečně roku 1583 dosáhl hodnosti přísedícího zemského soudu (zemské desky 21 P 14).

⁹ Jaroslav Charvát se zmiňuje ve své disertační práci (str. 14 a 15) o Jiřím Harantovi

- jako o starostlivém otci, který se snažil dát svým dětem důkladnou výchovu. Svoje tvrzení opírá o znění Jiříkova testamentu, v němž se otec Kryštofův nejen uznale zmiňuje o své pracovitě poslední manželce, ale zároveň přikazuje svému nejstaršímu synovi Jindřichovi, aby pečoval o další výchovu svého nejmladšího bratra Jana Jiřího. V závěti čteme, aby Jana Jiřího „na učení dal, na něho nakládal, aby se k bázni boží vedl, latině, německy i jinejm cnotem naučiti mohl“ (viz ksaft Jiřího Haranta v zemských deskách 22 H 4). Jiří Harant byl vzdělaný a světa znalý, neboť se s Karlem V. zúčastnil roku 1541 neblahé výpravy proti Alžiru, která byla vedena z Itálie (viz o tom v harantovské genealogii, kterou vydal Edmund Schebeck). Odtud zcela správně Charvát usuzuje, že malý Kryštof se jistě vzněcoval „vypravováním otcovým o velikém světě, dalekých zemích a cizích lidech“ (str. 15).
- ¹⁰ Téhož názoru je také Jaroslav Charvát, který správně dovozuje, že zrovna tak nepravděpodobná a násilná by byla „domněnka o jeho pozdějším sebezrazení v Touškově nade Mží“, neboť „Kryštofova kulturní všestrannost mohla vyrůst pouze v ovzduší kulturou mnohonásob prostoupeném, v silném renesančním prostředí“ (l. c., 16).
- ¹¹ Na sklonku 16. a na počátku 17. století můžeme konstatovat u naší šlechty stále vzrůstající touhu po vzdělání a zahraničních studijních cestách. Tato touha po zahraničních studiích souvisela také s vleklým úpadkem pražské university. Katolíci odcházeli většinou na university do Itálie, kdežto protestanti byli odchováni na luterských universitách v Německu nebo na kalvínských akademii ve Švýcarsku a Heidelbergu, odkud k nám přinášeli s náboženskou posilou také německou kulturu a německý jazyk. Možno říci, že to byla především česká luteránská šlechta, která germanizovala české země, i když tato germanizace probíhala v dlouhodobém vývojevném procesu, který předcházal Bílou horu. Odnárodnování české šlechty, která k nám povolávala německé informátory a pro kněze posílala do Vítemberku, Lipska a Frankfurtu n. M., se poznenáhlu uskutečňovalo také vlivem humanistického kosmopolitismu (o tomto problému se blíže zmiňuje Josef PeKař v knize *Bílá hora*, Praha 1921, zvl. na str. 26 a d.). Dvojí studia české šlechty souvisela také s dvojitým filosofickým nazíráním. Převážně hedonisticky založení katolíci směřovali k italské kultuře, kdežto asketicky a puritánsky vychovaní protestanté odcházeli do přísného prostředí německých universit. Studia české šlechtické mládeže byla doplňována obvyklými cestami po cizích zemích, čímž se značně rozšiřoval jejich rozhled a umožňovaly se jim rozsáhlé osobní styky s významnými reprezentanty tehdejší evropské vzdělanosti. O tom se také výstižně zmiňuje František Hrubý ve studii *Selské a panenské inventáře v době pobělohorské* (ČČH XXXII, 1927, 270–271): „Stačí jen čísti poslední vůle naší šlechty z té doby, jak všude v nich je pamatováno na vzdělání dětí a na návštěvu vyšších škol v zahraničí (když nebylo domácích) a spojené s tím návštěvy cizích krajin a národů. Jak skutečně rostou ty návštěvy, ukazují dobře i výpisy z matrik různých zahraničních universit a akademii. Obecná móda cestování, jež se v Německu znenáhla v 16. rozmáhala, podporovala to ještě více. Cestování mělo býti důležitým doplňkem vzdělání, a tak i naše mládež namnoze po léta žije na cizích školách a cestách po cizích zemích, spojených s návštěvami různých dvorů panovníckých a významných měst a míst. Cestování po cizích zemích stálo se záhy tak samožejným požadavkem pro vychování urozeného mladíka, že i příslušníci drobné, nezámožné šlechty podnikají nákladné, vzhledem k majetkovému stavu svému, cesty do ciziny, anebo alespoň jako společníci a pážata zámožnějších mladíků.“ Tak např. Petr ml. Sedlnický z Choltic studoval v letech 1601 až 1604 ve Štrasburku, Paříži, Montpellier, Padově, Benátkách, Římě, Neapoli, Capui a Sieně. Bratři Jan Dětřich a Přemysl z Žerotína studovali v letech 1604–1606 rovněž ve Štrasburku a v Basileji. Bernard Diviš Petřvaldský z Petřvaldu byl v letech 1610–1613 na studiích v Marburce, Heidelbergu, Štrasburku a ve Frankfurtě n. M. (viz o tom blíže ve studiích Františka Hrubého, *Moravské památníky z doby předbělohorské* [ČMM XLIX, 1925, 196–223]). Tyto styky s cizinou byly pak dále udržovány rozsáhlou korespondencí. V tomto směru zaujímal přední místo Karel starší z Žerotína, který vedl rozsáhlou korespondenci s cizinou a měl také své stále zvláštní korespondenty, kteří ho informovali o vývoji místních a evropských politických událostí. O korespondenci Žerotínové viz studii Františka Dvorského, *Dopisy Karla st. z Žerotína z let 1591–1610* (Archiv český XXVII, 1904, str. XV11) a edici Františka Hrubého, *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636. 2. Listy Karla st. z Žerotína 1628–1636* (Brno 1937). Těmito styky se zahraničím se rovněž zvyšoval životní styl a standard české šlechty, jejich umělecké, civilizační a obecné kulturní citění, ale i jejich rozmarňlost, zvláště nestřídmost v pití a jídle, což byla zase negativní stránka těchto čilých zahraničních styků. Ke studiu šlechtické předbělohorské mládeže v cizině viz ještě tuto literaturu: J. V. Šimák, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v 15.–18. století* (ČČM 1905 a 1906), J. G. Hrubant, *Památník Jana Optimata z let 1598–1620* (ČČM XL, 1916) a Karel Hrdina, *Studenti z českých jani*

na vysokých školách v cizině (Věstník České akademie věd a umění, roč. 28—29, 1920). František Hrubý za svých soustavných studií ve švýcarských a francouzských archívech shromáždil obsáhlou korespondenci české protestantské šlechtické mládeže, která na sklonku 16. a na počátku 17. století studovala v cizině na tehdejších protestantských školách a universitách. Tuto nadmíru zajímavou korespondenci připravila do tisku dcera Františka Hrubého s názvem *Étudiants tchèques aux écoles protestantes de l'Europe occidentale du XVIe et au début du XVIIe siècle. Documents. Préparés pour l'édition par Libuše Urbánková-Hrubá*. Préface par Bedřich Šindelář (Opera universitatis Purkynianae brunensis. Faculta philosophica 152, Brno 1970).

Jak se utvářely národnostní poměry v Čechách vlivem těchto zahraničních styků a studií české šlechtické mládeže, pojednává Josef Klik ve studii *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské* (in: ČCH XXVII, 1921, seš. 3—4, 297 a d.).

- ¹² Jaroslav Charvát soudí ve své strojopisné disertační práci, že starý Harant se rozhodl poslat svého syna do Inšpruku pravděpodobně z popudu a protekce staročeské panské rodiny Šternberků, která byla spřízněna s Ferdinandem Tyrolským, a to prostřednictvím Kateřiny z Lokšan, tety Filipiny Velskové, morganatické choti inšpruckého arciknížete. Kateřina z Lokšan byla provdána od roku 1558 za Ladislava ze Šternberka, který byl nejen komorníkem arciknížete Ferdinanda, ale i vychovatelem jeho čtyř synů. Kateřina z Lokšan žila u inšpruckého dvora spolu se svým manželem a po jeho smrti (7. VII. 1566) se podruhé provdala za Jiřího Popela z Lobkovic, který, jak poznáme později, patřil k dvorské společnosti české šlechty, která obklopovala v Inšpruku arciknížete Ferdinanda. Rovněž synové Ladislava ze Šternberku, zvláště Ladislav a Jiří, pobývali v Tyrolích u arciknížecího dvora, dokonce Jiří zemřel 13. XI. 1592 v této zemi; srazil si vaz při jízdě koňmo v Tyrolsku, když jel s poselstvím od arciknížete Ferdinanda. Od roku 1588 byl ženat s Annou z Kunovic. Tyto přátelské a příbuzenské vztahy Šternberků s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským byly patrně jednou z příčin toho, že se mladistvý Kryštof stal pážetem u inšpruckého dvora. Svůj názor dokládá Charvát zjištěním, že Šternberkové požívali na inšpruckém dvoře výsostnější postavení a že Jiří Harant byl se Šternberky v přátelském styku, jak o tom svědčí intimní ráz dopisu Jiřího ze Šternberka Jiřímu Harantovi, který objevil Charvát v Černínském archívu v Jindřichově Hradci (sign. VIII F). Viz Charvátova disertace, str. 16. Není vyloučeno, že příchod Kryštofův do Inšpruku (1576) zprostředkoval Jan Bořivoj Harant, nevlastní bratr Kryštofův, který, jak ještě poznáme, byl již roku 1572 jedním z hostů arciknížete Ferdinanda na zámku ambraském. Podle všeho arcivévodá Ferdinand Tyrolský byl odedávna v úzkých stycích s peckovským panstvím, jak o tom svědčí některé pramenné dokumenty. Tak např. v zemském archívu v Inšpruku je uložen dopis (sign. Ferd. 399/101, Orig.), který poslal dne 7. V. 1565 Jan Škopek z Bílých Otradovic z hradu Pecky arciknížeti Ferdinandu Tyrolskému. V tomto česky psaném dopise oznamuje Škopek arc. Ferdinandovi do Prahy, že mu pošle slíbeného koně. Současně se omlouvá z neznalosti němčiny. Strojopisný opis dopisu je dnes uložen v Okresním archívu Jičín (pracoviště Nová Paka) ve fondu: archív městečka Pecky. Tyto styky s Peckou nepochybně nemalo přispěly k pozdějším stykům arc. Ferdinanda také s členy Harantova rodu.

- ¹³ Jako povšechně, všestranně polyhistoricky školeného muže charakterizuje Haranta J. V. Prášek ve studii *Cesta Kristofa Haranta z Polžic a význam její pro historické poznání zemí východních* (in: ČČM LXVII, 1893, 132 a 381). O způsobu života pážat na šlechtických dvorech v 16. století pojednává studie F. Schmidta, *Bayerische Edelknebenordnung v. J. 1576* (in: Mitteilungen d. Ges. für deutsch. Erziehungs u. Schulgeschichte VII, 1898, 27 a d.).

- ¹⁴ Výstižnou charakteristiku lidské osobnosti Ferdinandovy nalezneme v relacích benátského vyslance Juana Michele, který zdůrazňoval jeho vojácké vystupování, povahovou zvořilost a fyzickou zdatnost. V relaci ze dne 24. listopadu 1871 píše Michele: „È Ferdinand minore di doi anni dell'Imp^{re}. onde è in 42 anni; di faccia allegra et giouiale; di pelo bianco; et di un color di carne più bianca, et più colorita di Sua Ma^{ta}; simile (dicono) alla madre più di tutti li altri. Piccolo di statura, ma grosso, et ben formato, ancorache si faccia molto corpulento. Fortissimo à cauallo et à piedi, in ogni essercitio.“ Viz *Fontes Rerum Austriacarum XXX, II. Abteilung: Diplomataria et acta. Relationen venetianischer Botschafter* (Wien 1870, 284). V relaci ze dne 7. září 1577 popisuje zase Michele Ferdinandovu fyzickou zdatnost. „Di statura più tosto basso, che mediocre; ma quadrato, et ben formato; et perche teme d'ingrassare (si come si conosce dal gran ventre, che ha) attende assiduamente alli essercitii del corpo, non risparmiando fatica; sopra tutto al giocar al balon grande da pugno, del quale si diletta molto. Et à questo fine di hauer essercitii d'ogni sorte; oltre le galerie bellissime, che ha, per passeggiarri d'ogni tempo, et li molti giardini, con infinite acque, et fontane rare,

et eccellentemente accomodate, con un bellissimo bagno da bagnarsi: oltre queste, ha bellissimi luoghi assignati per tirar d'arco, di balestra, di arcobuso, di maneggiar caualli, et per essercitarsi in ogni sorte di tornei da piedi, et da cavallo." Viz tamtéž, str. 359. Dále popisuje velmi podrobně celé prostředí arcivévodských dvorů v Inšpruku a na zámku Ambras, jakož i záliby Ferdinandovy v jednotlivých řemeslech a uměních, též v hudbě.

¹⁵ Viz Walter Senn, *Musik und Theater am Hof zu Innsbruck* (Innsbruck 1954, 67).

¹⁶ S Filipinou měl Ferdinand Tyrolský dva syny: roku 1558 Andrease, pozdějšího kardinála (zemřel 1600), a roku 1560 Karla, pozdějšího markraběte von Burgau (zemřel 1618). Viz Wendelin Boenheim, *Philippine Welser. Eine Schilderung ihres Lebens und ihres Charakters* (Innsbruck 1894). Po smrti Filipiny Welserové se Ferdinand oženil podruhé roku 1582 se 16letou kněžnou Annou Kateřinou (1566–1621) z mantovského rodu Gonzagů. Bylo to nešťastné manželství s 53letým arcivévodou. Z tohoto manželství se narodily 3 dcery. Anna žila v ústraní obklopena italskými dvořany a její manžel nalézal rozptýlení ve svých zámeckých sbírkách. Dne 24. ledna 1595 Ferdinand zemřel a byl pochován v stříbrné kapli v Inšpruku. Ke sňatku arc. Ferdinanda s Filipinou Welserovou nalezneme pramenný materiál v Österreichisches Staatsarchiv ve Vídni, podobně jako materiál k jeho pohřbu. Z tohoto materiálu jsem prostudoval *Akten die Ehe Erzherzog Ferdinand und Ph. Welser betreffend (Verzicht der genannten auf die Succession ihrer Nachkommen, Ehevertrag zwischen ihnen, kaiserliche Bestätigung der Ehe)*. September 6 — November 13, 1561 d. Cop. St. 4. Fasc. I C I 3074 a materiál s nápisem 1595 *Beschreibung der Begräbnis und Exequien des Erzherzogs Ferdinand von Tirol*. Sign. Fasc. I, C 4, 3883.

¹⁷ Ferdinandovým učitelem českého jazyka se stal Jan Horák z Milešovy (zemřel 1551 v Praze), doktor bosholoví a litoměřický probošt, který v době svého pobytu na universitě v Lipsku se důvěrně stýkal s Cochlaeem, jemuž pomáhal v jeho polemikách proti Lutherovi. Horák k tomuto účelu sestavil dokonce i zvláštní *Návod*, kterého se dlouho používalo v císařské rodině. Horákův *Návod* přivezl arcivévoda Ferdinand spolu se svou knihovnou z Prahy do Inšpruku. Roku 1576 byl spis vrácen do Prahy, aby se z něho mohl také císař Rudolf II. naučit českému jazyku. O Ferdinandově znalosti českého jazyka se zmiňuje jednak jeho životopisec Joseph Hirn v práci *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol. Geschichte seiner Regierung und seiner Länder* (2 sv., Innsbruck 1885 a 1888), jednak Josef Svátek, *Obrazy z kulturních dějin českých. Habsburkové a jazyk český* (I. díl, Praha 1891, 8–9). Viz též Josef Klík, *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské* (in: ČCH XXVII, 1921, a XXVIII, 1922).

¹⁸ Z literatury k dějinám ambraského zámku uvádím tyto nejdůležitější práce: Aloys Primisser, *Die k. k. Ambraser Sammlung* (Wien 1819), Eduard Sacken, *Die k. k. Ambraser Sammlung* (Wien 1855), Albert Ilg und Wendelin Boenheim, *Das k. k. Schloß Ambras in Tirol* (Wien 1822), Josef Hirn, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol* (Innsbruck 1885), Wendelin Boenheim, *Philippine Welser. Eine Schilderung ihres Lebens und ihres Charakters* (Innsbruck 1894), Josef Garber, *Schloß Ambras* (in: Die Kunst in Tirol, sv. 14, Wien—Augsburg 1928), Alphons Lhotsky, *Die Geschichte der Sammlungen* (in: Festschrift des Kunsthistorischen Museums, Wien 1941–1945), Hubert Kittinger, *Schloß Ambras bei Innsbruck* (Innsbruck 1949), Olga Frejková, *Palladianismus v české renesanci* (Praha 1941, zvl. na str. 160–161) a Laurin Luchner, *Denkmal eines Renaissancefürsten. Versuch einer Rekonstruktion des Ambraser Museums von 1583* (Wien 1958).

¹⁹ Schrenckův spis vyšel s názvem *Armamentarium Ambrasianum* roku 1602. Je v něm zpracováno 125 biografii.

²⁰ Zajímavý a poutavý popis ambraské zámecké residence podali benátskí vyslanci u rakouského císařského dvora ve Vídni Juan Michele a Leonardo Donado v relaci z 11. září 1577. V této relaci čteme: *Tutte queste cose ha (rozuměj arcivévoda Tyrolský, pozn. J. R.) dentro il suo Palazzo, et un altro fuor d'Ispruch, vicino ad una lega, chiamato Ambres, che è le sue delizie, con havervi all'intorno bellissime, non sol peschiere, ad uso di quelle di Bohemia; ma un assai amplo stagno pieno di cigni, nel quale vi tiene delle piccole barche, per andar spesso, come fa sollazzandosi per esso; certo bellissimo loco; dove vive retirato la maggior parte del tempo. Intorno alli qual luoghi, ha barchi grandi, serrati all'intorno, di tutte sorte salvaticine, come cervi, capri, daini, lepori, conigli, et parimente tutte sorte ucelli: havendone particolarmente uno per fasani; nel quale ve ne ha tanta copia, che è cosa da non credere; facendone vedere (quando lui medesimo conducendone per essi, ne li mostrava) diverse covate d'ovi, oltre li piccioli gia nati, che certo arrivavano ad un numero di 1500 et più.* A dále píše o tom, jak v tomto prostředí žil arcivévoda Ferdinand Tyrolský: *"Vive questo signor in grandissima quiete, con ogni sua maggior commodità, facendosi servire secondo l'uso della casa di Borgogna; come fanno tutti questi principi d'Austria, il Rè di Spagna, et il Duca di*

Savoia; con suoi paggi, suoi gentilhomini della casa, della bocca, della camera, suoi principali ufficiali; cavallerizzo maggior, camerier maggior, maggior domo maggior, et tali; sua guardia di alabardieri, sua musica, sua capella, et tutti li altri officii; eccetto che non ha guardia da cavallo." Viz FRA XXX, Wien 1870, 360 a d.

²¹ Prostředí inšpruckého dvora a umělecký život na zámku ambraském v novější době popisuje též Joseph Hirn ve svrchu již zmíněné práci *Erzherzog Ferdinand* (Innsbruck 1885 a 1888).

²² U Ferdinandova dvora v Inšpruku žilo mezi dvořanstvem asi 220 osob a náklad na vydržování dvorského provozu a ceremonielu činil průměrně ročně 241.000 zlatých. Viz Hirn, l. c. II, 504.

²³ Z českých šlechticů si arcivévoda Ferdinand II. oblíbil zvláště rytíře Pavla Korku (Kürku) z Korkyně (1522—kol. 1603), vynikajícího vojevůdce za vlády Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. O svých cestách a příhodách svého bohatého života sepsal Korka v podobě deníku *Paměti* od roku 1536 do 1593, které po jeho smrti sebral v jednu knihu pan Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu. Paměti Korkovy vydal tiskem František Palacký (*Paměti pana Pawla Korky z Korkyně, znamenitého vůdce českého v XVI. století*, in: ČMM III, 1829, sv. 2, 29 a d., IV., 1830, sv. 4, 433 a d.). V těchto Pamětech píše Pavel Korka o své návštěvě u arcivévody Ferdinanda: „L. 1576 vzal jsem před sebe jízdu do Tyrolu k arciknížeti. 17. srpna přijel sem do Rezna o nešporích, do hospody ku p. Janovi z Šternberka; tu dva dni zůstav, šel sem ke dvoru, a při službě mluvil sem s JMC. o mnohé věci; ráčil býti vesel a v dobrém způsobu, a dal mi list k arciknížeti do Tyrolu. Den S. Bartoloměje dojel sem Inspruku o poledni; tu mne JM velmi rád a jistě uděně ráčil uhlidati (zůstal tam až do 7. září ve dvorských kratochvilích).“ Viz František Palacký in: ČMM IV, 1830, sv. 2, 439. Někdy v devadesátých letech 16. století v době turecké krize byl vyslán do Tyrol k arciknížeti Ferdinandovi pan Zdeněk Berka z Dubé, aby s ním vyjednával o českých politických záležitostech. Bylo to zásadně důležité a osudné významné poslání, zvláště pro evropské postavení české otázky.

²⁴ Za svého pobytu na zámku Ambras v červnu roku 1963 nalezl jsem celkem tři dobře dochované exempláře těchto tzv. *Trinkbücher*. Z nich dva mají titulní listy tohoto znění: *Im 1567 Jar den letzten tag Januarii ist in den | Schloß zue Ambras von wegen erzeigung guetter freunt- | schafft guetwilligkeit und gesellschaft aufgericht worden | das am Yeder so In gemelt schloß Ambras kombt am | Glaß wie am vässelein gestalt mit vier geschmeltzten | raiffen mit wein In ainem trunkh aus trinkhen | soll und seinen namen zuer gedechtnuß in dises buech | schreiben, welcher aber solches in ainem trunkh mit | endet sonder absetzet, dem soll es widerumb voll eingeschenkt werden auch aus dem schloß mit weichen bis | er solchen trunkh wie obgemelt vollendet hat, das solle | also dises schloß und glaß gerechtigkeit sein und bleiben. | Deßgleichen und obgemelter massen solle auch ain | yede frau und Junkfraw, am Cristellm glaß wie am schiff | In ainem trunkh aus zuetrinken verbunden | und verpflicht sein.* Celkem 53 listů, 200×300 mm, v kůži vázané. Psáno na papír s vodním znakem. Titulní list druhé knihy zní:

Die Frt. Drt. Erzherzog zu Österreich | haben in dieses Buech alle deren namen, so in dem | allten buech mit roth leder eingebunden, und den Willig- | thumb zu Ombras ausgetrunckthen verzeichen lassen, | und das aus denen ursachen, das gemeldt allt Buech | nur von Papir und Zimblich Zerrissen damit | dennoch die gedächtnus khunde erhalten werden | wie dann dasselbig buech noch zu Ombras zu finden ist. Kniha je v kůži vázaná, psaná na pergameni a má celkem 75 listů o rozměru 200×295 mm. Závodů v pití se také zúčastňovaly ženy, které se rovněž podpisovaly do jednoho ze svrchu uvedených *Trinkbüchů*. Tento se však dochoval bez titulního listu. O pořádku v pití a o ceremoniích Bacchovy společnosti (*Trinkordnung*) se dočteme ve zvláště k tomu účelu zhotovené knize.

²⁵ Abychom si učinili alespoň zcela přibližnou představu o tom, jaké množství příslušníků staročeských, namnoze slavných panských a rytířských rodin navštívilo v letech 1567—1594 ambraský zámek, uvedu pouze ve stručném výběru nejvýznamnější jména českých předbělohorských šlechticů, kteří se vlastnoručně podepsali s hesly a sentencemi do ambraských pamětních knih (*Trinkbücher*). V závorce jsou pak uvedena jejich hesla, sentence i zkratky těchto hesel:

Do první pamětní knihy se zapsali roku 1567: Jaroslav Křinecký z Ronova (W. G. W.), Prokop Čabelický ze Soutic (*Bude-li vůle Boží, stane se*), Jiří Popel z Lobkovic (*Si la fortuna quiesiesse*) a Kryštof Popel z Lobkovic (*Spero patienter*).

Roku 1568 se tu zapsal Jaroslav z Martinic.

Roku 1572 najdeme zde podpis Jana Bořivoje Haranta z Polžic (*Pomoz Pane Bože zde i tam*) spolu s podpisy Jindřicha z Předenice (*Pan Bůh s námi, kdo proti nám*), Zdeňka

Janovského z Janovic (*Ve všem se Panu Bohu poroučím*), Karla Tetoura z Tetova a Jana V. H. Zajíce z Valdeku (A. Z. S. Z.). K tomuto roku tu nalézáme ještě podpisy Dětřicha z Donína (*Nebude-li vůle Pána Boha mého*) a Adama z Lobkovic (N. G. U. E. S. M. B. S.).

K roku 1573 čteme podpis Kryštofa z Vlkanova.

Největší množství podpisů českých pánů najdeme k roku 1574: Kašpar Melchior Žerotín (G. W. G.) z pošlosti Kolínské, Mikuláš z Kolovrat (G. M. D.), Petr Kokořovec z Kokořova (*Pan Bůh mým spomocníkem*), Jan Popel z Lobkovic (*Nic bez příčiny*), Petr Boubínský z Újezda (*Nic bez Tebe, Bože*) a jeho dva bratři Adam (*Přímot jest čistá ctnost*) a Pavel (H. D. M. G.), Jan Otta z Losu, příbuzný Jindřicha z Losu, popraveného na Staroměstském náměstí 21. VI. 1621 (*Chvála Bohu, jenžt jsem jej vypil*), nejvyšší profantmistr a cis. rada Hynek Hruška z Března, hejtmán prácheňského kraje Jan Castolar Dlouhoveský z Dlouhé Vsi (K. P. B. N. L.), Oldřich Svatkovský z Dobrohoště (*Pán Bůh má naděje*), strakonický purkrabí Bohuslav Ojří z Očedělic (*Pán Bůh spomocník můj*), Ctibor Ojří (Vojíř) z Protivice (*Ku Pánu Bohu víru mám*), Jan ze Šternberka, bratr Ladislava Šternberka, komorníka arc. Ferdinanda a kmotra jeho čtyř synů aj.

Roku 1575 je tu podepsán Jaroslav Libštejnský z Kolovrat.

Roku 1576 jsou zde podpisy Václava Šturma z Hyršfeldu, Jana Kolovrata Libštejnského, který byl rovněž ve službách arc. Ferdinanda v Tyrolsku, kde se oženil s Kateřinou z Bojmundu (zemřel 1618), Zdeňka z Valdštejna (*Ich habe gestalt in Gottes Gewalt*), Pavla Korky nebo Kúrky z Korkyně aj.

Roku 1577 byli na ambraském zámku Kašpar Melichar z Žerotína (G. W. G.) a Jiří Popel z Lobkovic starší.

Roku 1578 Zdeněk Berka z Berky, Lípy a Rychmburka, syn Zdeňka Berky, nejvyššího sudího, tajného rady, komorníka a nejvyššího podkoního Viléma, knížete Bavorského.

Roku 1579 je tu zapsán Jaroslav Smiřický ze Smiřic, číšník arc. Ferdinanda a Rudolfa II.

Roku 1588 Vilém Popel z Lobkovic.

Roku 1590 Bohuchval Jaroslav Březnický z Náchoda (A. D. J. W. H.)

Roku 1592 Jan Lažanský z Bukové (*Dvacátýho třetího dne června Léta 1592 byl sem já Jan Lažanský z Bukové*).

Roku 1594 tu opětovně čteme podpis Viléma Popela z Lobkovic.

Je jistě zajímavé a příznačné, že nikdy tu nečteme podpis hostitele arc. Ferdinanda Tyrolského. Ambraské píjäcké knihy (Trinkbücher) by zasluhovaly podrobného monografického zpracování, zvláště co do bližšího osvětlení osobních vztahů arc. Ferdinanda k české předbělohorské šlechtě.

²⁶ O Kryštofově pobytu na inšpruckém dvoře se nedochovaly bohužel pramenné doklady. Moje usilovné pátrání v inšpruckých archívech (Landesregierungsarchiv a pramenné dokumenty na ambraském zámku) bylo z velké části zcela bezvýsledné. Jediným, ovšem velmi kusým pramenem jsou nám Kryštofovy vzpomínky na radostná inšprucká léta, které uveřejnil později ve své *Cestě*, a Ferdinandův příkaz tyrolské komoře ze dne 7. září 1583, jímž se přiznává Kryštofovi 100 zlatých. Tento obnos byl zpravidla vyplácen všem těm, kdož dosáhli určitou věkovou hranici a byli pak vybaveni z pážecího stavu. Viz Harantova *Cesta* 1608, I, 3–4 a Hírn II, I. c., str. 472.

²⁷ Viz Jacob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien* (Berlin 1928, 136 a d.) a Jan Ráček, *Stilprobleme der italienischen Monodie* (Praha 1965, 24).

²⁸ O svém prvním zájezdu do Itálie podává Kryštof Harant zprávu v *Cestě* 1608 I, 20. O Ferdinandově cestě do Itálie viz Hírn I. c. II, 514 a d.

²⁹ Jaroslav Charvát se domnívá, že by bylo snad možno uvést v souvislost Kryštofův návrat do Čech s cestou arciknížete Ferdinanda do Prahy, kam vezl císaři Rudolfovi, arcivévodům Karlovi a Arnoštovi, Vilémovi z Rožmberka a Linhartovi z Harrachu řád zlatého rouna. Dále uvádí, že Ferdinand Tyrolský přibyl do Prahy 29. května 1585 a téhož roku nalézáme jméno Kryštofovo v deskách zemských, neboť 21. prosince 1585 se podílil se svými bratry o dědictví po svém otci. Viz Charvát I. c., 22 a d.

³⁰ Tak např. jakýsi anonymus v časopise *Malice dítek* (roč. III, čís. 9, v Chrudimi 1. května 1887, 66 a d.) poznamenává, že Harant „nabyl na vysokém učení pražském vědomosti“ a naučil se tu německému a italskému jazyku. Podle zprávy prof. dr. Františka Kavky, ředitele Ústavu pro dějiny Karlovy university a na základě sdělení doc. dr. Františka Mužika nepodařilo se ani po usilovném pátrání v dochovaných zlomcích děkanských zápisů ani v zápisech jezuitské koleje nalézt sebemenší zmínky o studiu Harantově na pražském vysokém učení. Zatím lze říci, že otázka Harantova pražského vysokoškolského studia spadá do oblasti pouhých, ničím nedoložených domněnek.

³¹ Desky zemské 68, E 25.

S bratrem Adamem podělil Kryštof statek Klenové. Mladším bratrům Jindřichovi a Janu Jiřimu mělo být vyplaceno za jejich otcovské podíly 10.000 kop míšeňských. Z tohoto obnosu bylo však z titulu odkazu sraženo 2.800 kop. Zbylý obnos 7.200 kop míš. byl rozdělen na dvě jistoty, z nichž jedna obnášela 2.200 kop, druhá 5.000 kop míš. Kryštof se dále rozdělil se svými bratry o šatstvo, těž zbraně, brnění, ložní prádlo, nádobí (stříbrné lžíce a kořlíky), svršky, neproplacené úroky Kryštofovy a Adamovy, o byt a vychování Jindřicha Haranta na Klenovém. Další zápis o dělení statku je v zemských deskách ze dne 1. března 1608, který znovu potvrzuje původní dělení otcovského majetku z roku 1585. Tímto bratři Kryštof a Adam Harantové na Klenovém a Jan Jiří Harant na Velkých Hořticích prohlašují, že „jeden každý z nich bratři uzal a přijal za díl svůj otcovský, mateřský a bratrský i jiný všelijaký dědický, jisté dědiny a sumy peněz“ (viz desky zemské 134, B 18).

Abychom si učinili aspoň jen zcela přibližnou představu o nynější hodnotě harantovského zboží, tedy na sklonku 16. a na počátku 17. století reprezentovalo 10.000 kop míšeňských 5.000 kop pražských, 11.660 zlatých rýnských, 7.700 tolarů, 3.330 dukátů, tj. přibližně asi dnešních 1.000.000 Kčs. Naproti tomu 10.000 kop pražských reprezentovalo 20.000 kop míš., 23.320 zlatých rýnských, 15.400 tolarů, 6.600 dukátů, tj. přibližně asi dnešních 2.000.000 Kčs. Jeden zlatý rýnský měl hodnotu 60 krejcarů, jeden tolar 60 krejcarů, jeden dukát 3 kopy míš., 1/2 kopy pražské a 210 krejcarů, jedna kopa míš. měla hodnotu 1/3 dukátu, nebo 70 krejcarů, nebo 1 zlatý rýnský 10 krejcarů. Jedna kopa pražská měla hodnotu 20 míšeňských.

Jak obtížné, nesnadné a jen zcela přibližné je převádět hodnoty 16. a 17. století na moderní peníze a jak všechny tyto převody jsou jen zcela pokusné a hypotetické, o tom svědčí i dosavadní odborná literatura, zabývající se tímto nesnadným a komplikovaným problémem. Je to především studie Gustava Skalského, *O převodech starých cen s hlediska numismatického* (in: Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře. Praha 1930, I, 445 a d.) a dvě knižní publikace: Otto Oliva, *Finanční politika v Čechách po Bílé hoře do kalady roku 1623* (Praha 1925) a Jaroslav Pošvář, *Měna v českých zemích od 10. do počátku 20. století* (Opava 1926). I když se pokusíme o vyjádření relace starých měnových jednotek k dnešní měně, musíme si být vědomi nepoměrné aproximativnosti těchto výpočtů. V těchto zcela přibližných přepočtech chceme dnešnímu čtenáři jen poněkud naznačit majetkové poměry českého člověka druhé poloviny 16. a první třetiny 17. století.

³² Viz Bartoloměj Paprocký z Hlohol, *Diadochos id est Successio: jinak Posloupnost knížat a králů českých* (Praha 1602, III. sv., 318).

³³ O nezámožnosti tasnovické větve rodu Černínů z Chudenic se zmiňuje také Jaroslav Charvát ve své disertační práci. Svá tvrzení opírá o neotříděnou genealogii rodu Černínů z Chudenic od Vratislava Černína, která je dochována v černínském archivu v Jindřichově Hradci, sign. VIII. F. Charvátovi se nepodařilo zjistit v zemských deskách, jaký měla Eva Černínová podíl na Touškově. Viz zemské desky 91, D 30. Touškov nade Mží koupil roku 1555 Šebestián Markvart z Hrádku a Bělé, příbuzný Harantův, který se zúčastnil stavovského odboje. Z testu mu byl pak královskou komorou jeho majetek zabrán a prodán roku 1622 Vilému Vřesovcovi z Vřesovic. Markvart zemřel prý v cizině kolem roku 1625.

³⁴ O problematice tažení proti Turkům, které již na počátku roku 1595 vedlo k životní a vladavské tragédii Rudolfa II. a ke zhoršení vztahu mezi císařem a papežem Klimentem VIII., poněvadž nebylo jisté, zda Rudolf II. mění válku s Turkem opravdu nebo se jen snaží jí svést své osobní nebezpečí do jiného řečiště, pojednává podrobně Josef Matoušek v práci *Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594. Obraz z dějin diplomacie protireformace* (in: Rozpravy České akademie věd a umění. Třída I., čís. 82, Praha 1935).

³⁵ Dne 5. srpna 1594 žádají čeští místodržící Rudolfa II., aby všichni páni a rytíři vytrhli do pole proti Turkům a aby ze svých poddaných postavili každého desátého člověka. K tomu účelu se mají dostavit 26. srpna 1594 k mustruňku do Znojma. Zástupci panského stavu prosí krále, aby byla nařízena v tomto tažení také účast královských a jiných měst. Tato města mají postavit každého osmého člověka. Česká komora má naříditi svobodníkům, aby k dopravě dělostřelby a munice dodali potřebné koně a vozy. Týmž způsobem se pak mají zúčastnit tažení všechny korunní země. Za nejvyššího velitele nade vším českým vojskem navrhuje Petra Voka z Rožmberka, za jeho nástupce Melchiora z Redern, za polního maršálka Václava, nejst. Berku. Mezi hejtmány nad pěším lidem nalézáme také bratra Harantova Adama Haranta, který velel jednomu pěšímu praporu. Viz *Regesta fondu Militare archivum ministerstva vnitra RČS v Praze. Díl II., 1590–1617* (Praha 1938, 51 a d.).

³⁶ Jonata Bohutský ve věnování druhého Velešlavínova spisu *Politia historica* (1606) uvádí, že Harant jako „pefelichhaber proti úhlavnímu nepříteli Turku udatně a platně několik let trval“. Válečného tažení proti Turkům v Uhrách roku 1594 se zúčastnili vedle Kryš-

tofa Haranta také druzí příslušníci jeho rodu. Při přehlídce druhého pluku pěšího lidu z království českého, vypraveného proti Turkům pod velením pana Jindřicha z Kolovrat, která se uskutečnila 15. září 1594 u Znojma, byl také mustrován devátý praporec pana Adama Haranta z Polžic a na Klenovce, mladšího bratra Kryštofova. Pod tímto praporcem byl lid z města Klatov v počtu 476 osob. Z kraje žateckého byl přítomen mustrujku také Václav Harant z Polžic, a to i za svého bratra Jana, a za kraj plzeňský tu byl zase Jindřich Harant z Polžic. Viz *Sněmy české*, sv. VIII, 1592–1594, Praha 1895, 689 a 696.

³⁷ J. V. Prášek charakterizuje Harantův přestup k protestantismu těmito trefnými slovy: „Ke konci života svého přestoupil sice k učení pod obojí způsobou z příčin, jak se zdá, prostě politických, proto však vždy zůstal mužem velice zbožným a náboženské povinnosti s vážné stránky posuzujícím. Z tohoto citu náboženského uzešla touha po poznání země svaté a těch zemí okolních, Egypta a Sinaje, které v obojím zákoně velmi těsně k Palestině jsou připoutány.“ Viz J. V. Prášek, *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a význam její pro historické poznání zemí východních* (in: ČČM LXVII, 1893, 137). Josef Pekař zase praví o motivech této Harantovy cesty, že to byl „*tou dobou výlet, po němž zbožná u Krista stále prodlévající víra mnohých toužila, ale jehož pro nebezpečí cesty i nákladnost její jen nemnozí mohli si dopřát*“. Viz Josef Pekař, *Kniha o Kosti I*, Praha 1935, 124 a d.

³⁸ Jedním z prvních českých cestovatelů do Svaté země byl pražský kanovník Osel, který někdy před r. 1092 vykonal cestu do Jeruzaléma. Po něm to byl župan Vznata, který se vrátil do vlasti roku 1122. O rok později (1123) se vydali na poutní cestu šlechtici Dlugomil, Gumprecht a Gilbert, později vzdělaný a ušlechtilý olomoucký biskup Jindřich Zdik (asi 1080–1150), syn kronikáře Kosmy. Roku 1137 podnikl Zdik novou cestu do Svaté země, tentokrát v průvodu nedávno předtím zvoleného sázavského opata Sylvestra. Roku 1124 putovali do Palestiny župan Heřman, jeden z nejstarších předků rodu Kouniců. Roku 1152 následoval ho jeho syn Hroznata. Harant znal jako prvního českého poutníka do Svaté země teprve pražského biskupa Menharta, který se vydal na palestinskou cestu roku 1130. O deset let později (1140) odešel do Svaté země syn Bořivojův, kněz Spytihněv a po něm se roku 1147 vydali na křížovou výpravu do Palestiny čeští Přemyslovci Vladislav II. a jeho bratr Jindřich. V třináctém století cestovali k posvátným místům mnich Egidius (1205), český pán Markvart (1250), Konrád Jetřichův z Mostu, ve čtrnáctém století pražský kožišník Konrád (1300), zbožný zeman Dobeš z Kamenice (před rokem 1348) a v patnáctém století Václav Šlik z Holice a Jan Miraš, měšťan budějovický Jan Staroberger a Martin Křivoústý, který popsal svou cestu v latinském spise roku 1477. V 15. století vznikl také ještě cestopis českého rytíře Václava Šaška z Biřkova. Tento český cestopis se dochoval v latinském zpracování olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského (vyd. 1577). Do češtiny jej přeložil roku 1890 Fr. A. Slavík. Cestopis Šaškův byl také zpracován Aloisem Jiráskem v díle *Z Čech až na konec světa* (1890). Harant znal především české cestopisy, které vznikly na sklonku 15. století, zvláště popis cesty z let 1491–1492 litomyšlského Martina Kabátніка, který vyšel tiskem roku 1539 v sepsání notáře Adama Bakaláře, pak cestopisná díla slavného humanistického básníka Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, který podnikl dalekou cestu po Orientě v letech 1490–1491 a jeho bratra Jana Hasištejnského z roku 1493 (popsal jí teprve v letech 1505–1509 ve spise *Putování I. P. 1493 k božimu hrobu vykonané*; tento cestopis vydal Ferdinand Strejček, Praha 1902, populárně a v novočeské úpravě František Maleček, Světová knihovna 1906). Dále patrně znal cestopis staroměstského měšťana Oldřicha Prefáta z Vlkanova z roku 1546 (vyšel tiskem 1563), Václava Budovce z Budova z roku 1577 (*Antialkoran* 1614), Matouše Děpolda Popela z Lobkovic (1587), Václava Vratislava z Mitrovic, který roku 1599 vylíčil svou cestu do Cařihradu (*Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, poprvé vydal František Pelcl, Praha 1777, Václav Kramerius, Praha 1807, Václav Ertl, Praha 1906 a nejnověji Jiří Daňhelka, Praha 1950). Viz též studie Cyrila Straky, *Zápisky Oldřicha Prefáta z Vlkanova* (in: *Listy filologické* 46, 342 a d.) a Karla Ireneje Černého, *Čelakovský a jeho staročeský rukopis „Putovanie k svatému hrobu Jana z Lobkovic a na Hasištejně“* (in: *Sborník „Z české literatury“* 1920, 102 a d.). O české cestopisné literatuře, která vznikla před Harantovým cestopisem, se zmiňují Karel Hrdina v publikaci *Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic cesta po Egyptě* (in: *Vybraná díla. Kniha české souvislé školní četby s poznámkami*, sv. VI. Praha 1926), Otakar Nahodil ve studii *Místo a význam cestopisu Martina Kabátніка v dějinách české ethnografie* (in: *Český lid XXXIX*, 1952, čís. 7–10, 153 a d., 202 a d.) a Libuše Kroupová v disertaci *Humanistické prvky u „Cestopise“ Kryštofa Haranta z Polžic* (Praha 1952–1953, strojopis).

³⁹ Jaroslav Charvát ve své rkp. disertační práci uvádí (strojopis, str. 28), že tento zájem

o turecké země byl vyvolán také četbou knihy Pavla Jovia *O věcech a způsobech národu tureckého*, která vyšla roku 1540 v překladu Sixta z Ottersdorfu a jeho bratra Ambrože. Pavel Jovius (Paolo Giovio) byl italský historik, který žil v letech 1483—1552. Charvát dále poukazuje rovněž na knihy Bartoloměje Georgijevice *De Turcorum ritu et ceremoniis* (Paris 1445) a *De origine imperii Turcorum* (1553). Tyto knihy byly tehdy velmi populární a dočkaly se mnoha vydání a překladů do cizích jazyků (do polštiny 1548 a do němčiny 1558). Také v české literatuře existují dva překlady z Georgijevice, a to od Jana Moraviuse (Bessa) s předmluvou F. Melanctona (*O začátku tureckého císařství* atd., Praha 1567) a od Jana Mirotického (*O začátku panování tureckého* atd. atd., Olomouc 1576). Charvát ještě uvádí tehdy hojně čtené překlady Jana Kocina z Kocinetu o věcech tureckých (*Předmluva o tom, kterak by tažení a válka proti Turku předsevzata býti měla* podle latinské předlohy Augeria Gisenlia Busbeka z roku 1584 a *Kronika nová o národu tureckém* (1594), kterou Kocin zpracoval spolu s Danielem Adamem z Veleslavína podle latinského a německého textu Jana Löwenklaua z Amelbeurnu.

⁴⁰ Na tento důležitý moment velmi správně poukazuje též Jaroslav Charvát ve svrchu citované disertační práci a svou domněnku opírá o citaci jedné pasáže ze žádosti o cestovní glejt Heřmana Černína, Harantova spolucestovatele, kterou podal Černín císaři Rudolfovi. V této žádosti se mimo jiné praví: „nemohu, Vaše Veličenstvo, tímto v nejhlubší oddanosti tajiti, že jsem zcela se rozhodl a odhodlal nyní při svém bohudík čerstvém zdraví a kvetoucím mládí, cestu do cizích zemí před se vzíti, abych poznatky a zkušenostmi svými snad budoucně Vašemu císařskému královskému Veličenstvu a jasnému rodu Habsburskému s oddaností o věrně sloužiti mohl.“ Cit. též František Tischer, ml., *Životopis Heřmana hr. Černína z Chudenic* (Praha 1903, 10).

⁴¹ Heřman Černín z Chudenic a na tvrzi Nedrahovicích (narozen roku 1576, zemřel 7. března 1651) pocházel z nezámožné staročeské vládycké rodiny. Byl synem Jana Černína na Nedrahovicích (1554—1580), hejtmana vltavského kraje, a Mariany z Řičan. Měl tři sestry (Kateřinu, Lidmilu a Annu) a čtyři bratry (Diviše, Humprechta, Protivu a Viléma). Jeho bratr Diviš byl popraven po porážce na Bílé hoře, poněvadž se mu kladlo za vinu, že jako hejtman pražského hradu vpustil do pražského hradu české pány, kteří pak vyhodili královské místodržící z hradních oken. Zastával také úřad cis. rady, místodržícího a nejvyššího hofmistra Friedricha Falckého. Byl spřízněn s Kryštofem Harantem z Polžic nejen svým rodovým původem, ale i svou dobrodružnou povahou, ctižádostí, touhou po slávě a kariéře, jakož i svým renesančním vzděláním. Záhy osiřel. Svě utlé mládí prožil v družině knížete Vespasiana Gonzagy, bojoval pod velením Alexandra Farnese, vévody z Parmy, v Holandsku a byl jako zajatec internován v pevnosti Breda. Spolu s Harantem válčil v letech 1594 nebo 1595 proti Turkům za uherského tažení. Tedy i v tomto směru prožil Harant s Černínem mnoho společného, což je nepochybně i lidsky sblížovalo. Jeho znalost východních zemí, zvyků a jazyků po cestě s Harantem do Svaté země způsobily, že mu císař Matyáš roku 1616 svěřil důležité diplomatické posláním k tureckému sultánovi Ahmedovi, aby s ním sjednal mír mezi Rakouskem a Portou, což se mu znamenitě podařilo, takže mír byl zajištěn na 20 let. Roku 1606 se oženil s Marianou ze Svárova a následujícího roku byl přijat do panského stavu. Po návratu do Čech byl jmenován hejtmánem Starého Města pražského. Za stavovského povstání opustil Čechy a později bojoval v císařském vojsku na Bílé hoře, tedy v řadě nepřátel bojovníků za českou věc. Po pádu Prahy znovu zastával úřad pražského hejtmána. Tento zrádce stavovského povstání byl za své služby císařskému domu odměněn Ferdinandem II. tím, že ho povýšil dne 15. března 1623 za císařského svobodného pána a dne 27. května 1627 dokonce za českého hraběte. Roku 1635 byla mu propůjčena hodnost hraběte paláce a roku 1637 byl jmenován přisedlicím většího zemského soudu a královským místodržícím. Také v třicetileté válce oddaně sloužil císaři. Byl jedním z těch, kteří se značně obohatili z konfiskovaného majetku českých rebelů. Z konfiskátů koupil panství Petršpurk se statky Sosní a Pševlky, Andělskou horu, Mysibel, Buchov, Schönau, Žihle, Krty, Černošice, Vroutek, Neudek, Senomaty, dům na Malé Straně v Praze a panství schmiedeberské ve Slezsku. Roku 1644 byl opětovně vyslán Ferdinandem II. do Turecka, kde měl uchránit Rakousko nebezpečí, které mu hrozilo z aliance Turecka s Torstenonem a Rákóczym. Tato akce se opět zdařila. V letech 1644—1648 byl nejvyšším sudím nad lény, později v letech 1648—1649 nejvyšším zemským sudím a od roku 1651 do 1661, tedy až do své smrti, zastával funkci nejvyššího komořího a hofmistra. Děti nezanechal, ačkoli byl třikrát ženat: s Marianou Karlovou ze Svárova (zemřela 1625, s Annou Salomenou Hradištskou z Hořovic, vdovou po Kryštofu Harantovi (zemřela 1632) a nakonec se slícnou Sylvii Carettovou hr. z Millesima. Heřman Černín napsal o své druhé Turecké cestě paměti pod názvem *Deník cesty do Konstantinopole 1644 až 1645*, dle zvláště po stránce jazykové úpadkové. Rkp. je uložen v jindřichohradeckém archívu. Tiskem vyšel v Lumíru VI,

1856, čís. 9–16, 207 a d. pod názvem *Heřman Černín, první hrabě z Chudenic, a cesta jeho do Cařihradu roku 1644* (editor není uveden). Další vydání připravil Josef Jireček pod názvem *Deník hraběte Heřmana Černína o druhé cestě poselské do Constantinople v letech 1644–1645* (in: Slavische Bibliothek II, Wien 1858). Německý překlad vyšel péčí archiváře Františka Tischer a, st. s názvem *Zweite Gesandtschaftsreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic nach Constantinopel im J. 1644* (Jindřichův Hradec 1879). Viz též František Tischer ml., *Životopis Heřmana hr. Černína z Chudenic* (Praha 1903). Viz též Zdeněk Kalista, *Mládí Humprechtů Jana Černína z Chudenic. Zrození barokního kavalíra* (Praha 1932).

⁴² Všechny údaje o putování Harantově do Svaté země čerpám z tištěného exempláře jeho *Cesty* z roku 1608, jehož podrobný popis uvedu až později. O tehdejších poutnických cestách do Svaté země viz knihu Reinholda Röhrichta, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande* (Innsbruck 1900).

⁴³ Jedna česká míle měřila podle Aug. Sedláčka něco přes 11 km. Jan z Lobkovic počítá 4 vlášské míle (délka vlášské míle se udává rozličně mezi 1500–1900 m). Prefát a Harant počítají důsledně 5 mil za jednu českou.

⁴⁴ Vzdálenost mezi Káhirou a horou sv. Kateřiny, kterou Harant ujel a počítal ji na 80 českých mil, činí po přepočtu na dnešní měřicí jednotky asi 400 km. Vzdálenost od hory sv. Kateřiny ke Středozeemnímu moři obnáší přibližně 650 km.

⁴⁵ Popis svatebního průvodu Marie Markéty uvádí Friedrich Hurter v knize *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern* (Schaffhausen 1850–1864, 11 svazků, IV. sv., 35), kde je uveden také podrobný itinerář průvodu. O účasti Heřmana Černína na tomto průvodu se dovidáme také z doslovu Jana Jiřího Haranta k německému vydání *Cesty* (vyd. Edmund Schebeck v. Mitth. d. Ver. f. d. Gesch. der Deutschen in Böhmen XII, 279).

Heřman Černín se vrátil do vlasti až koncem roku 1599, aby tu pokračoval ve své strmé kariéře, mnohem strmější a úspěšnější než jeho nešťastného druha Kryštofa Haranta. Heřman Černín dosáhl hodnosti komořího nad stříbrem u dvora císaře Rudolfa II. Stal se tak členem dvora, dokonce byl prý vítáným společníkem císaře u stolu. Poměrně v krátké době se stal nejvyšším hejtmánem královských komorních statků v Čechách. Bylo to tehdy jedno z nejvýnosnějších míst ve dvorských službách, neboť tu šlo o správu největších českých panství, jako např. Brandýsa n. L., Přerova u Brandýsa, Lysé, Benátek, Pardubic aj. Heřman proto také záhy zbohatl. Již roku 1615 si koupil panství Žlebské za 120.000 kop mís. Roku 1607 byl přijat do panského stavu, od roku 1614 byl hejtmánem Starého Města pražského, i když, jak se domnívá Pekař, „pro vyšší kariéru úřední neměl, tuším, dost literárního vzdělání“ (Josef Pekař, *Kniha o Kosti I*, 126, 2. vyd., viz též Zdeněk Kalista, *Mládí Humprechtů Jana Černína z Chudenic* (Praha 1932, 35 a d.)).

⁴⁶ Citáty z německého překladu Harantovy *Cesty* z roku 1678, v nichž se mluví o Inšpruku a jeho okolí z druhého Harantova pobytu v Inšpruku a v Tyrolsku roku 1599, najdeme v anonymním článku (šifra x) *Aus der guten alten Zeit*, který vyšel v inšpruckém deníku *Bote für Tirol und Vorarlberg*, roč. 64, čís. 189, Extra-Beilage, Innsbruck 20. August 1878, nestránkováno).

⁴⁷ Mor vypukl v Čechách na sklonku roku 1598 a přímo nelítostně řádl. Praha byla skoro vykliděna. Císař Rudolf II. opustil Prahu ihned, jakmile propukla nákaza. Zprvu se usídlil v Brandýse, později v Poděbradech a Plzni. Během léta 1599 opustila Prahu také většina dvora a šlechty, takže v Praze téměř ustal politický a společenský život. František Jan Beckovský píše: „Veliký mor v Městech pražských nastával, odkudž Rudolf císař s dvorem svým dne 14. září měsíce (r. 1599, pozn. J. R.) do Plzně odjel a v tom městě 9 měsícův pořádkem bydlel; pro něhož Plzeňští dům na rynku po pravé straně při domě radním slavně okrášlili, na němž pozlacené makovičky plechové s literou R postavené byly, které se po větru točily. Ten pak dům na věcnau tak vzáctného hosta od toho času dům Císařský jmenovati se začal, a také v něm mimo císařské osoby žádnému v následujících letech dovoleno nebylo bydleti z obyvatelů plzeňských...“ (in: *Poselkyně starých příběhů českých aneb Kronika česká* z r. 1700, původní vydání v univ. knihovně v Praze, sign.: 54 D 6890, vydal Antonín Rezek, Praha 1879, I. díl, 384 a d.). Mezi chudým pražským obyvatelstvem, zvláště mezi Židy, kteří bydleli stěsnáni v křivolakých středových uličkách ghetta, kosil mor po desítkách své oběti. Z korespondence Vendraminovy, kterou posílal z Prahy do Benátek, se dočteme, že tehdy v Praze umíralo 450 až 500 lidí týdně. O moru roku 1599 píše Mikuláš Dačický z Heslova: „Tak přichází skrytě, tam mnohé šálí věk, tak přichází ke konci, cokoli na světě trvá. Běda, minulý čas nelze zavolati zpět. Běda, smrt sama přichází tím chytřím krokem ze země do země“ (Paměti, Praha 1940, 79). Morová nákaza se stala v 16. a 17. století jednou z nejhorších a nejobávanějších nemocí evropského kontinentu. Hrozná

epidemie morové, tyfové a chřipkové (tzv. španělská nemoc) přímo decimovaly tehdejší obyvatelstvo evropských měst. Nákaza se také šířila do Čech. Za Harantova života řádl mor v Čechách a v Praze v letech 1564, 1568, 1571–1572, 1580–1582, 1584–1585, 1592, 1595–1596, 1598–1600, 1604, 1607 a 1613. Viz práce Václava Schulze (*Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531–1746*, in: Historický archiv České akademie, čís. 20, Praha 1901) a Karla Stloukala (*Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku*, Praha 1925, 104).

⁴⁰ Viz doslov Jana Jiřího Haranta st. k německému vydání *Cesty* (in: Mitth. d. Ver. f. d. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XII, 280) a Zdeněk Kalista, *Mládí Humprechtů Jana Černína z Chudenic* (Praha 1932, 42).

⁴⁹ Jan Jiří Harant st. ve svrchu citovaném doslovu k německému vydání *Cesty* se sice zmiňuje, že jediným císařovým společníkem u tabule byl s Harantem pouze Vilém Slavata, ale je velmi pravděpodobné, že stoloval s císařem také Heřman Černín, jak se o tom ostatně zmiňují Josef Jireček v životopise Viléma Slavaty (in: Sitzungsberichte d. kön. böhm. Gesellschaft d. Wissenschaften 1874, čís. 4, 164) a František Tischer v práci o Heřmanu Černínovi (str. 14 a d.).

⁵⁰ Duševní choroba Rudolfova, která byla patrně dědičná, se poprvé u něho projevila roku 1599, potom po roce 1600, zvláště však v roce 1605, kdy dostoupila svého vrcholu. V této době se oddával melancholickému snění, především alchymistickým a astrologickým pověrám, jak o tom svědčí relace Francesca Soranza (rkp. v Biblioteca Marciana v Benátkách, třída VIII, kodex 696). Soranzo se zmiňuje o příčinách duševní choroby císaře Rudolfa II. ve své relaci ze dne 11. září 1614 takto: „*Poco doppo il mio arrivo in Praga seguì la morte di Ridolfo secondo che visse 60 anni, de quali ne regnò Imperatore 36 con felice corso d'Imperio, havendo sostenuto per gran tempo assai vigorosamente la guerra contra Turchi, mà cadè poi in pensieri melanconici, causati principalmente dall' haver tralasciato di accompnarsi in matrimonio, di che attribuiva la colpa à Spagnuoli, li quali per gran pezzo lo tennero in speranza di darle in moglie l'Infante di Fiandra, che con grandissima acerbità del suo animo cadè poi nell' Arciduca Alberto suo fratello, che hebbe in dote tutti li Stati, che godeva il Rè Cattolico ne' Paesi Bassi: Si diede perciò à una straordinaria ritiratezza, et stette moll'anni senza uscir di palazzo, senza lasciarsi veder à suoi sudditi: Era difficilissimo nelle audienze, et prendeva grandissimo disgusto quando conveniva sforzosamente ammetter alcuno alla sua presenza; che diede occasione all' Arciduca Mattias di machinare, et col favore di tutta la Casa d'Austria prese l'armi, spogliò il fratello delli Regni di Ongaria, et di Boemia, et vivendo egli se ne coronò violentemente; che ridduse Ridolfo forse prima del suo natural corso à terminar i suoi giorni...*“. Viz FRA XXVI, Wien 1866, 2. Karel Stloukal prokázal na základě šifrovaných tajných depeší, které roku 1600 poslal do Říma pražský nuncius Philippo Spinelli (deponovány ve vatikánském archivu v kodexu fondu Borghese III. 52 ef v konvolutu šifer), že u Rudolfa II. opravdu šlo o periodicky se opakující záchvaty šílenství, provázené stihomamem a slavomamem. Záchvaty šílenství pak vyúsťovaly v nepřítčnost a zbesilou zuřivost. Poněvadž tyto záchvaty byly jen zcela krátké, nečinila tato duševní choroba císaře trvale neschopným vlády. Přitom byla provázena příznaky, které připomínaly progresivní paralýzu. K duševní chorobě Rudolfa II. viz tuto literaturu: Karel Stloukal, *Portrét Rudolfa II. z roku 1600* (in: Od pravěku k dnešku II, Praha 1930, 1 a d.), Josef Matoušek, *K problému osobnosti Rudolfa II. Poznámky o pramenech, literatuře a metodě* (in: Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872–1932. Praha 1932, 343 a d.) a Jan Bedřich Novák, *Rudolf II. a jeho pád* (Praha 1935, 8 a d., 21 a d.).

⁵¹ Tehdejší podobu a povahu císaře Rudolfa II. trefně vyličil benátský vyslanec Giacomo Soranzo: „*Ha li capelli e la barba ricciuta et di colore fra il bianco et l'argentato, gli occhi grossi e bianchi, ma di guardatura benigna, le labbre grosse et verso la parte destra al quanto distorte, il volto di colore tra il bianco et il pallido, ma tutto pittiginoso. E più tosto di natura flemmatico et mansueto che colerico, più tosto timido che molto ardito et sopra tutto malinconico tanto, che pochissime volte si vede ridere ne si diletto molto d'altri spassi, che delle caccia del gioco della palla et del manegiar cavalli pigliandosi questi essertitii più tosto per conservarsi, che per diletto essendo S. Mtà in questa parte come anco nel bere et mangiare molto temperata. E di costumi assai piacevole benigno et affabile...*“. Viz rkp. bývalé císařské dvorní knihovny ve Vídni, sign. N 6371. Též relace Soranzova z roku 1607, rkp. v Marcianě v Benátkách. Cituje Gindely, *Rudolf II.*, I. sv., 28.

⁵² Tehdy byl osobním lékařem císaře Rudolfa II. Matyáš Borbonius z Borbenheimu (1560–1629), který také vynikl jako latinský básník. Mistr Campanus vysoce hodnotil jeho básně *Caesares*. Roku 1615 ostře zkritizoval tištěný exemplář *Konfessi české-pravé augšpurské*

Viktorina Vrbenského (Verbenius, asi 1580–1630). Vrbenský vzápětí nato odpověděl Borboniovi svou *Obranou konfessí české* (otřístěna roku 1615 v *Obraně Samuela Martinia z Dražova*). Roku 1616 byl Borbonius defensorem a roku 1618 přispěl k vydání českého veršovaného žaltáře (*Pisně duchovní křesťanské*, tiskem u Daniele Adama z Karlsperku). Po bitvě na Bílé hoře byl Borbonius v únoru 1622 uvězněn, ale záhy zase na přimluvu Karla Lichtenštejna propuštěn. Když se pak zdráhal přestoupit ke katolíkům, byl roku 1627 vypovězen ze země. Odešel zprvu do Žitavy a pak do Toruně, kde také zemřel. Viz G. Gellner, *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků* (in: Historický archiv České akademie věd a umění, čís. 51, Praha 1938).

⁵³ V SÚAR se dochoval německý čistopis z 8. XII. 1603 (sign. SM–H 120–9, čís. 139), jímž císař Rudolf II. přikazuje České komoře, aby dala prostřednictvím rentmistrovského úřadu vyplatit Kryštofu Harantovi za jeho služby 3000 tolarů v hotovosti. Viz k tomu přips z dne 6. XII. 1603, který je dnes uložen v archivu dvorní komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni v dvor. finančním protokolu (Hofffinanzprotokoll, čís. 555, fol. 668 v). Viz přílohy.

V dvorním finančním protokolu (Hofffinanzprotokoll) a ve dvorních účetních knihách (Hofzählamtsbücher), které jsou deponovány v archivu dvorní komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni se dočteme, že Harantovi byly vypláceny postupně značné peněžní částky za jeho služby při pražském císařském dvoře. Tak např. 8. července 1601 (čís. prot. 539, fol. 535 r) dostal Harant blíže neurčené služné, 9. července téhož roku (čís. prot. 543, fol. 269 r) obdržel Harant dvouměsíční služné ve výši 80 zlatých, dne 13. listopadu 1601 (čís. účet. knih 52, fol. 165 rv) přijal Harant za 13měsíční službu 520 zlatých, roku 1602 (čís. účet. knih 53, fol. 160 v) 240 zlatých a roku 1603 (čís. účet. knih 54, fol. 124 v a 125 r) dalších 200 zlatých.

⁵⁴ Ve vídeňském Staatsarchivu je uložena žádost Kryštofa Haranta, dat. dne 2. května 1603 (bez sign.), o povolení čís. vyslanec k jeho sňatku. Pod tímž datem je tu uložen dopis Harantův císaři (sign.: Hofffinanz No. 95), v němž oznamuje svůj sňatek na zámku Peccce, a dopis císaře (bez sign.) k Harantovu sňatku. V dvorním finančním protokolu (Hofffinanzprotokoll) v archivu dvor. komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni nalézáme ke dni 2. V. 1603 (čís. 555, fol. 198 r) přips, v němž se vyhovuje Harantově žádosti, aby byl k jeho svatbě vyslán čís. vyslanec (Gesandte). Ve dvor. účet. knihách (Hofzählamtsbücher) nalézá se další přips (čís. 54, fol. 67 r), v němž se nařizuje vyslat k Harantově svatbě na zámek Pecku čís. vyslanec, který má odezdat novomanželům stříbrnou a pozlacenou soupravu sklenic (Trinkgeschirr) a pohár (Hoffbecher) v hodnotě 100 zlatých. Barbora Miřkovská přinesla Harantovi velké věno: 20.000 kop miš. Tento obnos jí odkázal její první manžel Karel Škopek za podílu na statku Peccce. Zápisem ze dne 24. dubna 1594 zajistil Karel Škopek své manželce v zemských deskách na svém statku 2000 kop miš. věna a pak ještě dalších 15.000 kop miš., a to „z lásky manželské“ (viz zemské desky sign. 27 D 16). Proti tomuto zápisu protestovali Petr Škopek a Anna Škopková, tedy nevlastní bratr a nevlastní matka Karla Škopka. Z toho se vyvinul vleklý spor. K němu se přidal ještě mladší bratr Karlův Adam Škopek. Podle všeho tyto protesty byly asi bezúspěšné, neboť když Barbora Harantová kupovala 28. června 1604 půl statku Pecky, zavázala se zaplatit obrovskou částku 29.000 kop grošů miš., a to hotově do sv. Jiří roku 1605 (o tom podrobněji v disertační práci Jaroslava Charváta, str. 124, pozn. čís. 238–244). Dne 25. října 1603 si dali oba manželé upsat do zemských desk veškeré své jmění pro případ smrti, při čemž Barbora Miřkovská sobě vymínila 1000 kop grošů českých, aby mohla s nimi volně disponovat (viz zemské desky 236, N. 5, 6). V SÚAR v Praze je uložen spis z roku 1605 (sign. MS-S-137-7), který se týká koupě hradu Pecky. Viz též zápis v zemských deskách 179 A 18.

⁵⁵ Viz zemské desky 179 A 18 a 129 I 4.

⁵⁶ Zápis o přijetí Harantově do panského stavu byl zhotoven dne 25. května 1607 (v kvat. „Relaci stříbrný 1606–1611“, čís. 52, fol. B 17). V tomto zápise čteme: „V pátek po Božím vstoupení (25. Maii) 1607. Páni Jich Mt. podle svobod. stavu svého na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě Pražském ve čtvrtek po památce Svatých Třech králích (sic!) léta 1603 a zavřin téhož léta ve čtvrtek po svatým Štastným, na milostivou přimluvu nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa Druhého, z boží milosti voleného Římského císaře, JHcského a Českého krále a na snažnou žádost, kterouž jest na Jich Mt. Kryštof Harant z Polžic, Umčské komorník i s přáteli svými vložil, i znajíce Jich Mt. jeho ctně a šlechtné chování...“. Panský stav přijal Haranta mezi sebe, poněvadž ocenil starobylost jeho rytířského rodu (zemské desky 52 B 18). Zápis o vykonaném slibu byl vložen do zemských desk dne 23. června 1607 (zemské desky 138, N 8). Rovněž v jindřichohradeckém zámekém archivu se dochoval zápis ze dne 11. ledna 1603 o zemském soudu a o přijetí Haranta do

panského stavu (nyní ve SÚAR v Praze, sbírka přepisů). Viz SÚAR, Česká dvorská kancelář, česká expedice, registra expedovaných missivů z roku 1603, fol. 6; viz též *Sněmy české X*, Praha 1900, 380 a 435, dále zápisky Viléma Slavaty z let 1601–1603 (vyd. Rezek roku 1887), pak archiv jindřichohradecký, Historica 1600–1604.

⁵⁷ O účasti Harantově na svatbě Proskovského a o masopustní maškarní příhodě se zmiňuje Antonín Rezek ve studii *Russworm a Belgijoso. Skizza z doby Rudolfské* (in: Květy II, 1880, čtvrtá kniha, str. 371). Zpracováno podle rkp. pražské univerzitní knihovny II. a 12. Též podle *Mémoires de Bassompierre*. Bassompierovy memoáry, které sahají od roku 1584 do roku 1640, vyšly tiskem ve 2 svazcích v Kolíně nad Rýnem 1665. V nich se dočteme nejen o kosmopolitickém charakteru Prahy a císařského dvora, ale i o rozpustilém životě tehdejší české šlechty.

⁵⁸ Německý čistopis Harantovy žádosti k císaři o propůjčení uvolněného místa hejtmana na Novém Městě pražském je uložen v Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv ve Vídni (sign. 3 Böhmen 1600–1615, Rk. Bohemia, fasc. 3). Kus o 2 listech není datován. Opis žádosti je též v SÚAR v Praze, sign. SM, S 208. Viz přílohy. Viz též *Sněmy české X*, 28, 37, 51, 193 a 292.

⁵⁹ Harant byl patrně roku 1602 v přechodné finanční tísní. Svědčí o tom dokument, který se dochoval ve Státním ústředním archivu v Praze (SÚAR) pod sign. SM D 1 H 2, fol. 1 a 2. Je to čistopis královského dlužního úpisu na 10.000 kop míš. a na 4000 kop míš, pro Kryštofa Haranta z Polžic. K tomuto úpisu se připojili jako ručitelé plzeňští, domažliští a klatovští měšťané. Český originál tohoto úpisu je datován v Praze dne 31. října (ultima Octobris) 1602. V jeho závěru čteme, že byl „*dán a psán na hradě pražském ve středu po sv. Filipu a Jakubu apoštolích Páně Anno 1602*“ (tj. 8. května 1602). Viz přílohy. Ale již po roce 1603 nastal podstatný obrat v Harantově hmotné situaci, poněvadž dostával čas od času během své služby u císařského dvora v Praze dosti značné peněžní obnosy. Tak např. v aktech uložených v SÚAR v Praze nalézáme dva příspisy císaře Rudolfa II., jimiž nařizuje České komoře, aby vyplatila Kryštofu Harantovi větší peněžní částky. V prvním přípisu, datovaném v Praze dne 8. prosince 1603 (sign. SM H 120–9, čís. 139) je uvedena suma 3000 tolarů jako dar z milosti, v druhém, dat. v Praze dne 26. dubna 1604 (sign. SM H 120–9, fol. 21 a 22) nařizuje zase císař, aby dostával Harant 600 tolarů nebo 700 zl. rýnských ročně. Viz přílohy. Přesvědčivé doklady jsou rovněž deponovány v Rakouském státním archivu (Staatsarchiv) a v archivu dvorní komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni. Tak např. ve Staatsarchivu je uložen německý originál účtu sekretáře Slezské komory datovaný roku 1603 (sign. Hoffinanz, rote No. 101) s položkou 3000 tolarů pro Haranta. O finančních podporách, které šly k Harantovu dobru z cis. pokladny svědčí také zápis ke dni 8. V. 1606 v dvor. finančním protokolu (Hoffinanzprotokoll), který je dnes uložen v archivu dvorní komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni (čís. prot. 593, fol. 193 v). V tomto zápise čteme: „*Der Hoffzahlmeister Hueber solle Ihrer Mt. etc. cammerern herrn Christoffen Harandt, herrn von Polsin uber 1000 fl. ausstendiger besoldung, darunter 800 fl. vom Carl Luiton herrueren und die ubrigen 200 fl. seines eigenen ausstandts ein quittiren lassen, auch solche gebuerlichen veraitten.*“ Cituje také Albert Smijers. *Die kaiserliche Hofmusik-Kapelle von 1543–1619*, 3. díl (in: StzMw VIII, 1921, 202). Další peněžní položky vyplacené Harantovi nalézáme jak v dvorních účetních knihách (Hofzahlamtsbücher), tak v dvorním finančním protokolu (Hoffinanzprotokoll), jež jsou dnes deponovány v archivu dvorní komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni. Tak např. roku 1604 (čís. účet. knih 55, fol. 161 v) bylo vyplaceno Harantovi 280 zlatých, roku 1605 (čís. účet. knih 56, fol. 491 v) 680 zlatých, roku 1606 (čís. účet. knih 57, fol. 216 v, 217 r) 200 zlatých, roku 1607 (čís. účet. knih 58, fol. 260 r) 160 zlatých, dne 27. dubna 1607 (čís. prot. 599, fol. 129 v) se povoluje Harantovi pense ve výši ročních 600 tolarů, 20. prosince 1608 (čís. prot. 607, fol. 255 r a čís. prot. 611, fol. 345 r) má vyplatit Slezská komora Harantovi 1800 zlatých, dále dostal Harant roku 1608 (čís. účet. knih 59, fol. 234 v) 160 zlatých, roku 1609 (čís. účet. knih 60, fol. 224 r) 1800 zlatých, roku 1610 (čís. účet. knih 61, fol. 414 a 415 r) 120 zlatých. Tedy, jak je vidět, Harant neměl nouzi o peníze, neboť veden svým praktickým smyslem, dovedl se vždy a vhodně postarat, aby jeho příjmy byly plynulé a trvalé.

⁶⁰ Německý čistopis je uložen v SÚAR v Praze, sign. SM–H 120/9, čís. 139. Viz přílohy.

⁶¹ Německý čistopis, psaný vlastní rukou Harantovou, je uložen v SÚAR v Praze, sign. SM–H 120/9, čís. 140. Viz přílohy. Tamtéž je uložen německý koncept přepisu císaře Rudolfa II., adresovaný rentmistřovi a datovaný v Praze dne 23. listopadu 1605 (sign. SM–H 120–9, fol. 23 a 24), v němž císař nařizuje, aby Kryštofu Harantovi byla vyplacena pense ve výši 600 tolarů. Viz přílohy. Z téhož roku (dat. v sobotu po narození P. Marie 1605, tj. 10. září 1605) je tu deponována (bez sign.) v čes. originále odpověď císaře Rudolfa II.

- úředníkům Menšího Města pražského na stížný list Barbory Harantové, jež se týká prodeje statku po jejím prvním manželé p. Karlu Škopkovi z Bílých Otradovic. Viz přílohy.
- ⁶² Jaroslav Charvát, l. c., 118.
- ⁶³ Český čítospis třetí Harantovu žádosti s německou rubní poznámkou je deponován v SÚAR v Praze, sign. SM—H 120/9, čís. 141. Viz přílohy.
- ⁶⁴ Oba německé koncepty císaře Rudolfa II. rentmistřovi Eliášovi Schmidtgrabnerovi jsou uloženy v SÚAR v Praze, sign. SM—H 120/9, fol. 23—25. Tvoří rovněž přílohu k pozdějšímu dopisu Harantovu komoře ze dne 17. prosince 1611. Prostý, neověřený německý opis, psaný Harantovou rukou a pořízený podle ověřeného opisu registrátorem, je deponován tamtéž, sign. SM—H 120/9, fol. 28. Tvoří též přílohu k Harantovu dopisu komoře ze dne 17. prosince 1611. Viz přílohy.
- ⁶⁵ Je zajímavé, že komorník Filip Lang byl také ve službách dvorské kapely arcivévodý Ferdinanda Tyrolského v Inšpruku, a to v chlapeckém pěveckém souboru, kde byl zaměstnán již v letech 1568—1572, takže tu ještě nezastihl Kryštofa Haranta. Lang pocházel z pražské židovské rodiny. Roku 1580 obdržel od císaře Rudolfa II. predikát „*von Langenjels*“. Roku 1581 byl komorníkem arcivévodý Ferdinanda a roku 1592 Hofburgpflegerem v Inšpruku až do roku 1599. Nakonec skončil jako komorník císaře Rudolfa II. ve vězení (viz Sen n, l. c., 67, 76 a 98).
- ⁶⁶ Cisařův přípis ze dne 26. dubna 1607 je uložen v německém čítospise v SÚAR v Praze, sign. SM—H 120/9, čís. 144 a v prostém, neověřeném soudobém německém opisu v SÚAR v Praze, sign. SM—H 120/9, fol. 21—22. Opis je pořízen zřejmě podle konceptů a tvoří přílohu k Harantově přípisu České komoře ze dne 17. prosince 1611. Jiný prostý a neověřený opis, psaný Harantovou rukou, který tvoří rovněž přílohu k jeho přípisu ze dne 17. prosince 1611, je uložen tamtéž, sign. SM—H 120/9, fol. 27. Byl pořízen zřejmě podle čítospisu. Z roku 1607 je tu ještě další spis (sign. SM—K—219—3), kterým se Kryštof Harant přímoulová o zaplacení dluhu jakémusi Kryštofu Karbanovi. Viz přílohy.
- ⁶⁷ Zápis o této zprávě je uložen v městském archívu v Plzni, rkp. č. 31 „*Protocollum consulare*“ 1604—1610, fol. 86. Viz *Sněmy české* XI, 2 (Praha 1954, 314).
- ⁶⁸ Viz české čítospisy ze dne 5. července 1605 (dat. v Doubravanech) v SÚAR, Praha, sign. SM—H 120/9, čís. 142. K tomu Harantův český čítospisný přípis ze dne 7. července 1606 (dat. v Praze) České komoře, v němž upomíná Českou komoru, aby buď vyplatila V. Kapounovi 1000 kop míšeňských, kteroužto částku Harant zanechal pro Kapouna u komory, máje na ní jistotu 4000 kop míšeňských, nebo aby jí vydala Harantovi. Jinak bude Harant nucen přistoupit k právnímu vymáhání požadované částky. Přípis Harantův je v SÚAR, Praha, sign. SM—H 120/9, čís. 143. Viz přílohy.
- ⁶⁹ Viz o tom v Pamětech Jana Jiřího Haranta st. v přetisku Schebkově, str. 281.
- ⁷⁰ Viz zemské desky 134, B 18. Z doby majetkového porovnání Kryštofa Haranta s jeho oběma bratry se dochovala zpráva o účasti Jana Jiřího Haranta na vojenské hotovosti. Dne 23. května 1608 se totiž omlouvá Jan Harant z Polžic a ve Mlýně Vohaněvi (asi ves Vohanec v Čechách, okres Zlútuve, Vohanec z Vohanče, příjmení staročeská vladyčská rodina, viz OSN XXVI, 888), že se nebude moci osobně zúčastnit nařízené vojenské pohotovosti. Viz *Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra RČS v Praze*. Díl II., 1590—1617 (Praha 1938, 416—417).
- ⁷¹ Dům na Malé Straně obýval Harant pravděpodobně již kolem roku 1607, poněvadž Harantův bratr Jan Jiří st. v popise Kryštofova života se zmiňuje k roku 1607, že Harant obdržel od císaře jakýsi dům na Malé Straně (viz Edmund Schebek in MVGD B XII, 1874, 281). O tomto domě se zmiňuje také Josef Schiffner ve stati *Wunderbare Ereignisse des böhmischen Ritters Christophs Harant von Pollschütz auf seiner Pilgerschaft nach Jerusalem* (Praha 1804). Na str. 87 píše: „*Das noch heutiges Tages sogenannte harantische in der alten Stadt Prag am Kohlmarkte liegende Haus war der Wohnort des Harants, wenn er sich einstweilen in Prag aufhielt. Noch in diesen Zeiten sah man daselbst den nämlichen Stein am Boden der Durchfahrt, in dessen geflissentlich eingegrabenen Höhlung die Diener ihre Windlichter auszulöschten pflegten, wenn sie die Kutsche ihrer Herrschaft bey der Nacht nach Hause begleiteten.*“
- ⁷² Harantovu žádost o výhradní právo k vydání Cesty otiskl jednak Karel Jaromír Erben ve svém novém přetisku Cesty, jednak Václav Schulz ve studii *Křištofa Haranta z Polžic žádost za výhradní právo pro „Putování do země svaté“ z roku 1607* (in: ČČM LXXIII, 1899, 177—178). Originál žádosti deponován v archívu NM v Praze (sign. H), nyní v SÚAR v Praze, sign. SM—C 215 H 3. Viz přílohy.
- ⁷³ Viz Mikuláš Dačický z Heslova, *Paměti*. (K tisku připravil Emil Pražák. Vyšlo v knižnici Živá díla minulosti, sv. 9. Praha 1955, 307—308. O popravě Harantové se Dačický jen letmo zmiňuje na str. 358 svých *Paměti* ve vydání z r. 1955.) Ukázky z Dačického

Paměti otiskl František Palacký v letech 1827–1829 v Musejníku. První kompletní novodobé vydání *Paměti* připravil za redakce Miloslava Novotného Jiří Mařánek (Praha, ELK, 1940).

- ⁷⁴ Tuto příhodu popisuje Jan Jiří Harant st. ve svých *Pamětech* (vydání Schebkovo, 282).
- ⁷⁵ Na faře v Praskolesích u Hořovic byl uložen zápis o sňatku Kryštofa Haranta s Annou Salomenou z Hořovic, a to v matrice karlstějské, kterou založil dne 10. listopadu 1601 děkan Pavel Pistorius. Zápis zní: „1609. 16. Nouemb. v Praze, v domě někdy pana Hons Václava z Lobkovic na hořejším paláce vodával sem urozeného pána, pana Kryštofa Haranta z Polžic (a) Bezdručie a na Pecce, J. Mil. radu a komorníka, s urozenou pannou Annou Salominou Hradištskou z Hořovic na Vilštejně.“ Viz. Boh. Lukavský z Renec, *Slechtická jména v matrikách karlstějských* (in: Čsp. přítel starožitností XI, 1903, 38). Snoubence oddával děkan Pavel Pistorius, který byl povolán na karlstějské děkanství dne 13. září 1601, kam přišel z Plzně. Viz Sedláčkovy *Hrady a zámky* VI, 36 a 18 a V. J. Nováček, *Pavel Pistorius z Lucka* (in: ČČM 1899, 144).
- I k třetí svatbě Harantově s Annou Salomenou z Hořovic poslal císař Harantovi stříbrnou a pozlacenou soupravu sklenic a zvláště k této svatbě zhotovený pohár s vyrytým datem 12. listopadu 1609 v ceně 100 zlatých. Tento dar byl odevzdán Harantovi v posledním únorovém dnu roku 1610 a zároveň bylo na něm vyžádáno potvrzení o přijetí této zásilky. Viz příspěj z roku 1610 ve dvorních účetních knihách (Hofzählamtsbücher) v archivu dvorní knihovny (Hofkammerarchiv) ve Vídni (čís. účet. knih 61, fol. 231 v a 232 r).
- ⁷⁶ Jan Jiří Harant st. praví ve svých *Pamětech* (vyd. Schebkovo, str. 283), že se svatby zúčastnil „maßen denn demselben kaiserliche und anderer dazumal zu Prag und bei (dem) kaiserlichen Hof anwesender Potentaten Gesandte, wie auch Herrn Georg Herzogs von Lüneburg, auch Herrn Landgrafen des Aelteren von Leuchtenberg, fürstliche Gnaden in Person, der oberste Herr Burggraf und andere des Königreiches hohe Beamte neben vielen andern Freiherrn- und Rittersstands-Personen etc. beigewohnt“.
- ⁷⁷ Ve vídeňském státním archivu (Staatsarchiv) je uložen německý originál odpovědi císaře Rudolfa II., dat. v Praze 12. listopadu 1609 (bez sign.), v níž děkuje Harantovi za pozvání k jeho svatbě. Tamtéž je německý originál Harantův z r. 1610 (sign. Familien Akten H 23), kterým oznamuje císaři, že se mu narodil syn a zve císaře ke křtu. Tamtéž najdeme odpověď císařovu, dat. v Praze 1. října 1610 (sign. Familien Akten H 23), v níž děkuje za pozvání ke křtu. Císař bude zastupovat Vilém z Lobkovic. V archivu dvorní komory (Hofkammerarchiv) ve Vídni je zaznamenán ve dvor. finančním protokolu (Hoffinanzprotokoll) příspěj ze dne 1. října 1610 (čís. prot. 627, fol. 254 v), v němž nařizuje císař Vilému z Lobkovic, aby ho zastupoval při křtu prvorozeného syna Harantova. V černínském archivu v Jindřichově Hradci je zase deponována odpověď Viléma z Klenové (sign. VIII FB) na Harantovu žádost, aby byl kmotrem jeho nově narozenému synu.
- ⁷⁸ Podle kšaftu ze dne 10. ledna 1618. Viz zemské desky 139 D 2.
- ⁷⁹ Ukázky z korespondence Anny Salomeny s Heřmanem Černínem přináší Jaroslav Charvát v přílohách ke své disertační práci na str. 174 a d. Tyto dopisy jsou uloženy v rodinném černínském archivu v Jindřichově Hradci, sign. VIII F.
- ⁸⁰ Viz Rosacius-Hořovský, *Koruna neuvadlá mučedlníků božích* (český originál nemá ani místo, ani rok vydání). Viz též Pavel Skála ze Zhoře, *Historie česká V* (vyd. Tietztrunkovo, Praha 1870, 110).
- ⁸¹ Viz zemské desky 189 I 8 a 236, juxta k číslu 6 a 189, J. 8.
- ⁸² Jaroslav Charvát (l. c., str. 143 a pozn. 290) uvádí jako pramen k tomuto tvrzení zprávu Eliáše Blovského z Lunenštejna panu Heřmanu Černínovi ze dne 26. července 1635 o statku Pecce z černínského archivu v Jindřichově Hradci, sign. VIII Fα.
- ⁸³ Viz archiv NM, sign. F 269.
- ⁸⁴ Při mustruňku, který byl proveden roku 1610 v Hradci Králové, dozrává Harant v příznávacím listu, že vlastní 116 poddaných a tehdy se odhadl na 3146 kop, 40 kr. mš. (viz SÚAR, Militare).
- ⁸⁵ Viz archiv NM, sign. H, též SÚAR v Praze, sign. H 120/9, kde je uložena Harantova žádost o zaplacení jeho komornického platu, aby mohl vyplatit Janu Zylvarovi za zakoupenou ves.
- ⁸⁶ Podrobněji se o tom zmiňuje Jaroslav Charvát, l. c., str. 135. Viz černínský archiv v Jindřichově Hradci, sign. VIII FB 1/9 a 1/3 a 1/4.
- ⁸⁷ Jaroslav Charvát charakterizuje Harantův poměr k poddaným těmito slovy: „Aspoň zápisy matriky městečka Pecky, kde jest zrovna nápadný počet dětí, pokřtěných jménem Kryštof, ukazují nám jaksi nepřímou, s jakými pocity dávali se poddaní na svoji vrchnost. Konečně i zápisy peckovského manuálu o jeho soudních rozsudcích zpravují nás o Harantově poměru k poddaným. Ať už se jedná o přestupky polního a lesního pychu, nebo o krádeže

mezi poddanými, či o cizoložství, Harant vždy zmiňuje trestní sazbu." Viz „Manuál městečka Pecky zpravený a zpořádaný za purkmistra t. č. Jakuba Krejčího, jinak Ruttera a staršího konšela Jana Filipa, jinak pekaře, píše radního Danyela Dyutera Poličíského“, uložené v archivu městečka Pecky. Prvý zápis tu pochází z roku 1608. Cituje též Charvát, l. c., str. 137–138. Charvát také přetiskuje v přílohách na str. 171–172 dva listy úředníka na Pece Řehoře Hvoždanského Harantovi ze dne 14. dubna 1616 (z černínského archivu v Jindřichově Hradci, sign. VII Fβ 1/4, který je přesvědčivým dokladem toho, jakým způsobem pečoval Harant o poddané a o hospodářství svého statku. O velkodušnosti Harantově věci poddaným svědčí tu několik typických příkladů. Tak např. jakýsi Melichar Homola, zpitý pálenkou, nejenže ztropil výtržnost v kostele, vymlátíl okna v mlýnici a ukradl plátno, ale dokonce vyhržoval ohněm a svolával zkázu na městečko. Sám pak při vleslechu přiznal, že by měl být za to vše souzen na hrdle. Harant ho však propustil na svobodu, když se zavázal, že navždy opustí Pecku. Harant pak dal o této při zapsat tato pro něho tak příznačná slova: „*Bůh nechce smrti žádného člověka hříšného, ale raději aby jeden každý odvrátil se od cesty zlé a pokání čině životu živ byl.*“ Také všelijaké drobné spory, zvláště o meze, řešil vždy smírnou cestou. Když jednou v tomio sporu byl zapleten i kazatel, dal výstražně zaznamenat do manuálu: „*Kněz má spravovati oltář a kázání, sám se příkladně chovati a ne soudy . . . na to závazku nemá . . . Komu hůř, jako úřadu, že mu to trpí.*“ Jistá Anna ze Štikova, jež byla konšelskou radou obviněna z cizoložství, měla být odsouzena k trestu smrti. Poněvadž měla děti, byla jen postavena k pranýři a zmrskána metlami a vypovězena. Ačkoli na zámku měl Harant také hladomornu, nebyla za jeho života používána. Rovněž ze zprávy brandýského hejtmána Jana Čellera z Rozenthalu, která byla podána dne 19. července 1622 Karlu z Liechtensteina, vyčteme, že Harant ani v době své aktivní účasti na českém povstání nezapomínal na své hospodářství a hospodářské zájmy, že dovedl svého významného tehdejšího postavení dokonce i využít ke svému materiálnímu prospěchu (viz Charvát, l. c., str. 139–140). Srv. též SÚAR v Praze, sign. C 215, H 3 st. m. Další doklady této ziskuchtivosti Harantovy uvádí Charvát (str. 140) podle pramenného materiálu z černínského archivu v Jindřichově Hradci, sign. VIII Fβ 1/20, VIII Fβ 1/21 a sign. VIIIβ.

⁶⁸ Harant před svou popravou vzkázal po svém zpovědníku Janu Rosaciu-Hořovském Anně Salomeně „*at s poddanými nakládá mírněji, robot jim nepřivětšuje, ale raději chudé poddané at jedruje a jim platy a roboty odpuští*“ (viz Pavel Skála ze Zhoře, *Historie česká V*, 110, Praha 1870, vyd. Tieftrunkovo.

⁶⁹ O poddanské otázce v době před Bílou horou se výstižným způsobem zmiňuje Kamil Krofta, který mimo jiné píše: „*Skutečně známe již z doby předbělohorské příklady násilného jedání vrchnosti s poddanými, ale jiné příklady ukazují, že se vrchnosti chovaly k poddaným laskavě. Patrně poměry nebyly všude stejné, nýbrž se řídily osobními vlastnostmi vrchnosti. Rozhodně však nemáme právo mluvit v době předbělohorské všeobecně o utlačování a týrání poddaných vrchnosti, domnívat se, že mezi vrchnostmi a poddanými bylo všude jen nepřátelství a boj. Takové hluboké a zásadní nepřátelství se vyvinulo zpravidla jen tam, kde mezi vrchností a poddanými vznikly rozpory náboženské, kde vrchnosti, užívající své téměř neomezené moci nad lidem poddaným, braly mu jeho víru a vnucovaly mu víru svou*“ (viz Kamil Krofta, *Bílá Hora*, Praha, předmluva dat. 1913, 59 a d.). V tomto směru, jak se zdá, nečinil Harant rozdíl mezi katolíky a nekatolíky, poněvadž byl, jak ostatně poznáme ještě později, podivuhodně nábožensky tolerantní. Sociálními poměry poddaného lidu v předbělohorské době se v posledních letech zabývala intenzivně celá skupina mladších českých historiků. Ze souhrnných prací uvádím alespoň tyto dvě základní práce: Josef Petráň, *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války* (Praha 1964) a Josef Válek, *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě* (Praha 1962).

⁹⁰ Viz Josef Pekař, *Bílá Hora*. Její příčiny i následky (Praha 1921, 60).

⁹¹ Viz Kamil Krofta, *Bílá Hora*, 51 a d.

⁹² Stanislav Souček je toho názoru, že otec Harantův Jiří a jeho nevlastní bratr Jindřich se patrně hlásili k Jednotě bratrské. Usuzuje tak podle toho, že podepsali spolu s jinými osobami rytířského stavu suplikaci bratrské šlechty k Maxmiliánovi II. ze dne 14. května 1575, v níž jde o povolení bratrské konfese. Opis suplikace je ve XIV. foliantu *Aktů bratrských*, uložených v rukopise Národního muzea v Praze (sign. II D 8, fol. 60), kde se uvádějí pod jmény Jiřík Harant z Poličan (sic!) a Jindřich Harant z Poličan (správně z Polžic). Viz též *Sněmy české IV*, čís. 89, od 21. února do 27. března 1575 (Praha 1886, 430). Souček praví: „*Kryštof zůstal aspoň věren straně pod obojí, i když někdy tušíme neb vidíme, že se z nezbytí přizpůsobuje okoli např. tím, že v cizině, pro niž neplatilo breve Pia IV. z 16. dubna 1564, dovolující podávání pod obojí v církevní provincii pražské a solnohradské, přijme tělo a krev*

Páně pod způsobou jednou. Jak tato věc souvisí s jeho náboženským smýšlením, to ovšem zde nemohu vykládati. Nepřestoupil tak k straně pod jednou ani od ní.“ Stanislav Souček v recenzi přednášky Kamila Krofta J. A. Komenský v českých dějinách (in: Naše věda XIII, 1932, 147 a d.).

⁹³ Jan Jiří Harant píše ve svých *Pamětech*, že tehdy si prý císař aspoň ulevil slovy: „Weil der Harant nicht mein Präsident sein soll, so soll auch, so lang ich lebe, kein Anderer sein.“ Viz Edmund Schebek, *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polžitz und Weseritz* (in: Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XII, Praha, Bohemia 1874, 282).

Jmenovací dekret, jimž byl udělen Harantovi titul císařského rady, je uložen ve vídeňském státním archivu (Staatsarchiv) pod sign. Fam. Akten H 23. Německý čistopis tohoto kusu je datován dne 24. dubna 1607. Podpis na něm je nečitelný.

⁹⁴ Jiří Berkovec se domnívá ve své strojopisné disertační práci o Kryštofu Harantovi, že Harant mohl přestoupit k podobojí dokonce již roku 1607 nebo 1608 (str. 69). Je to však podle mého mínění pouhá domněnka, které by se musila doložit průkazným pramenným materiálem. Naproti tomu zase K. J. Erben přijímá mínění, že Harant přestoupil ke straně podobojí teprve až roku 1618. Ale i toto tvrzení není ničím konkrétně a spolehlivě doloženo, ačkoli je mnohem pravděpodobnější než mínění Berkovcova. Je jisté, že ještě roku 1609 je Harant uváděn v soupise české katolické šlechty. Blíže se o tom zmiňuje František Dvorský ve studii *Příspěvky k dějinám církevním v Čechách III. Jaký byl číselný poměr katolíků vůči straně pod obojí 1609* (in: Sborník historický II, 1884, 280 a d.). Dvorský otiskuje dva seznamy katolických příslušníků českého stavu panského a rytířského. V prvním seznamu, který vznikl někdy po roce 1602, je uveden Kryštof Harant spolu s panem Janem Jiřím Pětipeským z Chýš a z Egerberka mezi katolíky. V druhém německém seznamu z roku 1609, který je dnes uložen ve vídeňském státním archivu (Staatsarchiv, sign. Bohemica fasc. III) je rovněž uveden Kryštof Harant mezi katolickými osobami českého panského stavu. V tituláři z roku 1572 je uvedeno 212 osob panského a 2.041 rytířského stavu. V tituláři z roku 1589 se uvádí 232 osob panského a 2.086 rytířského stavu. Jaký byl tehdy poměr mezi katolíky a podobojí, plyne z odpovědi Adama ze Šternberku, který pravil, „že na jednu osobu pod jednou dobře se nachází třicet osob pod obojí“ (viz Dvorský, l. c., 287). K otázce Harantovy náboženské konverze vrátíme se podrobněji ještě později.

⁹⁵ Viz německý čistopis v SÚAR, sign. SM—H, 120/9, čís. 139.

⁹⁶ Viz SÚAR sign. D 1 H st. m., též ve *Sněmeh českých X*, 318 a v opise zemského archivu v Praze, fasc. Harantů. Zde, jak uvádí Jaroslav Charvát (l. c., pozn. čís. 237), je asi omylem uveden jako věřitel Jindřich Harant, ač tu jde nepochybně o přepsání, poněvadž se tu hovoří o „komorníku našem milém“, kterým ovšem Jindřich Harant nebyl.

⁹⁷ O rozepřích, které nastaly mezi císařem Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem o otázce nástupnické pojednává obsírně Václav Vladivoj Tomek v monografické studii *O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matyáše II. (mezi léty 1594—1614)*. In: *Casopis Musea království českého XXX*, 1856, sv. II., 63 a d., sv. III, 18 a d. a sv. IV. 112 a d.

⁹⁸ Viz Kamil Krofta, *Majestát Rudolfa II.* (Praha 1909) a Julius Glücklich, *Majestát Rudolfa II. z roku 1608 o nekonfiskování statků* (in: Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých. K 60tinám Josefa Pekaře II, Praha 1930, 15 a d.).

⁹⁹ Jan Jiří Harant st. píše: „Und es wurde gedachtet Majestätbrief vom Kaiser denen Ständen in ihre Versammlung in die Landstube — worauf sie elliche Stunden in die Nacht hinein gewartet — durch seinen Rath u. Kämmerer Herrn Christoph Harant zugeschickt.“ Viz Edmund Schebek, *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polžitz und Weseritz* (Praha 1874, sep. str. 13). K této pohnutým dobám před vpádem Pasovských do Prahy viz práci Josefa Janáčka, *Královská města česká na zemském sněmu r. 1609—1610* (in: Sborník historický IV, Praha 1956, 226 a d.). V této práci je osvětlena úloha českého měšťanstva ve stavovské opozici proti Habsburkům. Janáček se tu tematicky omezuje na sněmovní jednání, která probíhala od ledna 1609 do února 1610. Autor zjišťuje, jaký podíl měli zástupci městského stavu na boji stavovské opozice s vládou a jaký byl poměr opoziční šlechty k městskému stavu v době konfliktu opozice s vládou.

¹⁰⁰ Viz *Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra RCS v Praze*. Dil II. 1590—1617 (Praha 1938, 415 a d.).

¹⁰¹ Pasovské vojsko (Passauer Kriegsvolk) sbíral pro Rudolfa II. arcikníže Leopold, biskup pasovský. Jeho počet se odhaduje přibližně na 10 tisíc mužů pod vedením hr. Karla Ludvíka Sulze, pana Adama z Trauttmansdorfu, plukovníka Lorenza Ramée a polního maršála hr. Adolfa z Althanu. Pasovské vojsko bylo vedeno do Čech a mělo zde dopomoci arciknížeti

Leopoldovi k jeho vysokým politickým ambicím (nástupnictví) a současně mělo dopomoci katolické straně k vítězství nad stavy a tak posílit pozici císařovu. Vpád Pasovských do Čech vzbudil v zemi a v Praze zděšení. V neděli 13. února 1611 se objevili Pasovští u Břevnova a u Hvězdy. Ještě téhož dne stanuli u bran města Prahy kolem osmé hodiny ráno. Výstřel z děla a poplašné úderý pražských zvonů ohlásily jejich vpád do města, kde nastala všeobecná panika. Viz Josef Salaba, *Ku vpádu Pasovských roku 1611* (in: ČNM XCVII, 1923, 97 a.d.) a J. B. Novák, *Gli Italiani di Praga e la presa di Malá Strana nel 1611* (in: Bollettino dell'Istituto di cultura italiana di Praga, anno III, 1925). Viz též Bedřich Jenšovský, *Politika kurfiřta saského v Čechách v poslední době vlády Rudolfa II. Na základě pramenů archivních* (disertace, Praha 1912–1913, KU, rkp., posuzovatelé: Václav Novotný a Josef Pekař).

¹⁰² O této scéně píše Jan Jiří Harant st. takto: „*Der Kaiser, sitzend in einem Sessel, sprach zu ihm: ‚Mein Harant, wo seid Ihr so lang gewesen?‘*“ (viz Schebek, sep. z Mitth. des Vereines f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XII, Praha 1874, 14).

¹⁰³ Viz *Sněmy české* XV, 1, čís. 235–236, dat. 26. února 1611 a čís. 520, dat. 27. dubna 1611 (Praha 1917, 289–290 a 302).

¹⁰⁴ Politické a vojenské události, které se stěhly kolem vpádu Pasovských do Čech a do Prahy, vylíčil očité svědek a účastník všech těchto událostí, svrchu zmíněný Jindřich Michal Hieslerle z Chodova ve své cestopisné a životopisné kronice *Raifß Buch | und Leben. | Darinne | begriffen | was Ich Hein- | rich Hiesslerle von Chodaw seid | vom Aülfften Jar meines Alters, als de | Anno 1586 Angefangen und gefüret | . Somit Figuren hiebineben gezieret, und | jetzt aufs New abgeschrieben worden, im | 1612*. Rukopis Hiesserlova spisu je dnes uložen v knihovně Národního muzea v Praze (sign. VI A 12, fol. 74). O vpádu Pasovských se zmiňuje Jan Jiří Harant st. ve svých Pamětech. Viz též Anton Gindely, *Rudolf II. und seine Zeit 1600–1612* (Praha 1865, II. díl, 197, 200 a 225) a Jan Bedřich Novák, *Rudolf II. a jeho pád* (Praha 1935, 81 a.d.).

¹⁰⁵ O příjezdu Matyášově do Prahy srovn. Skálovů vyprávění v *Historii české* (314–315). Viz též František Dvorský, *Příjezd Matyáše II. do Prahy r. 1611* (in: Památky archeologické VII, 1868, 403 a.d.) a Josef Šimák, *Zpráva o příjezdu krále Matyáše do Prahy* (in: Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy, sv. II, Praha 1911).

¹⁰⁶ Viz J. B. Novák, *Rudolf II. a jeho pád*, 360. O Harantově a Černinově vyjednávání s českými stavy za nastalé politické krize v době vpádu Pasovských do Prahy se také zmiňuje resident velkovévody toskánského v Praze Giulianus Medici ve své písemné relaci, kterou poslal dne 4. dubna 1611 z Prahy velkovévodovi toskánskému, v níž se skepticky vyjadřuje o tomto císařově pokusu dosáhnout smírného výsledku s českými stavy. Medici ve své relaci píše: „*Et l'imperatore subito che furono presi, mandò due suoi camerieri, il Cernino et l'Arant (Kryštof Harant, pozn. J. R.), a fare istanze agli stati, che volessero lasciargli, et che, se si trouasse cosa nessuna contro di loro, prometteua di castigargli egli severissimamente. Il che mostrorono poco di credergli, et gli risposero, che hoggi a otto gli direbbono le cagioni per le quali gl'havevano fatti prigioni, che è appunto il giorno che deve cominciare la dieta.*“ Viz *Sněmy české* XV, 1, čís. 591, 4. dubna 1611 (Praha 1917, 714).

¹⁰⁷ Viz Josef Konopka, *Separáční snahy Moravanů na generální sněmu r. 1611* (in: ČČM XXXVIII, 1914, 26–71, 240–267 a 361–399).

¹⁰⁸ Viz J. B. Novák, *Rudolf II. a jeho pád*, 373.

¹⁰⁹ Pelcl o tom píše: „*Ueber den ersten Punkt (rozuměj abdikaci, pozn. J. R.) gerieht der Kaiser in heftigen Zorn, und wollte sich lange nicht zur Unterschrift entschließen; wie er aber sah, er hiezu gezwungen werden könnte, unterschrieb er, und befleckte vielmehr das Papier mit der Dinte, warf den Hut zur Erde, und zerbiß die Feder in Stücken.*“ A během Matyášovy korunovace „*der Kaiser Rudolph hat sich während dieser ganzen Zeit im Fasanengarten, in seinem neugebauten Lusthaus aufgehalten, um nicht den Schall der Pauken und Trompeten oder das Freudegeschrey des Volkes bey der Krönung zu hören*“ (Pelcl, *Geschichte d. Böhmen* II, Praha ³1782, 667, a 672).

¹¹⁰ O korunovaci Matyášově na českého krále se dočteme také v relacích zahraničních vyslanců, akreditovaných u tehdejšího císařského dvora v Praze.

¹¹¹ Viz J. B. Novák, *Rudolf II. a jeho pád*, 38. Benátský vyslanec u císařského dvora v Praze Girolamo (Hieronymus) Soranzo charakterizuje ve své relaci ze dne 11. září 1614 císaře Matyáše takto: „*È di statura mediocre, di ciera assai grata, et negotia con tutti assai benignamente: parla tedesco, latino et italiano: non si fissa molto nelle facende, ne riceve molto disgusto dalli sconcerti dell'Imperio: gode grandamente della dignità Imperiale, alla qual non credeva di poter pervenire, poiche, oltre all' Imperatore, havea l'arciduca Ernesto maggior di lui, che morì in Fiandra, et hora godendo del stato presente, poco si travaglia de'disturbi: che*

potrebbero succeder dopo la sua morte, e tutto che vegga ne'sudditi poca obediienza, et nei vicini poco rispetto, non se ne prende però molto travaglio, ma vive giocondissimamente, gustando di cumular qualche poca quantità di denaro, che le capita nelle proprie mani, et gode delle gioie, et altre gentilezze, hereditate dall' Imperatore suo fratello, consumando gran parte del giorno insieme con l'Imperatrice à rivolger li suoi gabinetti: si leva sempre à un hora, et à un hora medesima sente messa, desina, et cena, mangiando del continuo in publico in compagnia dell'Imperatrice: viene del continuo servito con le stesse vivande, et beve puntualmente tre volte al pasto: si diletta di musica, di buffoni, et hà un pazzo stolido, che stà sempre nella sua stanza, ne si sà partir mai della sua persona: si trova senza speranza di discendenza, poiche havendo havuto commercio con diverse donne, mai hà havuto segno di posterità: ama l'Imperatrice, et l'accarezza assai: alli fratelli et parenti mostra pochissimo affetto, et anco di quà si cava, ch'egli sij poco inclinato alla nominatione di Rè de Romani: è prencipe assai pio, mà si è però sempre intrattenuto con li Protestanti." Viz FRA XXVI, Wien 1866, 21 a d.

- ¹¹² České čistopisy obou dopisů v SÚAR, Praha, sign. SM—H 120/9, čís 145 a SM—H 120/9, fol. 20 a 29. Viz přílohy.
- ¹¹³ Koncept dopisu Harantova v českém originále je uložen ve STA v Jindřichově Hradci, sign. No 1/3 8 Fβ. Viz přílohy.
- ¹¹⁴ Viz *Historie česká* I, 330.
- ¹¹⁵ Viz Václav L íva, *Spiknutí Vchynských proti Rudolfovi II.* (in: *Věstník Královské české společnosti nauk*, roč. 1928, Praha 1929, 50—51).
- ¹¹⁶ Pocit křivdy a trpkosti z nevděku, kterého se dostalo Harantovi v době nástupu císaře Matyáše u pražského dvora, vyznívá s palčivou naléhavostí z jeho dvou připisů, které zaslal 23. a 25. února před rokem 1612 přímo císaři. Německé čistopisy obou těchto dopisů jsou uloženy v SÚAR v Praze, sign. SM—H 120/9, čís. 146, exemplář A a B. Viz přílohy.
- ¹¹⁷ Zemské desky 236, juxta k 6 a 189, J. 8. Z roku 1612 se dochovala také smlouva mezi Kryštofem Harantem, Bořkem ze Zábědovic, Janem Hamzou a Petrem Škopkem z Otradovic o používání lesa u Nové Vsi (SÚAR v Praze, sign. MS-H-120/19). Přitom si pan Škopek vymínil, že bude pohřben v hrobce (ve sklipku) farního kostela v Peccce. Viz též farní kroniku městyse Pecky podle zápisů řídícího učitele Rafaela Engelmannna.
- ¹¹⁸ Konfiskační šacuňk zámku Pecky z 12. srpna 1622 počíná touto rázovitou charakteristikou zámku: „*Ten zámek Pecka leží v kraji hradeckém, v veselém a pěkném místě a vyhlédnutí na vysokém vrše nad městečkem Peckou na větším díle všecken od kamene důkladně na místo vystavený.*“ Podle opisu konfiskačního šacuňku asi z počátku 19. století, který byl pořízen z kópiáře „*taxae Waldsteiniani*“. Dnes je uložen v SÚAR v Praze, sign. sbírka J F 158. Viz přílohy.
- ¹¹⁹ Nedivme se proto, že ve všech starších popisech zřícenin hradu, zvláště z první poloviny 19. století, převládá značně barvitě líčení nejen hradního objektu, ale i celého přírodního okolí, a to v duchu tehdejšího dobového romantického patosu. Zvláště popis Franze Alexandra Hebera z roku 1844, který je sice založen na autopsii a bedlivém studiu hradu a celé přírodní scenérie, je prostoupen tímto romantickým literárním líčením.
- ¹²⁰ O tom, že již v třicátých letech 19. století byla Pecka napolo zříceninou, podává nám sedectví Karel Hynek Mácha. Ve svém cestovním deníku z roku 1833 si poznamenal Mácha o zámku Pecca toto: „*Pecka. Kamenný most, ve bráně zdvihací, na levo okno, velmi silné mříže, u vrát těžký řetěz; kamenný portál polou spadlý, balkonová okna; ve dvoře kryté pavlače.*“ V tomtéž deníku má také Mácha soupis hradů, které viděl a na svých toulkách po Čechách navštívil. Mezi devadesáti hrady dvakrát zhlédl Pecku. Hrad Pecka je v tomto deníku uveden pod záhlavím „*Hradý spatřené*“ a pod číslem 22. Viz *Dilo Karla Hynka Máchy. Díl třetí. Deníky, zápisníky, korespondence* (Praha 1929, 202 a 312. Vydal dr. Karel Kr č ma). Viz též Augustin Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze* V, 109 a článek V. K. Ra ise v publikaci *Letem českým světem* (Praha 1908, čís. 352).
- ¹²¹ Viz Matěj Semík, *Zlaté doly u Stupně*. Podle původních pramenů sestaveno roku 1918. Rukopis této práce je dnes uložen v Okresním archívu Jičín (pracoviště Nová Paka, sign. karton Semík).
- ¹²² O hradu a zámku Pecca najdeme dosti podrobné zprávy v této nejdůležitější literatuře: Jos. Hor mayer, *Archiv für Geschichte* (Wien 1809—1828, 20 sv.), Wolfgang Ad. Gerle, *Historischer Bildersaal der Vorzeit Böhmens III* (Praha 1823—1824, 178), G. Sommer, *Königreich Böhmen, statistisch-topographisch dargestellt* (Praha 1835, 3 sv., 151 a d.), Franz Alexander Heber, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser II* (Praha 1844, 3 a d.), Antonín Rybička, *Hrad Pecka a držitelé jeho 1620—1624* (in: *Památky archeologické a místopisné III*, Praha 1859, 38 a d.), Friedrich Berna u, *Album der Burgen und Schlösser*

- im Königreiche Böhmen (Žatec 1881, I. díl, tamtéž 1882, II. díl, nedokončeno), August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze království českého V* (Praha 1887, 99 a d., ²1933 tamtéž 99 a d.), Antonín Cechner, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Novopackém* (Praha 1909, o Pece na str. 131) a Jan Vágenknecht, *Hrad Pecka. Městečko Pecka* (Nová Paka, bez data).
- ¹²³ Český čistopis dopisu Řehoře Hvoždanského z Hostné ze dne 14. dubna 1616 je uložen ve StA v Treboni, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. CR-Harant 8 F B, 1/4. Viz přílohy.
- ¹²⁴ Dopis psaný rukou Harantovou je v českém čistopise uložen v SÚAR v Praze, sign: SM-K1/95 (1), folio 30. Viz přílohy. Je datován „na neděli, jež slove JUDICA leiha 1612.“ V něm píše Harant mimo jiné: „... slouživiši při dvoře JMC slavné paměti přes dvanácte let, nemohši nikam odjížděti, svůjho domu jsem obmeškával a zde v městech Pražských sem nemalou sumu peněz utratiti musel, naproti tomu mně žádná milost aneb recompansie kromě dosti malé a skromné z české komory nařízené, kterážto mně již od několika let nevychází a za mě věrně, stále a těžké služby až posavad nic dostati nemohu.“ Zde patrně také tkvěl jeden z hlavních důvodů Harantova odbojného postoje vůči císaři a tento důvod byl, jak patrně, asi hmotného původu!
- ¹²⁵ Viz Soupis XXXI, *Novopacko*, Cechner 132, 135. Též Zikmund Winter, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Vydal J. V. Šimák Spisů musejních čís. CLXXIV, Praha 1913, 532).
- ¹²⁶ Inventáře byly původně uloženy v archívu Národního muzea v Praze (sign. J F 158, Pecka). Část z nich je nyní deponována s SÚAR v Praze (sign. SM-C 215, H3, fol. 12, 53–54 a čís. 135).
- ¹²⁷ Viz Antonín Rybička, *Hrad Pecka a držitelé jeho r. 1620–1624* (in: Památky archeologické III, 1859, 38 a d.).
- ¹²⁸ Srovnej František Hrubý, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské* (in: ČCH XXXIII, 1927, 21 a d., 263 a d.). V druhé části této studie, která přináší mnoho cenných dokladů o společenském a kulturním životě naší šlechty, otiskuje Hrubý čtyři zámecké inventáře: 1. inventář hradu Helfenštejna u Lipníka na Moravě z roku 1552, sídla Pernštejnů, 2. inventář zámku Velkého Meziříčí z roku 1615, z doby, kdy patřil větvi pánů Berků, 3. soupis dražecenného mobiliáře, konfiskovaného roku 1621 na zámku Moravská Třebová, jenž byl vyvlastněn vynikajícím vůdci moravského povstání Ladislavu Velenovi z Žerotína, 4. inventář zámku v Hranicích na Moravě z roku 1621, který patřil v době povstání panu Václavu Molovi z Modřelic. Inventář z doby bělohorské otiskuje Josef Dostál ve studii *Inventář srbskú na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských* (in: Časopis pro dějiny venkova, XIII., 1926, 208 a d.). Inventář kláštera Zlaté koruny z roku 1608 je otištěn ve Sborníku hist. kroužku 1926. Viz též Jan Ráček, *Hudební inventáře a jejich význam pro hudebně-historické bádání* (in: Časopis Moravského muzea XLVII, 1962, 135 a d.) a Jiří Fukáč, *Tschechische Musikinventare* (in: Tschechische Musikwissenschaft. Geschichtliches, Praha 1966, 1 a d.). K inventářům a k popisu krojů v nich obsažených viz též Zikmund Winter, *Dějiny kroje v zemích českých. Od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy* (Praha 1893).
- ¹²⁹ Inventář Harantova domu na Malé Straně je dnes uložen v SÚAR v Praze (sign. 215/H 3).
- ¹³⁰ Dopis je rovněž uložen v SÚAR v Praze (sign. 215/H 3). Zde je také koncept kladného vyřízení žádosti (sign. C 215/H 3).
- ¹³¹ Překlad nápisu zní: *Bůh shlédl vše, co vykonal, a bylo to velmi dobré*. Cituje Erben 1854, XI a Jaroslav Charvát, rkp. disertace 168.
- ¹³² Dne 29. května přivezl Ferdinand Tyrolský do Prahy pět zlatých roun, aby je ve jménu španělského krále Filipa II. předal pěti vznešeným osobám. To se stalo veřejně v neděli dne 2. června 1585 ve svatovítské katedrále v Praze za přítomnosti velkého počtu lidí. Ve skvostně vyzdobeném chrámu celeburoval při této příležitosti pražský arcibiskup Martin Medek slavnou mši. Ferdinand Tyrolský nejprve zavěsil řetěz s řádem zlatého rouna na prsa císaře Rudolfa II. Současně obdrželi tento řád arcivévoda Karel a Arnošt. Příštího dne obdrželi zlaté rouno Vilém z Rožmberku a Leonhard svob. pán z Harrachu. Po této slavnosti byly uspořádány turnaje a jiné rytířské hry. Viz František Pelcl, *Geschichte d. Böhmen II* (Praha ³1782, 634).
- ¹³³ O Harantově cestě do Španěl se dočteme ve Slavatových *Pamětech* (vyd. Josefa Jirečka II, 249). Viz též *Paměti Jana Jiřího Haranta* (vyd. Schebkovo, 284 a d.).
- ¹³⁴ Tato zpráva rakouského vyslance Chiavesve v Madridě byla původně deponována v Haus-Hof- und Staatsarchivu ve Vídni pod sign. Spanien, Korrespondenz. Fasc. 15. Po několikerém usilovném pátrání v tomto vídeňském archívu nakonec jsem zjistil, že dokument se ztratil a není dosud k nalezení.
- ¹³⁵ Relace Chiavesovy ze dne 6. května, 3. června a 26. července roku 1614.

- ¹³⁶ O průběhu Harantovy cesty do Španěl jsme pouze jednostranně informováni z *Paměti* Jana Jiřího Haranta st. a z kusých relací Chiavesových. Jan Jiří Harant st. uvádí ve svých *Pamětech* (vyd. Schebkovo, l. c., 285), že Kryštof Harant popsal patrně někdy v letech 1612 až 1615 své dojmy z této cesty v německy psaném cestopise a hodlal prý jej vydat tiskem, podobně jak to již předtím učinil ve své *Cestě*. K vydání španělského Harantova cestopisu však už nedošlo, a sice pro tragické politické události, které se sběhly v Čechách v první polovině 17. století. Rukopis paměti se také nedochoval. Jan Jiří Harant st. soudí, že se patrně ztratil v bouřlivém údobí třicetileté války. Tento druhý Harantův cestopis byl by pro nás nejspolehlivějším pramenem k poznání dojmů, které zažil ve Španělsku, poněvadž tehdy patrně již také intenzivně prožil náboženský zvrat a tudíž se již tehdy jistě stavěl mnohem kritičtěji k bojovnému katolicismu, jehož střediskem bylo v té době právě Španělsko. Není rovněž vyloučeno, že cestopis obsahoval také Harantovy tehdejší politické názory, poněvadž jeho cesta do Španěl měla výlučně politické poslání. Za své cesty se mohl Harant ve své vysoké funkci vyslanec císařského dvora z autopsie přesvědčit o vojenské výbojně akci proti českým zemím, jež byla již delší dobu předtím připravována. Viz Josef Svátek, *Udělení řádu zlatého rouna císaři Rudolfovi II. Obrazy z kulturních dějin českých II* (Praha 1891, 315 a d.).
- ¹³⁷ O politickém smýšlení Karla st. z Žerotína v kritických letech 1618–1619 pojednává Jan Herben v práci *Morava v l. 1618–1619 a politika Karla staršího ze Žerotína* (disert., UK, Praha 1883–1884, rkp., posuzovatelé: V. V. Tomek a Josef Kalousek). Viz též Otakar Dolžilík, *Karel starší z Žerotína 1564–1636* (Praha 1936).
- ¹³⁸ Dne 3. května 1616 píše Eliáš Blovský Kryštofu Harantovi, že bude jistě ve při osvobození. O jakou při tu šlo, nelze zjistit. Dne 24. srpna 1616 poslal Kryštof Harantovi Jan starší Straník z Kopidlna řezanou ceduli, v níž se ho táže, zda je ochoten nahradit do čtrnácti dnů škodu (ve výši 6.500 kop českých grošů), způsobenou tím, že 27. července 1613 vyslal Harant na Straníkův statek „Na Bukovsku“ pěší a jízdní ozbrojence a s nimi množství svých poddaných, kteří tam posekali zelený oves, jež si zčásti odvezli a zčásti rozházeli po polích a zničili. Oba dopisy jsou v prepisech uloženy v SÚAR v Praze (sbírka prepisů. Český čítopis Straníkova pítpisu ze dne 24. srpna 1616 (ve formě řezané cedule) je nyní uložen ve Státním archivu Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec (sbírka Cizí rody – Harant), sign. 8 F B 1/9. Viz přílohy. S tímto Straníkem měl Harant dávné spory, a to již v letech 1611 a 1613, jak o tom svědčí Harantovy vlastnoručně psané listy, dnes uložené rovněž ve Státním archivu Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec.
- ¹³⁹ České čítopisy těchto dopisů jsou deponovány ve StA v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. VIII F 8. Viz přílohy. K tomu ještě dopis Jiřího Janovského z Janovic ze dne 6. května 1616. Český čítopis v StA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. VIII F 8/18.
- ¹⁴⁰ Paní Anna z Landštejnu musila být velmi zámožná a energická žena. Vysvítá to z jejího dopisu, který odeslala z Prahy dne 12. června 1614 České komoře. V tomto dopise upomíná Českou komoru o úroky ze sumy, kterou zapůjčila panovníkovi. Zároveň rezolutně urguje zařazenou pensí svého zetě Kryštofa Haranta, jež mu byla udělena za služby konané zemfělému panovníku Rudolfovi II. Žádá, aby komora nařídila bývalému rentmistrovi pořídit výkaz, z něhož by bylo jasno, kolik ještě zbývá peněz k výplatě. Český čítopis je uložen v SÚAR, Praha, sign. SM–H 120/9, číslo 147. Viz přílohy.
- ¹⁴¹ Viz podčarovou poznámku číslo 37 na str. XX.
- ¹⁴² Tuto pouhou, ničím nedoloženou domněnku vyslovil J. B. Čapek ve studii *K problematice osobnosti Kryštofa Haranta* (in: Náboženská revue cirkve československé XXIX, 1958, 133).
- ¹⁴³ Téhož názoru je také August Sedláček, *Hrady, zámky a turze království českého V*. 1933, 108.
- ¹⁴⁴ Joseph Schiffner dokonce uvádí, že Harant byl k přestupu k protestantismu přemluven svými přáteli. Píše: „Harant in der katholischen Religion erzogen, trat von seinen Freunden überredet zu den Protestanten über.“ Schiffner srovnává Haranta se Slavatou a líčí jejich rozdílné životní osudy, které u Slavaty vedly ke slávě a úspěchu a u Haranta ke zničení. „Harant hingegen seiner Güter und Ehrenstellen verlustig erklärt, litt die Todesstrafe auf dem Blutgerüste. Dieser auffallende Unterschied in den Handlungen bey den gleich Gelehrten und staatsklugen Männern entsprang aus den Verbindungen mit Partheyen, deren Zweck und Absichten mit einander im Widerspruche standen, und zum Unglücke für den Harant scheitern mußten.“ Viz Joseph Schiffner, *Wunderbare Ereignisse des böhmischen Ritters Christophs Harant von Pollschitz auf seiner Pilgerschaft nach Jerusalem* (in: Gallerie der interessantesten und merkwürdigsten Personen Böhmens nebst der Beschreibung merkwürdiger böhmischer Landesseltenheiten alter und neuer Zeiten. Aus den besten und bewährtesten böhmischen Geschichtschreibern historisch-chronologisch abgefaßt von Joseph Schiffner, Verfasser der Lebensgeschichten böhmischer Landespatronen. Fünfter

und letzter Band. Praha 1804, 65). S podobným názorem se setkáváme také ve farní kronice městyse Pecky (rkp.), která vznikla podle zápisů říd. učitele Rafaela Engelmana. Tady čteme na str. 30: „*Ač byl horlivý katolík, přestoupil přece po roce 1617 k víře pobožní a dílem ze citlivosti, dílem přemlouván byv přáteli, přidal se k stavům odbojným.*“

¹⁴⁵ Tyto soupisy jak již víme otiskl František Dvorský ve studii *Přispěvky k dějinám církevním v Čechách III.* (in: Sborník historický II, 280 a d.). Viz podčárovou poznámku číslo 94.

¹⁴⁶ Mimo jiné správně dokazuje Charvát, že tato zpráva Jana Jiřího Haranta st. odporuje pozdějšímu údaji v soupise české katolické šlechty z roku 1609 a věrohodné Slavatově připomínce rovněž z roku 1609, že „*předtím žádnej pod oboji komorníkem J. C. M. nebyl*“, ale i skutečnosti, že Harant by byl sotva vyvolen k poselství do Madridu, kdyby nebyl tehdy katolíkem (Charvát, l. c. 157). Připomínku Slavatovu cituje Charvát v *Paměti Slavatových*, uložených v černínském archivu v Jindřichově Hradci. Viz též *Slavatovy Paměti I*, 249.

¹⁴⁷ Viz *Gedenkbuch | der Peckauer Pfarre vom Jahre | 1836 . . . unter | Wendelijn Duschek | Personaldechant.* Tato pamětní kniha (kronika) vznikla podle zápisů řídícího učitele Rafaela Engelmana. O farářii Steinbergovi je zápis na str. 330, v němž se také dočteme, že roku 1599 den před sv. Martinem v městečku Osyckým byl kopulován s Magdalenou, dcerou slouvného Jiřího Meyna z Dubu. V téže kronice je na str. 338–342 psáno o životě Kryštofa Haranta z Polžic. Viz též *Manual městečka Petczky spravený a spořádaný za purkmistra toho času Jakuba Krejčího | zvaného Ruttera, | staršího konšela Jana Filipa, | jinak Pekaře | a písaře radního Danyele Dywtera Polického | Léta Páně | tisícího šestistého dvacátého druhého, 15. Februarii h. e. dis Martii | post Dominicam Invocabit me et ego exaudiam illum.* První zápis tohoto Manuálu pochází z roku 1622 a končí roku 1798. Manuál je nyní uložen v Okresním archivu v Jičíně, pracoviště Nová Paka (sign. kniha čís. 3, karton 4). Původní Manuál se ztratil někdy v roce 1891. Ve svrchu uvedeném a dochovaném Manuálu je pouze z něho 8 listů a první zápis tu pochází z roku 1608. Na těchto 8 listech jsou také mimo jiné zaznamenány spory sousedů městečka Pecky, v nichž vystupuje vrchnost, v tomto případě Kryštof Harant z Polžic, jako nanejvýš spravedlivý a uvážlivý soudce, vždy osvědčující svůj cit vůči svým poddaným. K roku 1608, ve středu po oktávě sv. Martina, je tu zápis o propuštění Staňka Leva ze vsi Velká Borovnice, který byl vězněn v zámecké věži na Pecece a byl dán do rukojemství. K roku 1617, ve středu na den sv. Kryšpína, je v manuálu řešen spor mezi Janem Filipem a Matějem Nováčkem z městečka Pecky, a to k povolení Jana Stránského, úředníka peckovského panství. Smlouva o tomto sporu byla uzavřena v domě Jiříka Schole, tehdejšího peckovského rychtáře a za přítomnosti Ondřeje Klejzara, rychtáře Štikovského, Jana Matějčka z Velké Borovnice, Martina Kočího, rychtáře borovnického, a Jana Jilemnického, souseda z městečka Pecky. K roku 1619, ve středu po památce sv. Šimona a Judy, čteme záznam o sporu o meze mezi Martinem Stupenským, rychtářem borovnickým, a Bartoněm Drašnarem z Velké Borovnice. Jednání se zúčastnil Jan Stránský za panství peckovské, jakýsi kněz Jan, Jan Pekař, soused městečka Pecky, a písař Mikuláš. Roku 1619 v pondělí po všech svatých došlo k narovnání mezi Martinem Kočím, jinak Stupenským, rychtářem borovnickým na straně jedné a Kašparem Rejmoltem a Kryštofem Zygertem z Velké Borovnice na straně druhé. Jednání probíhalo zase za přítomnosti Jana Stránského, úředníka peckovského panství, Jakuba Krejčího, purkmistra městečka Pecky, Jana Pekaře, staršího konšela a s jinými dožádanými přáteli z obojí strany. Roku 1619 ve čtvrtek v památný den Božího těla podal Jan Marle, soused ze vsi Černina, suplikaci Kryštofu Harantovi ve věci svého sporu s Martinem Wiznarem z Nové Vsi. Smlouva byla uzavřena mezi oběma spornými stranami v domě Mikuláše Špičana v městečku Pecece za přítomnosti purkmistra Jakuba Ruttera, pekaře Jana Filipa, sousedů a spoluradních Jiříka Stránského, rychtáře Josefa Stupenského a radního písaře Vavřince Strejčka. Nedorozumění mezi oběma bylo napraveno kvitancí, která byla vyhotovena v den památky sv. Václava roku 1620. V roce 1622 v úterý v památný den sv. Oldřicha byl projednáván spor mezi Janem Filipem, úředníkem peckovského panství, a mezi Matoušem Rykarem, mlynářem z mlýna černínského. Téhož roku a téhož dne byl ještě znovu projednáván spor mezi Martinem Stupenským a Bartolomějem Drašnarem, sousedem ze vsi Velká Borovnice. Roku 1622 v pondělí v den Obětování Panny Marie byl řešen v domě Mikuláše Špičana dlužní spor již svrchu uvedeného černínského mlynáře Matouše Rykara s peckovskou vrchností, kterou tehdy zastupoval Jan Filip, úředník peckovského panství. Pak jsou tu ještě další zápisy z let 1624, 1628, 1630, 1633, 1657 a d. Tyto však nemají již pro nás význam, poněvadž zaznamenávají události, které se sběhly až po smrti Kryštofa Haranta. Podle *Manuálu městečka Pecky z let 1799 až 1800* a podle seznamu jmen purkmistrů a rychtářů městečka Pecky od roku 1600 do roku 1866 byl v době Harantově na Pecece od roku 1609 do roku 1619 purkmistrem Martin

Špičan (Spitschan) a od roku 1619 do roku 1630 Jakob Rutter. Rychtářem byl od roku 1617 do roku 1628 Jiřík Kchol. Cenné zprávy k dějinám městečka a zámku Pecky najdeme také v rukopisných zápiscích prof. Ladislava Josefa Jandery (*Anmerkungen | zum Behufe der Geschichte der Herrschaft und Stadt Horžitz*, seš. XXXI., dat.: den 26. Sept. 1819). Jandera v nich také podrobně pojednává o stavu zříceniny zámku Pecky z roku 1819. Své poznatky o dějinách Pecky čerpal Jandera z pamětní knihy *Liber Memorabilium Parochiae Petzkensis ab anno 1718*, která byla tehdy ještě uložena na faře městečka Pecky. Tato farní pamětní kniha se nedochovala. Janderyovy rukopisné zápisky byly původně uloženy v městském archivu v Hořicích pod sign. 4, p. 1132. Dnes jsou deponovány v OA v Sobotce, okres Jičín, (deponitář Jeřice), fond archivu města Hořic, inv. čís. 11. Obsahují pamětní zápisy z let 1365 až 1856.

¹⁴⁸ Viz Charvát, I. c., 158.

¹⁴⁹ Charvát, I. c., 158. Dalším důkazem je Charvátovi skutečnost, že Harant šel vzdorně proti proudu a přestoupil k luteranismu. Dokonce 24. prosince 1619 přijímal provokativně s Friedrichem Falckým v chrámě svatovítském večeři Páně podle kalvínského ritu. V poznámce číslo 332 uvádí Charvát, že toto přijímání Harantovo vzbudilo značnou nevoli. Odvolává se na Františka Kryštofa Khevenhüllera *Annales Ferdinandi IX* a na Gindelyho *Dějiny českého povstání II*, 224. Gindely tu však neuvádí Haranta, ale pouze Budovce a Václava Viléma z Roupova.

¹⁵⁰ Srv. Jan Rosacius-Hořovský, *Koruna neuvadlá mučedníků Božích českých, to jest pravdivá zpráva o pobožném se k smrti připravování věrných a při pravdě Boží stálých Čechů* atd. (český originál nemá ani místo, ani rok vydání; český snad vytištěna roku 1631, věnov. Hend. Mat. Thurnovi). Německý překlad byl vytištěn již roku 1621 v Perně. Další vydání 1756 v Laubně. Poslední edice je hirschberská. Byla vytištěna u Jana Samuela Landolta 1844. U nás ji nově vydal Ludvík Bohumil Kašpar v publikacích spolku „Komenský“ v Praze roku 1902, znovu František Loskot v knihovně kuriosit, čís. IV, v Karlíně 1913.

¹⁵¹ V tomto názoru o revoluční atmosféře českého severu se opírá Charvát o koncepci Josefa Pekaře, který pravi ve své *Knize o Kosti* (I, 122, 2. vyd. Praha 1935): „*Revoluci husitskou vymyslel český jih; o odboji předbělohorském rozhodl český sever, nejvíce horní Pojizeří. Sever proto, že nejvíce podléhal vlivům saského luterství ze sousedství; i tábořská revoluce na českém jihu v době husitství není dobře vysvětlitelná bez vlivu sektářského valdensství, širického se z Rakous.*“

¹⁵² V tomto údobí zjistil a vypočetl Zikmund Winter (*Řemesla dle národnosti v Starém Městě Pražském od r. 1526—1622*, in: ČČM 1901, 401 a d.), že ve všech pražských městech bylo přijato 9599 nových měšťanů a z nich bylo 3215 Němců, 6033 Čechů a ostatní roztrženi. Procentuálně to znamená 33 % Němců a 62 % Čechů. Viz Josef Klik, *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské* (in: ČČH XXVII, 1921, seš. 1—2, 94 a d., seš. 3—4, 289 a d. a roč. XXVIII, 1922, seš. 1—2, 31 a d.).

¹⁵³ Viz Josef Pekař, *Knihy o Kosti I*, 123—124, 2. vyd. Srov. též Josef Klik, *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské* (in: ČČH XXVII, 1921 a XXVIII, 1922).

¹⁵⁴ O této bilingvistické výchově v českých zemích v 16. a 17. století blíže pojednává Václ. Vlad. Tomek ve studii *Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka* (1598—1612, in: ČČM XIX, 1845, 370 a d., 604 a d.) a Zikmund Winter v práci *Kulturní obraz z českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku* (Novočeská bibliotéka čís. XXIX, Praha 1890, I. díl, Praha 1892, II. díl, zvl. na str. 146). V kšaftu otce Kryštofova Jiřího Haranta se dočteme, aby bratr Jindřich Harant svého bratra Jana Jiřího „na učení dal, na něho nakládal, aby se k bázni boží vedl, latině, německy i jinejm cnostem naučiti mohl“ (viz Kšaft Jiříka Haranta, zemské desky 22 H 4, cituje také Charvát, I. c., str. 61). Systematické poněmčování české šlechty bylo způsobeno jednak jejím sklonem k německému luterství, jednak vlivem tehdy vznikající barokní kultury, která se uplatňovala především u císařského dvora a která vnášela svým italsko-španělským charakterem kulturní kosmopolitismus do řad českých feudálů. Byl to také důsledek pozdně renesanční kultury. Z těchto důvodů také hodlal Harant popsat svou cestu do Španěl v německém jazyce. Humanisticko-kosmopolitický rys se projevil již v Harantově *Cestě* z roku 1608, a to v přemě citátů z cizích autorů. Tím prokázal svou sčtetlost a humanistickou učenost. Ke konci své *Cesty* připojuje Harant seznam 563 spisů, které mu sloužily za srovnávací materiál k tomu jeho cestopisnému dílu. Cituje nejen z antických, ale i z německých, italských, francouzských a španělských spisovatelů. Viz o tom J. V. Prášek, *Cesto Kryštofa Haranta z Polžic a význam její pro historické poznání zemí východních* (in: ČČM LXVII, 1893,

132 a d., 381 a d.). Odtud se nám jeví Harantova Cesta jako dílo typicky humanisticko-kosmopolitické, které chce podat sumu tehdejších vědomostí o východních zemích.

¹⁵⁵ O provedení Harantovy mše u sv. Jakuba v Praze se zmiňuje též Antonín Gindely (*Dějiny českého povstání III, XLIII*). Podrobněji pojednám o provedení této mše až v třetím dílu této monografie v kapitole, kde se budu věnovat hudebnímu a ideovému rozboru skladby.

¹⁵⁶ S touto koncepcí Harantovy náboženské konverse nesouhlasí Jan Blahoslav Čapek, který nejnověji polemizuje ve svých studiích *K problematice osobnosti Křištofa Haranta* (in: *Náboženská revue Československé církve XXIX, 1958, 125 a d.*), *Na paměť Křištofa Haranta. K 400. výročí narození* (in: *Kostnické jiskry XLIX, čís. 23, 18. června 1964*) a *Osobnost a dílo Křištofa Haranta* (in: *Zprávy z Bertramky, roč. 64, čís. 40, 1 a d.*). Především polemizuje s těmi, kteří projevíli názor, že Harant přestoupil od katolictví k straně podobojí za ctižádostivosti a sobeckých důvodů. Obrací se zvláště proti K. J. Erbenovi, Josefu Jírečkovi, Jar. Vlčekovi, Václavu Flajšhansovi, Karlu Steckerovi a Kamilu Kroftovi a nazývá jejich tvrzení jako pomluvu. Naproti tomu se staví za názory Ed. Schebka, Karla Hrdiny, Stanislava Součka a Jaroslava Charváta. J. B. Čapek praví: „Kdyby u Haranta rozhodovaly pohnutky prospěchářské, neopomněli by mu to jistě Bratři a jiní exulanti vytknout; víme, že byli nepodplatně přísní. Žádnou takovou výtku však nenajdeme v „Historii persekuci“ ani v Ješínově „Parentatio heroibus Bojemis“, kde naopak praví o Harantovi, že byl „ve všech životních povinnostech důsledný a schopný.“ Dále praví Čapek: „Lze tedy jistě konstatovat, že u Haranta nerozhodovaly jen motivy politické, dokonce ne konjunkturálně politické. Je právě omyl, vidět v Harantovi osobnost jen politickou. Kdo si přoče jen poněkud pozorně Harantův cestopis, shledává s překvapením, jak vedle ušetranného vzdělání humanisticky kulturního se tu projevuje i smysl pro hledání životní pravdy. Z dosavadních badatelů ušiml, si toho aspoň stručně J. V. Prášek (Cesta Křištofa Haranta z Polžic, in: *ČCM LXVII, 1893, 134 n.*). Je tu pak zvláště důkaz nejsilnější: tak důrazný a hluboko promyšlený vzkaz o věrnosti světu přesvědčení a o výchově dětí, jaký posílal Harant manželce před popravou, nemohl vyslovit člověk duchovně vlašný nebo dokonce člověk, který by měnil vyznání z důvodů konjunkturálních a který by byl po naprostém vnějším neúspěchu nezbytně zklamán a rozvrácen.“ (J. B. Čapek, *Osobnost a dílo Křištofa Haranta*. In: *Zprávy z Bertramky, roč. 64, čís. 40, 5–6*).

Tato příkře vyhraněná protikladná stanoviska dvou názorových skupin o Harantově konversi jsou, bohužel, jen subjektivním výkladem tohoto problému, poněvadž obě z nich postrádají bezpečnou základnu dokumentárního pramenného materiálu, o níž by se dalo opřít. V hodnocení Harantova náboženského přesvědčení tu rozhodovala spíše věroučná příslušnost jednotlivých autorů než vědecky a historicky přesvědčivá skutečnost. Katolíci by měli rádi Haranta katolíkem a protestanty zase by ho nejraději viděli jako člověka přísně evangelické observance. Jsem proto toho mínění, že tu musí nakonec zvítězit naprosto objektivní a nestranné stanovisko věcně usuzujícího historika.

V této souvislosti chtěl bych se ještě zmínit poněkud podrobněji o svrchu citovaném malém spise Pavla Ješína z Bezdězce, který vyšel tiskem pod pseudonymem Zachea Pulegia de Zybisin v srpnu roku 1621 bez udání místa v zahraničí s tímto titulem: *Zachaei Pulegi De Zybisin Parentatio heroibus bohemicis à Ferdinando II. Pragae indigna passis Qua | Jus caussaque statum inclyti Regni Bohemiae, | & iniquitas Habsburgicorum strictim | quoque perstringuntur. || Anno CIO I J CXXL*. Je to jeden z nejpamatnějších tistěných spisů české pobělohorské emigrace, v podstatě řeč k počtě 27 popravených vůdců stavovského odboje. Tato řeč byla pravděpodobně proslouvena v důvěrném společenském kruhu u dvora krále emigranta Friedricha Falckého, který v této době, dva měsíce po staroměstské popravě, byl hostem holandského města Haagu. Pavel Ješín, tehdy třicetiletý úředník v bývalé vládě českých odbojných stavů, vykreslil v tomto spisku zdařilé portréty všech 27 popravených vůdců českého povstání. Harantův portrét v podání Ješínově zní takto: „*Christophori Harant Baronis de Polczicz & Bezdruzicz, Petzcae Tpparchae; olim Rodolphi Imperatoris Cubicularii intimi, demum Camerae Regias in Bohemia Praesidis, Regiique Cubicularii: Viri cum humanioribus studiis imbuti, tum vero maxime Polymniae, & amatoris sine pari, peregrinationibus Europaeis, Asiaticis, Africanisque longe celeberrimi, cunctis vitae officiis aequabilis ac idonei.*“ Z tohoto popisu Harantovy osobnosti se však nedá usuzovat na jeho náboženské přesvědčení. Když vylíčil Ješín krutý osud popravených, snaží kletby na hlavy původců strašné exekuce a v optimistické víře v lepší příští českého národa obrací se k Ferdinandovi II. slovy: „*Falleris autem, Phalaris, si credas praesenti potentia extingui posse etiam sequentis aevi memoriam... Venient tempora ac legiones, quae neque illos inultos, neque Te tuosque impunitos patientur. Decernet terrarum Orbis*

Bohemorum libertatem, ac Tyrannorum Imperia, que eo fortasse tandem devenient, ut cum magno illo sydere (quod praeclarus patriae vestrae civis, Patres Conscripti, ominatur) in occasum eant ac post Gades Herculisque columnas Atlantico Oceano mergantur."

Předmluva k tomuto spisku je datována: *Dabam 26. Augusti Anno Christi 1621*. Nově vydal F. M. Bartoš v Praze 1937 na paměť T. G. Masaryka v tiskárně Dyrnkově.

¹⁵⁷ Že český stavovský odboj nebyl jen záležitostí českou, ale evropskou, to věděli již dobře i někteří historičtí pisatelé 17. století. Tak soudil např. Andreas Haberveš z Habernfeldu ve svém díle *Bellum Bohemicum ab anno 1617* (Lejden 1645) a v brožurce, v níž vyvracel kancléři Oxenstiernovi námitky, které vznesl proti Čechům Maxmilián z Trauttmansdorffu, císařský zplnomocněnec při jednání vestfálského míru. Ondřej Haberveš, doktor v lékařství, byl v době stavovského povstání důstojníkem ve vojsku Friedricha Falckého. S ním uprchl do Nizozemí a bydlel v Haagu. *Bellum bohemicum* přeložil a vydal tiskem Em. Tonner roku 1887 s názvem *Vypravování o vojně české od roku 1617* a přidal k tomu též překlad listu Oxenstiernovi. Téhož mínění jako Haberveš byl také Pavel Skála ze Zhoře ve své *Historii české od roku 1602 do 1623* (5 dílů, vyd. 1865–1870) a Jan Ámos Komenský.

¹⁵⁸ Četné pramenné dokumenty v našich a zahraničních archívech přinášejí doklady k této otázce. Zvláště vídeňské archívy, pak archívy v Mnichově, Zerbstu (nyní Oranienbaum u Desavy, Anhaltský archív), Haagu, Madridě, Simancasu, Paříži, Londýně a Mersburku chovají bohatý pramenný materiál, který dosud čeká na svého kritického editora. Varšavské prameny vyčerpal Josef Macůrek ve studii *České povstání 1618–1620 a Polsko* (in: ČČM 61, 1937, 1 a d., 152 a d.). Příspěvky Macůrkovy a Wl. Czaplínského k této otázce vyšly v Sobótce 1948 a 1951. Macůrek sepsal také budapeštské prameny ve Slezském sborníku 47, 1949, čís. 2.

Dnes je charakterizován v české marxistické historické literatuře odboj českých stavů jako „logické vyústění politické krize, která v druhé polovině XVI. století rozdělila Evropu na tábor habsbursko-katolický a tábor seskupený pod zástavou bojovného protestantismu pod vedením Nizozemí“ (Josef Polišínský, *Slezsko a válka třicetiletá*. In: Česko-polský sborník vědeckých prací. Praha 1955, 322).

¹⁵⁹ O událostech, které se sběhly kolem poboření dvou nekatolických kostelů v Hrobu a Broumově, jakož i o neblahé úloze nejvyššího českého kancléře Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic v tehdejší sporu s defensorským úřadem viz dvě studie Julia Glücklicha *O pravomoci, daně defensorům na sněmu roku 1609* (in: Program malostranské realky v Praze 1913) a *O defensorech a českém povstání 1618–1620* (in: ČČH XXVII, 1921, seš. 1–2, 63 a d.).

¹⁶⁰ Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic (nar. 17. XII. 1594, zemřel 18. XI. 1618) byl horlivý přívrženec viry podobojí, jeden z původců stavovského povstání a pražské defenestrace, již se také činně zúčastnil. Tajně vyjednával s hr. Jindřichem Matyášem Thurnem, vůdčí postavou všech nastalých tragických událostí. Když byl stav zvolen za direktora, založil mezi nimi bratrství, jehož vnějším znakem bylo srdce s modrou stužkou. Dal se také do vyjednávání s cizími mocnostmi a žádal od nich pomoc. Dne 29. září 1618 vytáhl na 90 koních se svým lidem bíle a červeně oděným do ležení před Budějovicemi. Za tohoto tažení se roznmohl a po návratu do Prahy záhy zemřel 18. XI. 1618.

¹⁶¹ K pražské defenestraci najdeme víceméně spolehlivý pramenný materiál v memoárové literatuře současníků a očitých svědků této události (Skála, Slavata aj.), zvláště však v korespondenci a záznamech pražských jezuitů, které vynikají svou spolehlivostí a strohou věcností (viz Alois Kröss, *Příspěvky k dějinám vypuzení jezuitů z Čech roku 1618*. In: Sborník hist. kroužku VIII, čís. 3–4). Cenné zprávy o defenestraci nám podávají také tehdejší noviny a letáky, jež byly vytištěny bezprostředně po této události. Publicistickou českého povstání se zabývá Joh. Gebauer v práci *Die Publizistik über den böhmischen Aufstand 1618* (in: *Hallesche Abhandlungen zur neuern Geschichte, Halle 1802*) a Julius Krebs ve studii *Beiträge zur Geschichte des böhmischen Aufstandes von 1618* (in: *MVGDB XXVI, 1888, 171 a d.*). Viz též Antonín Dolenský v článku *Pisně a letáky o defenestraci r. 1618* (in: Český lid XVI, 34 a d.) a Jaroslav Goll, *Současné zprávy o defenestraci pražské 1618* (in: ČČM 1875, 212 a d.). Podrobnou kritickou studii o pražské defenestraci, založenou na podrobném studiu věrohodných pramenů, napsal Fridolin Macháček, *Defenestrace pražská r. 1618* (in: ČČH XIV, 1908, 197 a d., 297 a d. a 436 a d.). Viz též *Der Prager Fenstersturz im Jahre 1618* (in: *Pragensia I, Praha 1919*, vyd. Prof. Dr. Fr. Pick).

¹⁶² Šlik, chtěje se ospravedlnit u Lichtenštejna a zachránit si svůj život, nazývá v tomto dopise hr. z Thurnu jako nevyčísitelného falešného člověka, který jeho, Ondřeje Šlika, podvedl a podvodně i chyťe vylákal na zánek „*der falsche heillose Mann hat mich undt den grossen Hauffen undt meisten Anzahl der anwesenden, unschuldigen Stände schädlichen betrogen*

undt hinter das Liecht geführt. Denn nachdem ich neben Andern aufs Schloss in die grüne Stube kornen, haben die Stände ausser der Rädelsführer nicht anders vermeint, man würde gestrigen Verlass noch in Collegio Carolino sich mit einander vorhin darvon unterreden, was den damaligen Stadthaltern zue proponiren sey" (viz Vilém hr. Slavata, *Paměti II*, Praha 1868, ve vyd. Josefa Jirečka, 121). Již roku 1618, tedy ihned po defenestraci, byli si čeští stavové vědomi, že tímto činem se dopustili něčeho nesprávného a snažili se tento čin svými apologiemi ospravedlnit, ale bylo již pozdě. Spád události je strhl do viru tragického dění, jež se už nedalo zastavit. Viz Antonín Markuš, *Stavovské apologie z roku 1618* (in: ČČH, 1911, 58 a d., 200 a d., 304 a d., 421 a d.). K událostem v letech 1618–1620 viz též Karl Mayr-Deisinger, *Die Flugschriften der Jahre 1618–1620 und ihre politische Bedeutung* (München 1893).

¹⁶³ Do jaké míry se podílelo české měšťanstvo na českém povstání, není dosud v české historické literatuře uspokojivě osvětleno. Touto otázkou se zabýval Josef Janáček ve studii *Královská města česká na zemském sněmu r. 1609–1610* (in: Sborník historický IV, Praha 1956, 226 a d.). V této práci, která se tematicky omezuje na sněmovní jednání, probíhající od ledna 1609 do února 1610, je osvětlena úloha českého měšťanstva ve stavovské opozici proti Habsburkům. Janáček zjišťuje, jaký podíl měli zástupci městského stavu na boji stavovské opozice s vládou a jaký byl poměr opoziční šlechty k městskému stavu v době konfliktu opozice s vládou.

¹⁶⁴ Tak např. Johann Philipp Abelin (Abelinus) uvádí ve svém historickém díle *Theatrum Europaeum* (vyd. Frankfurt a. M. 1662, I. díl, 483), že Kryštof Harant byl „*Böheimischer Cammer-Praesident und Director*". Také Josef Schiffner tvrdí ve svrchu cit. díle, že Harant byl direktorem, dokonce na dvou místech svého spisu. Schiffner píše: „*Um seinem Ehrgeize einen neuen Schwung zu geben, ernannte man ihn als einen von den Direktoren, welche der Verbindung der Utraquisten vorstanden, und die öffentlichen Geschäfte besorgten.*" Dále Schiffner uvádí, že v rozsudku, jímž byl odsouzen ke ztrátě hlavy, prý bylo uvedeno: „*Er hätte bey einer aufrührerischen Parthey die Stelle eines Direktors und bey dem Gegenkönige Bedienstung angenommen, und in dieser Eigenschaft die Getreue gebliebenen Stände verfolgt.*" Viz Joseph Schiffner, *Wunderbare Ereignisse...* (in: Galerie der interessantesten und merkwürdigsten Personen Böhmens..., Praha 1804, 82 a 85).

¹⁶⁵ Viz Pavel Skála ze Zhoře, *Historie česká III*, 85 (vyd. Tieftrunkovo, Praha 1870). K. J. Erben nesporně uvádí, že Harant byl komisařem v kraji boleslavském, hradeckém a kouřimském (l. c., str. XX). V městském archivu ve Slaném je uložena korespondence z 2.–4. dubna 1619. Z dopisu Harantova Slánským ze dne 2. dubna 1619 se dovidáme, že Harant a Odolen Pětipeský jako váleční komisaři slánského kraje se chtějí ubytovat v domě Jana z Ortšdorfu. Tento dům budou potřebovat „*jako kvartýr k mustruňku*", který se uskuteční 8. dubna 1619. Dopis je uložen ve sbírce přepisů ve SÚAR v Praze. K tomuto dopisu poznamenává správně Charvát, že „*potvrzuje nám znovu nejistotu, již po celých 10 měsíců prodělávala země, nevědouci, smíři-li se s Habsburky, či rozejde-li se s nimi trvale. Čteme-li v Harantově dopisu jeho vlastní titulaturu »J. M. krále Českého a Uherského Ferdinanda komorník, tu skutečně unucuje se nám vtvráv otázka, jak dalece si tehdejší generace uvědomovala skutečný dosah a možná následky svého jednání. Vojsko české a císařské stálo bojovně proti sobě a povstali stavové uznávali císaře za pravého krále a pána!*" (Charvát, l. c. 161). Z korespondence, která byla expedována v dubnu roku 1619 z kanceláře českých direktorů, je rovněž zcela zřejmé, že Kryštof Harant z Polžic spolu s Vodolenem Pětipeským z Chýš vykonávali funkci vojenských komisařů nad lidem z krajů slánského, litoměřického, žateckého a rakovnického. V této korespondenci se hovoří o mustruňcích a soustředění lidu ze svrchu zmíněných krajů, který má být doveden podle ordinací kanceláře českých direktorů k pražským městům jako vojenská pohotovost. K tomu viz též dopis Kryštofa Haranta a Vodolena Pětipeského z Chýš ze dne 2. dubna 1619 (datován v Blahoticích), v němž sdělují městu Slanému, že vzhledem k mustruňkům, které se budou konat 8. dubna 1619, žádají pro sebe a svou čeládku ubytování a stravu v domě Jana Sixta, jakož i stáje a pčci pro asi 45 koní. Český čistopis v OA v Kladně, pracoviště Slaný, bez signatury. Viz přílohy.

K tomu viz Jaroslav Prokeš, *Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618 a 1619* (in: Sborník archivu ministerstva vnitra, sub. VII, Praha 1934, str. 99, čís. 1270 a 1274, str. 102, čís. 1319 a 1320, str. 105, čís. 1370). V edici Prokůšově je zachyceno ve stručných regestech 2253 kusů korespondence, která se ovšem nedochovala. Viz k tomu také Pavel Skála ze Zhoře, *Historie česká III*, 85, T. V. Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách po roku 1618* (Praha 1882–1883, 136 a d.) a Břetislav Jelínek, *Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbständigkeit 1618–1648* (Praha 1916, 16 a d.).

¹⁶⁶ Smrt Matyášovu barvitě líčí Pavel Skála ze Zhoře: „Císař Matyáš toho jména I., římský císař, uherský a český král, 20. d. března (1619) dle nov. kalend. mezi 8. a 9. hodinou na půl orloji ráno divným řízením božským, ale s nemalou škodou a záhubou král. čes. a pokoje obecného ujmou běh života svého v městě Vídni u přítomnosti Ferdinanda krále, syna jeho zalíbeného, a mnohých potentiatův křesťanských posílův a rad svých tajných dokonál v letech věku svého 62 a dnech 15. Což zběhlo se velmi rychle. Nebo toho dne připraviv se do šatu, chtěl z ložce svého povstati a k stolu se posaditi, aby pro posílení těla mdlého polívky kapounové trochu pojedl. Ale jak z lože vycházel, tož šlah ho porazil, až netoliko omdlel, ale i v krátké chvíli umřel, byv však málo předtím olejem posvěceným naposledy pomazán. Jak brzo skonál, tak hned všechny věci jeho u přítomnosti krále, neju. komorníka a jiných pánův byly zapečetěny. Tělo pak jeho mrtvé po polední radou lékařův otevřeno a drahými mastmi vonnými namazáno, v němž našli srdce, slezinu, játra a ledviny celistvé a zdravé, žaludek však poněkud zašlemonán, ale plíce porušené, mozek pak téměř do polovice shnilý a žřidlý“ (Historie česká, III. díl, vyd. K. Tieftrunka, Praha 1867, 90).

¹⁶⁷ Benátský vyslanec Francesco Erizzo a Simon Contarini popisují ve své relaci z roku 1620 císaře Ferdinanda II. takto: „È questo Principe di statura anzi alquanto scarsa, che maggiore del mediocre, pieno, et compresso nella persona, di pelo che non giunge al biondo; d'occhio azzuro, il quale con un vetro, che hor nella spada, hor nella mano porta, ajuta spesso per meglio servirsi di lui. La barba, il moto, il vestito alla spagnuola per apunto usa. Il concetto, et il ragionare tutto diverso da quella nazione però, perche tutto benigno, cortese, et aperto si fa conoscere, il che ben comprendemmo nelle audienze, che havemmo da lui, quando alla sua presenza giunti nell' incontrarci alquanti passi, nel tenere buon pezzo il capo scoperto, ne voler, se non con noi coprire, dando di mano alle nostre berrette, se l'indugio li pareo troppo; et nell' accompagnarci piegando il ginocchio egli etiamdio, mentre riceveva le nostre riverenze; modi in vero humanissimi affatto diversi dal sussiego, et dalla durezza spagnuola.“ O jeho hudbymilovnosti píší toto: „Ama l'Imperatore la musica grandemente, et non solo nelle chiese, ma la vuole nelle proprie Camere ogni di; raccoglie d'ogni parte i migliori musici, che può havere, gli stima, et gl'accarezza“ (viz FRA, II. Abteilung, Diplomataria XXVI Bd. Die Relationen der Botschafter Venedigs, Wien 1866, 103). Portrét Ferdinanda II. mistrně vykreslil Arnošt Denis: „Byl malý, zavalitý, s dlouhým nosem, mdlýma očima, řídkým, bledě ryšavým vlasem. Vlas a vous nosil po španělsku, což nerušilo celkový výraz tváře, jenž svědčil o člověku dobrém nevelkého ducha. Měl všechny vlastnosti výborného faráře venkovského, byl veselý, dobrý myslí, obmezeného vědění, bázlivý a úzkostlivý. Tento panovník, jehož vláda je jednou z nejkravavějších v dějinách, neměl ani kapku žluči; tento panovník, který na chvíli moc svého rodu povzněl na stupeň, jehož nikdy potom nedosáhli Habsburkové, neměl citlivosti; tento císař, který málem by byl provedl to, co se nezdařilo Karlu V., neměl ani důmyslu, ani záliby pro vysokou politiku. Jeho sílu a úspěch si vysvětlíme tím, že v něm moci docházela strana, která dávno již vyčkávala svou chvíli a sbírala prostředky k své činnosti; v jejich rukou výtečným nástrojem byl Ferdinand, jenž přesvědčen byl až k nadšení a mučednictví a poslušně až k barbarství.“ (Konec samostatnosti české II, Praha ³1892, 559–560). K povaze a postavě Ferdinanda II. viz též V. German Lamourmain, *Ferdinandi II. Romanorum regis virtutes* (Wien 1637), Franciscus Christophorus Kevenhüller, *Annales Ferdinandi ab anno 1598 usque ad annum 1639* (Regensburg 1640–1644, 12 dílů) a Friedrich Hurter, *Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern* (Schaffhausen 1850–1864, 12 svazků).

¹⁶⁸ O statečnosti a vojácké odvaze Harantově se zmiňuje Joseph Schiffner ve stati *Wunderbare Ergebnisse des böhmischen Ritters Christoph Harant von Pollschütz ...* slovy: „Seine Tapferkeit und kriegerisches Genie, welches er vormalis in dem Türkenkriege bewiesen hatte, waren Jedermann bekannt, und vorzüglich von dem ständischen Feldherrn dem Grafen von Thurn bemerkt worden. Dieser schenkte dem Ritter sein ganzes Zutrauen, und fand keinen würdigern, dem er die so wichtige Befehlshaberstelle über die Artillerie überlassen konnte.“ (Jos. Schiffner, l. c., 83 a d.).

¹⁶⁹ O obsazení Vídne a ostřelování císařského hradu českým vojskem, při kterém byl v nebezpečí života dokonce sám císař Ferdinand II., se zmiňují benátský vyslanec Francesco Erizzo a Simon Contarini ve svých relacích z roku 1620. Viz FRA, Wien 1866, 114.

¹⁷⁰ Z tohoto zpátečního tažení se dochoval Harantův písemný rozkaz jako nejvyššího zásobovacího komisaře všeho vojska. V tomto rozkazu se nazývá, jaký proviant mají jednotlivé obce odvádět. Dopis je datován na zpátečním pochodu z Vídne dne 17. června 1619. Originál je deponován ve StA v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. VIII, Fš. Viz přílohy. O tomto dopise se zmiňuje František Tischer (*Heřman hrabě Černín z Chudenic. Obraz ze života a činnosti jeho*, Praha 1903, 62 a d.) a píše: „Křištof Harant jakožto

nejvyšší velitel komissar vydal ordinaci v Hausleutenu dne 17. června 1619 na zaopatření spíše vojska, které on k Vidni vedl a jím samého císaře Ferdinanda v hradě císařském ohrožoval. Vlastnoruční tato ordinace dostala se do rukou Heřmana Cernína.“ Právděpodobně po smrti Harantově připsal na zmíněnou ordinaci tuto poznámku: „1619, 17. Juni. Der Christoph Harant hat sich zum General Commissari machen lassen, hat leichtfertig gegen seinen Erbherrn gehalten und darnach wohl gebiesset.“

- ¹⁷¹ O Harantově koupi domu od bratří Želenských se zmiňuje Karel Jaromír Erben (1854, XI) a Jaroslav Charvát ve své disertační práci (str. 149). Ale v podčárové poznámce čís. 307 uvádí zase, že tu nešlo o kup, poněvadž bratří Želenský postoupením svého domu „v Menším městě pražském v té ulici, kterouž se na Oujezd jede na rohu ležící vyrovnali tak svůj dluh 100 kop gr. pražských, kterými byli povinni panu Harantovi“. Charvát se tu opírá o nedatovaný spis z doby českého povstání, který je dnes uložen ve SÚAR v Praze (sign. SM—H 120/16).

Zmínku o domě Harantově nalézáme také v článku Cyrila Merhouta, *Pustošení vrtbovské zahrady* (in: Malostranská kronika I, 1947, čís. 1—2). Merhout praví: „Vrtbovský dům a zahrada (v Karmelitské ulici, čp. 373) jsou svým historickým významem a uměleckými hodnotami pýchou Prahy. Jeho dvůr byla kdysi ulička ke dvěma viničím, po její levé straně byl dům slavného Kryštofa Haranta z Polžic, popraveného roku 1621 na Staroměstském náměstí, a po pravé straně byl dům znamenitého architekta Avostalise, tvůrce Tyršova domu.“ V úterý po sv. Bartoloměji dne 25. srpna 1620 odstoupil Harant tento dům své ženě Anně Salomeně (viz zemské desky 237, fol. 11—26).

Z dalších Harantových finančních transakcí, které provedl v roce 1619, je třeba uvést jeho výpůjčku 450 kop míšeňských od paní Anny Chanovské z Příchovic. Český originál dlužního úpisu Kryštofa Haranta na 450 kop míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského paní Anně Chanovské z Příchovic je dnes uložen v SÚAR v Praze (sign. SM—C 215 H 3, fol. 21). Nese datum v úterý na den sv. Jiří 1619 (tj. 23. dubna 1619). Úpis je podepsán Kryštofem Harantem a dvěma svědky, Václavem (podpis nečitelný) a Adamem Markvartem Příchovským z Příchovic. Viz k tomuto dokumentu ještě přepis, podepsaný Annou Chanovskou z Příchovic (SÚAR, Praha, sign. SM—C 215 H 3, fol. 22). Viz přílohy.

- ¹⁷² Viz Bedřich Jenšovský, *O stavovských konfederacích v českém povstání. Poznámky diplomatické* (in: Sborník prací věnovaných J. B. Novákovi k šedesátým narozeninám, Praha 1932, 495 a d.).

- ¹⁷³ Srv. Christoph Khevenhüller, *Annales Ferdinandeae IX* (Leipzig 1721), Vilém Slavata, *Paměti... a Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze*. Díl III. 1613—1625. K vyd. připravil Václav Lívá (Praha 1951, 48).

- ¹⁷⁴ O volbě Friedricha Falckého za českého krále a o počtu hlasů, které byly jemu při volbě odevzdány, poznamenává Fr. Martin Pelcl následující: „Als man die Stimmen sammelte, so waren 36 Herren, 91 Ritter, und beinahe alle Städte für Friedrichen von der Pfalz, welcher also für den erwählten König von Böhmen öffentlich erklärt wurde.“ Dále však píše: „Allein nicht der ganze böhmische Adel hatte Theil an dieser neuen Königswahl; die ältesten und vornehmsten Familien sowohl aus dem Herrenstande, als aus der Ritterschaft waren dem Hause Oesterreich treu geblieben, und hiengen dem bereits gekrönten König Ferdinand an.“ (Gesch. d. Böhmen II, Praha ¹1782, 710.)

- ¹⁷⁵ Tieftrunk III, 360 a 361.

- ¹⁷⁶ Tieftrunk III, 375.

- ¹⁷⁷ Tieftrunk III, 375.

- ¹⁷⁸ O situaci na pražském dvoře za Friedricha Falckého nás informují šifrované dopisy Friedricha Falckého nizozemským generálním stavům a Mořici Oranžskému. Z nich otiskla tři dopisy Anna Vavroušková (*Šifrované dopisy Friedricha Falckého. Příspěvek k diplomacie pramenů českého povstání*). In: Sborník prací věnovaných J. B. Novákovi k šedesátým narozeninám 1872—1932, Praha 1932, 486 a d.) z poloviny roku 1620, tedy právě z doby, kdy se již vše schylovalo k tragickému zakončení osudného českého odboje před bělohorskou bitvou. Přijezd Friedricha Falckého do Čech a korunovaci obou královských manželů podrobně popisuje Pavel Skála ze Zhoře v *Historii české* (vyd. K. Tieftrunka III, Praha 1867, 318 a d.). O Friedrichu Falckém a české otázce viz též Richard Benz, *Heidelberg. Schicksal und Geist* (Konstanz 1961, 175 a d.).

- ¹⁷⁹ Černínský archiv v Jindřichově Hradci, sign. VIII, Fβ.

- ¹⁸⁰ Český originál jmenovacího dekretu, dat. na pražském hradě 13. XI. 1619 a podepsaného králem Friedrichem, je uložen v SÚAR v Praze, sign. Militare, fol. 148—149. Viz pří-

- lohy. Viz též edici Václava Lívy, *Regesta fondu militare*, díl III, 1618—1625 (Praha 1951, 42).
- ¹⁸¹ Úřední řečí České komory byla tehdy němčina a čeština. Tato dvojjazyčnost trvala od roku 1527 až do konce existence tohoto úřadu. Přitom české koncepty jdou až do roku 1748. Z let 1561—1699 se dochovalo 159 kusů českých konceptů, kdežto německých je jen z let 1565 až 1626 379 kusů. O dějinách České komory napsal dvě pojednání Václav Pešák, *Dějiny královské české komory od roku 1527. Část I. Začátky organizace české komory za Ferdinanda I.* (Sborník archivu min. vnitra republiky Československé, III. sv., Praha 1930, 399) a *Studie k dějinám královské české komory* (Sborník archivu min. vnitra republiky Československé, VI. sv., Praha 1933, 65 a d.).
- ¹⁸² Český originál Friedrichova přípisu Harantovi je uložen v SÚAR v Praze, sign. Militare, fol. 1—2. Viz přílohy. Viz též Václav Líva, *Regesta fondu militare*, díl III. 1618—1625 (Praha 1951, 48).
- ¹⁸³ Přípis dat. 11. I. 1620 v Praze je pouze v českém konceptu uložen v SÚAR v Praze, sign. Militare, fol. 18. Viz přílohy. Viz též Václav Líva, *Regesta fondu militare* III, 48.
- ¹⁸⁴ V tomto listě Friedrich nařizuje, aby byla co nejdříve vypravena komise do Drážďan a Lipska ke sjezdu Hornosaského kraje. Zároveň v něm ustanovuje Ladislava Zejdlice ze Senfeldu královským vojenským radou a generálním mustrkomisašem a dává příkaz, aby kolínské panství jako stolní statek bylo podřízeno komorní správě. Český originál listu je uložen v SÚAR v Praze, sign. Militare, fol. 73—75. Viz přílohy. Viz též Václav Líva, *Regesta fondu militare* III, 53.
- ¹⁸⁵ Harantův měděný žeton z roku 1620 má na jedné straně rodový znak s nápisem KRISSTOP. HAR.-RANT. Z. POLCZIC, na druhé znak s nápisem na vnějším kruhu NA. PECCE. KR. (ále) G. (eho) M. (ilosti) RA (da) A. PRESS. (ident) KOMORY. CZESKE. Na vnitřním kruhu je nápis: ANNA. SALOM. (ena) HRAD. (ištěká) Z. HOROWIC.
- Kulatá zlatá medaile (dukát, též ve stříbře) z roku 1620 má na jedné straně zobrazeno poprsí Harantovo s nápisem KRYSSTOF. HARRANT. Z. POLCZIC, na druhé rodový znak s leto počtem 1620 a nápisem NA. PECCE. PRES. (ident) KOM. (ory) KR. (álovství) CZESKE (ho).
- Předtím roku 1618 si dal Harant razit oválnou stříbrnou medaili, na jejíž jedné straně je zobrazeno poprsí Harantovo, na druhé rodový znak s počátečními písmeny jeho jména: K: H. — Z: P. (Kryštof Harant z Polžic). Pod znakem je leto počtem 1618. Viz Heinrich Ot. Miltner, *Beschreibung der bisher bekantten böhmischen Privatmünzen und Medailen*, II. Abt. (Praha 1852, tab. XV, čís. 120 a tab. XVI, čís. 121 a 122).
- ¹⁸⁶ Joseph Schiffner charakterizuje ve stati *Wunderbare Ereignisse des böhmischen Ritters Christoph Harant von Pollschütz auf seiner Pilgerschaft nach Jerusalem* Harantovu činnost jako presidenta České komory takto: „Man muß ihm die Gerechtigkeit wiederfahren lassen, daß er diesem Posten, welcher bey den damaligen so verwirrten Zeiten zu manchen eigenmächtigen Vortheilen Gelegenheit gab, ohne den geringsten Eigennutze vorgestanden sey, obgleich seine geringen Einkünfte dem Hange zur Pracht und Aufwande nicht Genüge leisten konnten. Ja man muß gestehen, daß Harant selbst als ein Protestant in der Verwaltung der Landeseinkünfte so redlich und unpartheyisch verfuhr, daß er ihren Gehalt, den die katholischen Geistlichen aus der königlichen Kammer bezogen, pünktlich und ohne einzigen Abzug, so wie er es mit den utraquistischen Lehrern that, auszahlen ließ“ (Schiffner l. c. 83). Jde tu jistě o značně objektivní zhodnocení presidentské činnosti Harantovy, tím spíše, že to tvrdí katolík Schiffner, který přece stranil habsburské politice, především císaři Ferdinandovi II.
- ¹⁸⁷ O událostech, jež se sběhly v letech 1618—1620, zvláště o bitvě na Bílé hoře, vznikla již v této době celá řada příležitostných popěvků, písniček, letáků a drobné aktuální literatury, namnoze katolického protireformačního obsahu. O této dobové české literatuře se zmiňují později na patřičném místě. Viz též podčárovou poznámku čís. 197 a čís. 199.
- ¹⁸⁸ Viz Václav Schulz, *Příspěvky k dějinám soudu komorního království českého z let 1526 až 1627. Z register téhož soudu* (in: Historický archiv České akademie, čís. 24, Praha 1904, 123).
- ¹⁸⁹ Viz např. studii Antonína Gindelyho, *O postavení Francie k poustání českému v letech 1618—1620* (in: ČCM L, 1876, 1 a d.).
- ¹⁹⁰ O tom, že Kryštof Harant se nakonec přece jenom klonil k názoru řešit českou otázku v letech 1618—1620 smírným jednáním, se také zmiňuje Fr. Martin Pelcl, který píše: „Viele von den böhmischen Ständen waren zum Frieden geneigt, als Wilhelm von Lobkowitz, Joachim Slawata, Christoph Harant, Johann von Ráiczian der ältere, Zdeniek Wratislaw von Mitrowitz, Dionysius Czernin, Wenzel Pietipesky, ja sogar der Graf Joachim von Schlick,

sahen die Zerrüttung des Königreichs vor; daher riethen sie auf alle Weise zum Frieden“ (Fr. M. Pelcl, *Geschichte der Böhmen II*, Praha 1782, 702). Podobně uvádí anonymní pisatel v České věce (čís. 36 ze dne 4. září 1838, str. 285), kde mimo jiné píše: „... přidal se Harant k Fridrichovi, k jehož víře před nedávným časem byl přistoupl. Vida ale brzo na to, že smělá podnikání Čechů království v zkázu uvedou, litovav kroku učiněného radil stavům, by se Ferdinandovi podrobili a jej za krále uznali. Žádný ho ale uposlechnouti nechtěl. Jsa příliš do odboje zapleten, nebyl v stavu tak snadno se vyplésti. Jak později u vězení vyznal, nedostávalo se mu peněz k vystěhování se z Čech, jak to jiní učinili. Protož musil služby, jemu od protestantských stavů uložené, přijmouti.“ Zda Harant zašel tak daleko, že hodlal dokonce doporučit volbu císaře Ferdinanda II. za krále českého, nelze doložit žádným prameným dokumentem. Není proto vyloučeno, že tu šlo snad o pouhou, ničím zdůvodněnou a nedoloženou domněnku.

¹⁹¹ Fr. Martin Pelcl uvádí: „Der Soldat hatte keinen ganzen Rock am Leibe, und sah mehr einem abgerissenen Räuber, als einem Kriegsmann ähnlich. Man hatte ihm seit acht Monaten keinen Sold gereicht; denn das Geld, so die Stände zur Unterhaltung der Truppen richtig hergaben, blieb bey den Befehlshabern stecken. Die Officiere waren misvergnügt, wovon die meisten unter mancherley Vorwand zu Prag blieben. Es war keine Mannszucht, kein Muth, kein Eifer bey der Armee des Friedrichs“ (*Gesch. d. Böhmen II*, Praha 1782, 718).

¹⁹² Johann Philipp Abelin (Abelinus) narodil se v druhé polovině 16. století ve Štrasburku a zemřel tamtéž. Byl polyhistor, kompilátor a publicista. Ve službách nakladatelů Jennische, Hülsa a Meriana vydal své velké dílo *Theatrum Europaeum*, jehož první díl vyšel roku 1635 u mědirytců a nakladatelů Matthäuse Meriana staršího ve Frankfurtě n. M. Vyšly dva díly. Používal jsem prvního dílu ve vydání z roku 1662. Na frontispiciu tohoto vydání je nápis: *Theatrum Europaeum | Oder | Wahrhafte Beschreibung aller Denck- | würdigen Geschichten so hin und wieder, fürnemblich | in Europa: hernach auch an andern Orthen der Welt, so | wol im Religion- als Policeywesen vom Jahr Chri- | sti 1617 bis auff das Jahr 1629 sich zugetragen: | Mit Kupfferstücken geziert undt Verlegt | Durch | Matthaeum Merian | Inn | Franckfurt.* Hlavní titul spisu zní takto: *Theatrum | Europaeum | , | Oder | Ausführliche und | Wahrhaftige Beschrei- | bung aller und jeder denckwürdiger Ge- | schichten, so sich hin und wieder in der Welt, fürnemblich aber in | Europa, und Teutschlanden, so wol im Religion-als Prophan-Wesen, vom | Jahr Christi 1617 bis auff das Jahr 1629 excls. | Bey Regierung deren beyden Glorwürdigsten, Alerdurchleuchtig- | sten, und unüberwindlichsten Römischen Keysern, Matthia und Ferdinandi | deß Andern, allerhöchstseeligster Gedächtniß, sich zugetragen haben, etc. | Beschrieben durch | M. Joannem Philippum Abelinum, Argentoratensen. | Mit vieler fürnehmer Herrn und Potentaten Contrafacturen, wie auch berühmter | Städten, Vestungen, Pässen, Schlachten und jetzo zum drittenmal, nach beschehener Revision | und Verbesserung, an Tag gegeben und verlegt | Durch | Weyland Matthäi Merians soel. Erben in Franckfurt am Mayn, bey Daniel Fievēt, | Im Jahr nach Christi Geburt, MDCLXII.* Dep. v univ. knihovně v Brně, sign. ST/3 15.

¹⁹³ Viz Karel Stloukal, *Zrádné proudy v českém vojsku stavovském v době povstání 1618 až 1619* (in: *Časopis Společnosti přátel starožitnosti XXXVIII*, 1930, čís. 2—3, 99 a d.).

¹⁹⁴ Viz Gindely, *Dějiny českého povstání IV*, 3.

¹⁹⁵ Viz Gindely, *Dějiny českého povstání IV*, 7.

¹⁹⁶ Příčinu porážky na Bílé hoře bystře osvětluje Josef Pekař, který mezi jiným praví: „Proč podlehlí naši předkové? Nenáležím k těm, kteří jsou přesvědčeni, že podlehnouti musili. Ale přece — jednu z hlavních příčin konečné porážky jejich spatřuji v tom, že neměli toho bezpečného vědomí kulturní převahy a odtud plynoucí sebedůvěry, té bezohledné až nemravné energie, jako jejich protivníci. Všechno to, čeho se našim jen v menší míře dostávalo, dodala protivníkům v jehoosti kultura a společnost katolicko-románská té doby, zejména renaissanční Italie... A všechen ten rozvoj a rozkvět mnohostranný byl proniknut a nesen kulturou individualismu, vlastní to páteří renaissance: kulturou, jež každý talent pobádá k úplnému rozvoji schopnosti jeho a nároků jeho na moc, bohatství nebo slávu, jimž imponuje smělý, bezohledný čin, velký tvrdý muž, jehož lákají právě nesnadné úkoly a jež nerozpokuje se ve volbě prostředků, krátce aristokratickou kulturou mocných a tvrdých, skvělých a krutých jedinců-podmanitelů“ (*Kniha o Kosti I*, 122—123, 2. vyd. Praha, dat. předmluva 1935). Naproti tomu zase František Hrubý hledá příčiny porážky na Bílé hoře především v desolátních poměrech a rozháranosti v české a moravské šlechtické a politické společnosti, malé prozřavosti a obratnosti vedoucích kruhů, jakož i v charakterové nepevnosti a porušenosti v tehdejší mladé šlechtické generaci. To platí v plném rozsahu také o tehdejší moravské šlechtě, zvláště o Žerotínovi, který se v době stavovského povstání zachoval nestatečně a vnitřně

rozkolísaně (*Nové příspěvky k historii bitvy na Bílé hoře*, in: ČČM XXVII, 1921, 279 a d.).
-97 O vzniku, pohnutkách i důsledcích bělohorské porážky se dočteme v obsáhlé historické literatuře, která pojednává o bitvě na Bílé hoře. Podrobný soupis dobové literatury o bělohorském problému, jež má dnes již pramennou povahu, uvádí František Martin Pelcl v knize *Geschichte der Böhmen II* (Praha 1782, zvl. na str. 984–992). Z novější historiografické literatury o Bílé hoře uvádím jen nejdůležitější a obsahově nejvýznamnější spisy: Richard Brendel, *Die Schlacht am Weissen Berge bei Prag den 8. November 1620. Eine Quellenuntersuchung* (Halle 1875; viz referát Jaroslava Golla v ČČM L, 1876, 581 a d.), Antonín Gindely, *Dějiny českého povstání III* (Praha 1870–1878), Ernest Denis, *Fin de l'indépendance Bohême*, 2 sv., Paris 1890, český překlad Jindřicha Vančury, Praha 1893), Josef Teige, *O příčinách naší porážky na Bílé hoře* (ve sborníku Na Bílé hoře, Praha 1911), Kamil Krofta, *Bílá hora* (Sbírka přednášek a rozprav, serie VI, čís. 8, Praha 1914), Josef Pekař, *Bílá hora. Její příčiny a následky* (Praha 1921), František Hrubý, *Nové příspěvky k historii bitvy na Bílé hoře* (in: ČČH XXVII, 1921, 277 a d.), t ý ž, *Pád českého povstání na Moravě roku 1620–1621* (in: ČČH XXIX, 1923, 71 a d., 358 a d.), t ý ž, *Nové dokumenty bělohorské* (in: ČČH XXXI, 1925, 465 a d.), t ý ž, *Ladislav Velen ze Žerotína, vůdce bělohorského odboje na Moravě a český emigrant 1579–1638* (Praha 1930), t ý ž, *Moravské korespondence a akta z let 1626–1636*. I. sv. 1620–1624 (Brno 1934, II. sv. 1625–1636, Brno 1937). Hrubého Moravské korespondence a akta podávají zajímavé pohledy do života tehdejší české šlechty i českého selského stavu od bitvy na Bílé hoře až do roku 1636. Jsou to cenné doklady k českému povstání, k drastickým konfiskacím a k trestání účastníků na české akci proti císaři. Krásně stylizované dopisy jsou zase pozoruhodným dokumentem k dějinnému vývoji českého jazyka a k hospodářským problémům i k hospodářské situaci našich zemí po bitvě na Bílé hoře. Zdařily a sevěny přehled historických událostí od Rudolfova Majestátu až do Bílé hory názorně vykreslil Otakar Odložilík v Čsl. vlastivědě IV (Praha 1932, 422 a d.). Viz též publikaci *Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna* (Praha 1934, 206 a d.).

K otázkám hodnocení stavovského povstání a vzniku třicetileté války především v mezinárodních souvislostech vznikla v poslední době řada podnětných prací mladých českých historiků z hlediska marxistického historického pohledu těchto významných dějinných událostí. Z této literatury uvedme především řadu prací Josefa Polišenského, jež jsou shrnuty v jeho knize *Třicetiletá válka a český národ* (Praha 1960). Další hodnotný příspěvek k této otázce přináší práce Františka Kavky, *Bílá hora a české dějiny* (Praha 1962). Přitom je třeba zdůraznit, že i tyto nejnovější práce v merituu věci nikterak v podstatě neotřáslý hodnocením, k nimž došla řada našich významných historiků, kteří vyšli ze školy Gollvy.

¹⁹⁸ Viz Skála z Zhoře V, 43, vydání Tieftrunkovo.

¹⁹⁹ Válčné události z let 1618–1620 našly rovněž ohlas v české dobové příležitostné literatuře. Vynořila se tehdy spousta aktuálních popěvků. Mezi nimi vznikly asi roku 1618 také *Pisničky a modlitby vojenské*, ježimž autorem byl Matěj Herbolt Novoboleslavský, kněz v Solnici u Rychnova v Čechách. Rukopis těchto dobových popěvků byl objeven ve svatovítské kapitulní knihovně ve sborníku pod sign. 080. Vznikly pod dojmem Thurnova tažení s vojskem vzbouřených stavů proti císařskému vojsku pod vedením Duvala Jindřicha Dampierra, kterého roku 1618 Thurn porazil u Čáslavi. V této sbírce se střídají zpěvy s modlitbami. Druhá píseň Herboltova je psána rovněž na politické téma, neboť je v ní zmínka o vypuzení jezuitů z Čech (1. VI. 1618), o Španělech v císařském vojsku (prosinec 1619), a některé narážky svědčí o tom, že tu jde také o korunovaci Friedricha Falckého (listopad 1619) a o jeho výpravu z Prahy na Moravu v lednu 1620. Rukopis obou těchto dobových popěvků je psán na 2 složkách archových čtvrtkách (12 listů). K tomuto rukopisu je připojena ještě třetí složka o 4 dalších listech, obsahující *Proroctví slepého mládence z roku 1617*, patrně též od Herborta. Viz Jindřich Skopec, *Kněze Matěje Herborta Novoboleslavského Pisničky a modlitby vojenské a Pisnička nová z let 1618–1620. Z kapitulní knihovny Svatovítské* (in: Český lid XIV, 1905, 459 a d.).

O písňové a letákové literatuře, jež vznikla v 17. a 18. století o Bílé hoře a Harantovi viz studie Čeňka Zíbrta, *České písně o Waldštejnovi a Harantovi ze XVII. a XVIII. věku* (in: Věstník Královské společnosti nauk 1894, čís. X, 15), *Písně o Waldštejnovi a Harantovi ze XVII. věku a Bílá hora* (in: Z. doby úpadku, Praha 1906, 94 a d., 100 a d.). Touto tematikou se zabývá také Josef Volf ve studii *Paškuvily v r. 1621 vydané* (in: ČNM XCVII, 1923, 204). Na letáku *Vortrab vier folgender Politicorum oder fabula vetus* z roku 1621 je uvedena na str. 17 řada letáků z roku 1621, které mají vztah k českým politickým poměrům po Bílé hoře. Z nich cituje Volf ve své studii celkem 23 kusů.

O literatuře, která zpracovává bělohorskou a pobělohorskou tematiku v umělecky stylizo-

vané podobě najdeme bližší údaje v této nejdůležitější odborné literatuře: Ferdinand Menšík, *Waldštejn v tragedii* (in: Kolekta VI, 1881, 95 a d.), Jaroslav Werstadt, *Bělohorské motivy* (in: Jubilejní antologie z české poesie, Praha 1920), Václav Novotný, *Bílá hora a Doba pobělohorská v díle Jiráskově* (in: Sborník Alois Jirásek, Praha 1921, 134 a d.), Miloslav Hýsek, *Bílá hora v české literatuře* (in: Sborník Na Bílé hoře, Praha 1921, 109 a d.), t ý ž, *Komenský v beletrii* (Praha 1931), t ý ž, *Bílá hora a Valdštejn v české literatuře* (in: Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna. Sborník osmi statí, redaktor Jar. Prokeš, Praha 1934, 193 a d.).

K pobělohorským výtvarným památkám viz Zdeněk Wirth, *Kláster a poutní kostel na Bílé hoře* (in: Sborník Na Bílé hoře, Praha 1921, 149 a d.). V této studii je také citována další literatura k tomuto předmětu.

²⁰⁰ O Tschernemblově účasti na českém povstání a jeho úzké spolupráci s českými stavy v předbělohorském údobí se podrobně zmiňuje Hans Sturmberger v knize *Georg Erasmus Tschernembl, Religion, Libertät und Widerstand. Ein Beitrag zur Geschichte der Gegenreformation und des Landes ob der Enns* (Linz 1953, zvláště v kapitole *Der Pakt mit Böhmen*, 298 a d.).

²⁰¹ O zbabělem útěku zimního krále Friedricha Falckého z poražené Prahy se výstižně zmiňuje Pavel Skála ve své Historii české slovy: „Král pak vida, že již vojsko jeho prohrálo, dal se týmž generálům namluviti na to, že poslav k knížeti bavorskému, strejci svému, osobu jistou, žádal skrze ni užiti od něho příměří za 24 hodin, aby mezi tím o ty věci vespolek příhodně rozmluviti mohli. Ale kníže nechťel k ničemu povoliti více, jediné k tomu, aby se král v osmi hodinách rozmyslil a jemu zase miněti své dokonale v známosti uvedl, zdali by se všeho práva, pretensi své na království české zcela a zouplna odřici chtěl. Poněvadž pak nic se toho od osoby královské v tom čase nestalo, nýbrž král vyjev spolu s manželkou, s rodinou i fraucimorem a dvořany svými z hradu Pražského, zůstal tu noc s nimi v Starém městě Pražském; prolož nevidělo se mu býti bezpečno, děle se tu v městě zdržovati, nýbrž hned na ráno v pondělí vyjel z Prahy na koni i královna s fraucimorem svým, též s generály, a vzali cestu svou k Nimburku a odtud neprodleně do Slezska, až se do města Vratislavě dostali.“ (IV, 342.)

²⁰² Přípis Friedrichův Harantovi byl datován dne 30. září 1620 na zámku Konopišti. Jeho český čístopis je uložen v SÚAR v Praze, sign. Militare, fol. 154–155. Viz přílohy. Též *Regesta fondu militare III*, 92.

²⁰³ K tomu poznamenává Jan Josef Vrabec: „... z chrabrých velmožů již po týdnu stávali se úpěnliví prosebníci, a první mezi nimi byl nejpyšnější pan Vilém Popel st. z Lobkovic. Ten již 27. února (1621) obrátil se na kurfiřta saského s poníženu prosbou, aby se za něho u císaře přimluvil, poněvadž prý neměl žádného účastenství při pražské defenestraci a ku povstalcům jen z donucení že se připojil. A dne 6. března obrátilo se všech 8 direktorů stavu šlechtického, pokud na hradě pražském uvězněni byli, i s komisařem stavovským Vilémem Konecchlumským do Dráždan se společnou petici o přimluvu, aby jim císař jejich »zločiny« odpustil, je zase na milost přijal a další užívání jejich statků jim povolil. Prosha byla podepsána též od pana Václava Budovce a rytíře Jindřicha Otty, že muži tito o zásadním jednání svém byli pevně přesvědčeni. Tak i nejsilnější duchové několikadenní vazbou byli zlomeni.“ Viz Jan Josef Vrabec, *Popravu na Staroměstském náměstí 21. června 1621* (Praha 1908, 84), t ý ž v ČCH XII, 197 a d.

²⁰⁴ Podrobněji se o tom zmiňuje Kamil Krofta v knize *Bílá hora* (Praha, předml. dat. 1913, 195).

²⁰⁵ Karel Jaromír Erben se zřejmě mylí, když soudí, že Harantovi chyběly potřebné peníze k útěku do zahraničí (v předmluvě k novému vydání Harantovy *Cesty*, str. XIII).

²⁰⁶ Německý koncept dopisu Lichtenštejnova Harantovi ze dne 20. listopadu 1620 je deponován v SÚAR v Praze, sign. SM—H 120/18. Jeho originál byl uložen v bývalém archivu ministerstva vnitra v Praze, sign. U 120/18. Německý koncept dopisu Harantova Lichtenštejnovi ze dne 24. listopadu 1620 je ve StA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. 8 Fß. Též ve sbírce prepisů v SÚAR v Praze. Viz přílohy.

²⁰⁷ Fr. M. Pelcl v *Geschichte d. Böhmen II* (Praha 3¹⁷⁸², 731 a d.) uvádí nepřesně a neúplně celkem 48 zatčených osob po bitvě na Bílé hoře: 1. Abraham Angel, 2. Ondřej Kocour, 3. Bohuslav z Michalovic, 4. Kryštof Harant z Polčic a Bezdruzic, 5. Kryštof Kober, 6. Diviš Černín z Chudenic, 7. Eliáš Rozýn, 8. Felix Václav Pětipeský, 9. Bedřich z Bílé, 10. Jiří Hauenšild, 11. Jiří Rečický, 12. Jiří Závěta ze Závětic, 13. Jindřich Kozel, 14. Jindřich Otta z Losu, 15. J. Ondřej Šlik, 16. Jan Jesenský z Jesenného, 17. Jan Kamarýt, 18. Jan. Kuttner, 19. Jan Peldřimovský, 20. Jan Teodor Sixt, 21. Jan Švehla, 22. Jan Šultys, 23. Jan Vostrovce, 24. Josef Kubín, 25. Kašpar Kaplíř ze Sulevic, 26. Kašpar Huslar,

27. Leander Ruppel, 28. Lukáš Karban, 29. Martin Fruwein z Podolí, 30. Matyáš Borbonius, 31. Maxmilián Hošťálek, 32. Melichar Teyprecht, 33. Michael Witmann, 34. Nathanael Vodňanský, 35. Niklas Diviš, 36. Pavel Pečka, 37. Pavel Řičan, 38. Prokop Dvořecký, 39. Šimon Sušický, 40. Šimon Vokáč, 41. Tobiáš Štefek, 42. Valentin Kochan, 43. Václav Božecký, 44. Václav z Budova, 45. Václav Maštefovský, 46. Vilém Konecchlumský, 47. Vilém Popel z Lobkovic a 48. Wolfgang Hoslauer. Viz též T. V. Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách* (Praha 1882, I, XXX).

²⁰⁸ Viz Antonín Gindely, *Dějiny českého poustání* IV, 43 a d.

²⁰⁹ Zpráva Petra Mosta Karlu Lichtenštejnovi o zatčení Harantově byla dána v Jičíně 13. března 1621. Původně tento akt byl uložen v archívu ministerstva vnitra, nyní je v SÚAR v Praze (sign. SM—C 215 H 3, čís. 130). Viz přílohy.

Naproti tomu uvádí František Dvorský ve studii *Příspěvky k dějinám církevním v Čechách III* (in: Sborník historický II, 1884, 280 a d.), že Harant byl zatčen přímo Valdštejnem a udává dokonce přesné datum zatčení (23. února 1621). Toto tvrzení Dvorského nebude asi správné a věrohodné, podobně jako jeho názor, že Anna Salomena zůstala na Pecce, kdežto ve skutečnosti odjela s Harantem do Jičína. Také ve farní kronice městečka Pecky podle zápisů říd. učitele Rafaela Engelmannna se dočteme, že 23. února 1621 byl Harant zatčen na zámku Pecce. Odkud tyto údaje Engelmann čerpal, nepodařilo se mi doposud zjistit.

²¹⁰ Vypráví se, že když po svém zatčení na Pecce vyjžděl Harant na koni po zdvihacím mostu, sebral mu vítr klobouk z hlavy. Tehdy prý prohodil se smutnou a trpkou ironií: „Kdybych byl Římanem, ihned bych se vrátil a dnes bych nešel z domu ani na krok.“ Viz Jan Vrabec, *Popravy na Staroměstském náměstí 21. června 1621* (Praha 1908, 80).

²¹¹ Dalších 12 bylo uvězněno na novoměstské radnici. Od 20. února Lukáš Karban z Volšan a dr. Matyáš Borbonius. Od 25. února Eliáš st. Rozýn z Javorníka a Auhornu, Jiřík Rečický, Ondřej Kocour z Votína a Šimon Vokáč z Chýs a Spitzberku. Od 27. února Jan Kamarýt z Rovin. Od 17. března Jan Švehla, Michal Witmann, Kašpar Uzlaz z Kranzberku, Jindřich Kozel z Peclinovce a Josef Kubín. Na radnici staroměstské bylo uvězněno dalších 10 vězňů. Od 1. prosince 1620 dr. Jan Jesenský z Jesenného. Mezi 20.—23. únorem byli sem dopraveni Šimon Sušický ze Sonnenštejna, Jan Kutnauer ze Sonnenštejna, Melichar Teyprecht z Prechtynku, Jiří Závěta ze Závětic, Mikuláš Diviš z Doubravína a koncem února ještě Nathanael Vodňanský z Urašova, Pavel Pečka, Václav Maštefovský z Jizbice a Václav Božecký. Tedy celkem 43, počítaje v to ovšem i vězně z hradního vězení. Viz o tom rychtářské zprávy a u Pavla Skály ze Zhoře (V, 40 a d., 85 a d., vyd. Tieftrunkovo), *Wahrhafte Relation* (Jahrbuch 113 a d.), Schwindův rukopis a Vrabec 112. Pavel Skála ze Zhoře píše: „Nejposléze pak přivezen k nim do Prahy buď na statku svém nebo kdekoli postižený Kristof Harant z Polžic, president komory české za krále Fridricha.“ (Historie česká V, vyd. Tieftrunkovo, Praha 1870, 40).

²¹² Antonín Gindely IV, 55.

²¹³ Viz Gindely IV, 58 a 71.

²¹⁴ Viz Pavel Skála ze Zhoře V, 84—85, vyd. Tieftrunkovo.

²¹⁵ Viz Jan Rosacius-Hořovský, *Koruna neuvadlá mučedníků Božích atd.* Též otištěno u Pavla Skály ze Zhoře, *Historie česká* (vyd. Tieftrunkovo, V, 1865—1870). Částečně též v *Historia persecutionum* (viz pozn. čís. 219).

²¹⁶ Pavel Skála ze Zhoře zaznamenal tato slova, která řekl před popravou Harant Janu Rosaciu-Hořovskému: „Ach, můj milý otče, i já mám umřít a nevím proč! Ty dvě přičiny proti mně čelí: jedna, že sem k Vidni s jinými táhl, u ní ležel a do oken, kde císař byl, střeliti dal; druhá, že byv prvé přísahou zavázán, presidentství komory české na sebe sem vzal; ještě, co se první věci dotýče, to od direktorův pod ztracením cti, hrdla a statku na mne vloženo bylo, a nejen na mne, ale i na jiné, kteříž také, jako i já, táhnouti musili. A že sem k sobě ten úřad přijal, komuž bylo lépeji, jako kněžím pod jednou? nebo jim jejich deputáty zúplna sem vydávati poroučel, čeho by žádny sice jiný byl neucínil. Ach, to sem sobě na domu rakouském vysloužil!“ (Pavel Skála ze Zhoře, *Historie česká* V, Praha 1870, 101, vyd. Tieftrunkovo). Zda můžeme tyto výroky Harantovy chápat jako autentické nebo pouze jako zcela volné parafráze podle nepřesných ústních podání, a to jak u Rosacia, tak u Pavla Skály, nelze dnes již přesně stanovit.

²¹⁷ Viz Skála ze Zhoře V, 109, vyd. Tieftrunkovo.

²¹⁸ Viz Skála ze Zhoře V, 109—110.

²¹⁹ Viz Skála ze Zhoře V, 110.

²²⁰ Viz Skála ze Zhoře V, 111—112, vyd. Tieftrunkovo. Podrobný rozbor Skálových zpráv o staroměstské popravě provedl Julius Glücklich ve studii *K rozboru Skálových*

zpráv o popravě staroměstské dne 21. června 1621 (in: ČČH XXVII, 1921, seš. 1—2, 156 a d.) a dokládá, že Skála čerpal své poznatky o této události ze dvou tištěných pramenů *Prägerische Execution* a *Wahrhafte Relation*, jejmíž autory byli dva Němci augšpurského vyznání. Viz k tomu poznámka čís. 221.

Staroměstský kat Jan Mydlář vykonal sám všechny popravy. S prací byl hotov asi ve 4 hodinách. Za vykonání exekuce bylo mu vyplaceno podle nařízení Lichtenštejnova ze dne 27. července 1621 z důchodů České komory 634 tolarů (viz Gindely, *Dějiny českého poustání IV*, 66). Podle Josefa Svátka (*K dějinám katů a poprav v Čechách. Obrazy z kulturních dějin českých II*, Praha 1891, 205) vydání na Staroměstskou exekuci obnášelo celkem 1093 míšeňských kop, 40 grošů a 6 denárů, což byl celkem nepatrný obnos proti obrovské miliónové sumě, kterou vynesly konfiskace na statcích popravené české odbojné šlechty bělohorským vítězům.

²²¹ K pramenným dokumentům o Staroměstské popravě počítáme vedle podrobných zpráv kněží Jana Rosacia-Hořovského, M. Davida Lippacha, Vikt. Vrbenkého, zprávy městského rychtáře, *Historie a Paměti Mikuláše Dačického z Heslova ještě tyto prameny: Prägerische Execution, das ist: Wahrhaftige Relation, welcher gestalt auff der Röm. Kay. Mayest. gnädigsten Befelch unnd Verordnung die Böhmischen gewesenen Directores, von Grafen, Herren, Ritter unnd Burgerstande Personen, Montags den 11 (21) Junij, dieses 1621 Jahres in der königlichen Hauptstadt Prag seynd justificirt unnd hingerichtet worden.* Tato brožura patří k tehdejšímu dobovým letákům („flugschrift“). Má dokumentární hodnotu, protože byla sepsána brzy po exekuci buď ještě v tom týdnu nebo 14 dní potom. Autor byl podle všeho evangelík, čemuž nasvědčuje datování podle starého kalendáře, kterým se řídili evangelíci i po gregoriánské opravě, a to z odporu proti Římu. Proto je brožura také historicky značně objektivní. Bohumil Molnár ji našel v pražské univerzitní knihovně a znovu ji otiskl (viz. Th. Molnár, *Die Execution zu Prag im Jahre 1621.* In: *Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich VII*, Wien—Leipzig 1886, 174 a d.). Její opis byl uložen v bývalém zemském archivu v Praze a ve strahovské knihovně pod sign. 9 N 18. *Prägerische Execution* atd. a strahovský rukopis jsou identické. Jan Josef Vrabec ji cituje zkráceně jako Schwindův rukopis, poněvadž autorem strahovského rukopisu je Jiří Augustin Schwind, který byl ve službách hr. Slavaty.

V téže době se objevila další brožura s tímto titulem: *Prägerische Execution, Das ist, Gründliche Relation, Was massen und Gestalt auff Befelch der Röm. Kays. Mayest. etc. Wider die Böhmischen vermeinten Directores, und andere angehengene Personen, Montags den 11. (21.) Junii, dieses 1621 Jahres, in der königlichen Hauptstadt Prag, die Execution angestellt und vollzogen worden. Mit angehengter Dancksagung, So Herr M. David Lippach, Evangelischer Deutscher Prediger in der alten Stadt Prag, in der neuen Kirche zum Salvator, am Tage S. Johannis, nach verrichter Predigt gehalten* (viz *Jahrbuch VII*, 186—187). Vrabec cituje zase zkráceně jako *Dancksagung Lippachs*.

O poradě exekuční komise, která se konala 18. června 1621 v Praze, přináší zprávu jediný soudobý pramen s tímto názvem: *Execution Wieder die zu Prag Eingezogene Evangelische Herrn Directorn. Vollzogen den 21. Junij Im Jahr MDCXXI.* Tato zpráva byla psána pod bezprostředním dojmem hned druhého dne po staroměstské popravě, jak o tom svědčí věta: „Heute (tj. 22. června, pozn. J. R.) sind wieder drey mit Ruthen ausgestrichen worden...“ Tento pramen našel rovněž Bohumil Molnár v Českém museu a nově jej otiskl (viz *Jahrbuch VIII*, 1887, 119—123).

Je třeba ještě uvést další čtyři prameny o staroměstské popravě. Jsou to:

Extract aus Prag (otiskl rovněž Bohumil Molnár v *Jahrbuch VIII*, 1887, 123—128).

Monumenta Monasterii in Monte Sion ze strahovského archivu s titulem: *Prägerische Execution derenn Rebellen vollzogen den 21. Junii 1621* (viz Teige, 33—38). Obsahuje detailní zprávy o způsobu poprav. Je sestavena na základě úředních zpráv současníků a svědků exekuce. Jinak je to nespolehlivý pramen, zvl. po stránce faktologické. Jeho autorem byl katolík, odtud jeho neobjektivní tendencnost.

Piseň o té exekuci od Šimona Lomnického z Budče, báseň o XXV slokách. Je psána z hlediska katolického proti českému odboji, proto české stavy pod obojí a krále Friedricha Falckého zavile tupí a haní (otiskl ji Pavel Skála ze Zhoře V, 142—146, vyd. Tieftrunkovo).

Viz též *Historia persecutionum ecclesiae bohemicae* (německy zpracoval Bernhard Czerwenka, *Das Persekutionsbüchlein*, Gütersloh 1869).

Popravu českých pánů popsal současník a snad i očitý svědek Václav Jilenský (správně Jelenský) ve veršované písni *Zalostná poprava smrtedlná některých pánův Českých v Praze na rynku staroměstském, L. P. 1621, 21. června.* Tato báseň byla vydána s pod-

čárovými poznámkami od A. W. v čsp. *Obrazy života* (Domáci ilustrovaná biblioteka zábavného i poučného čtení na rok 1861 v Litomyšli, tiskem a nákladem Antonína Augusty, str. 285–288), který redigoval Jiljí V. Jahn. Je to sice neumělá veršovačka, ale zajímavý dobový dokument autentické hodnoty. Jméno autora je skryto v kryptogramu v předposlední slově. Je psána z hlediska katolicky nazírajícího českého intelektuála, který v ní odsoudil stavovské povstání jako vzpouru proti katolíkům a císařskému domu. Jelenský byl roku 1595 bakalářem, vyučoval v Rakovnicce (1599), Mladé Boleslavi (1600), Chrudimi (1602), roku 1603 se stal universitním alumnem a od roku 1604 působil jako správce školy v Prachaticích. Zemřel někdy po roce 1621.

Poněvadž v těchto pramenech je zmatek co do pořadí popravených, věnoval této otázce pozornost Jan Josef V r a b e c ve studii *Jaký byl pořad poprav Staroměstských 21. června 1621?* (in: ČCH XII, 1906, 197 a d.), v níž na základě kritického srovnání a zhodnocení svrchu uvedených pramenů došel k tomuto snad správnému pořadí:

Ze stavu panského a rytířského:

1. Jáchym Ondřej Šlik hr. z Pasounu a z Lokte, někdejší nejvyšší zemský sudí, královský tajný rada, landfogt v Dolní Lužici a direktor.
2. Václav Budovec z Budova, president nad apelacími.
3. Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, president České komory.
4. Kašpar Kaplíř ze Sulevic, nejvyšší zemský písař.
5. Prokop Dvořecký z Olbramovic, podkomoří českého království.
6. Friedrich z Bílé, hejtman německých lehen.
7. Jindřich Otta z Losu, karlstějenský purkrabí.
8. Diviš Černín z Chudenic, hejtman Pražského hradu.
9. Vilím Konecchlumský z Konecchlumu.
10. Bohuslav z Michalovic, někdejší místokancléř království českého a posléze purkrabí hradeckého kraje.

Ze stavu městského:

11. Valentin Kochan z Prachové, měšťan pražského Nového města.
12. Tobiáš Štefek z Koloděj, měšťan pražského Nového města.
13. Kryštof Kober starší z Koberštejna, měšťan Menšího města pražského.
14. Jan Šultys z Felsdorfu, měšťan Kutnohorský, direktor.
15. Maxmilián Hošťálek z Javořice, měšťan z Žatce.
16. Jan Jesenius z Jesenova, doktor lékařství a rektor pražské akademie.
17. Jiří Haunšild z Firstenfeldu, královský rada nad apelacími.
18. Leander Ryppl, tajný rada falckého kurfiřta.
19. Jan Kutnauer ze Sonnenštejna, měšťan pražského Starého města, městský hejtman.
20. Simeon Sušiský ze Sonnenštejna, zeť Kutnauerův.
21. Nathanael Vodňanský z Vráčova, měšťan pražského Starého města.
22. Václav Mašterovský z Jizbice, měšťan pražského Starého města.
23. Jindřich Kozel z Peclinovce, měšťan pražského Nového města.
24. Ondřej Kocour, radní a měšťan pražského Nového města.
25. Jiřík Řečický, radní a měšťan pražského Nového města.
26. Michal Witman, radní a měšťan pražského Nového města.
27. Simeon Vokáč, radní a měšťan pražského Nového města.
- Václav Božecký, sluha při purkmistrovském úřadě, a dva prokurátoři Josef Kubín a Jan Švehla byli z Prahy vymrskáni a vypovězeni ze země. Mikuláš Diviš, staroměstský sluha purkmistrovského úřadu, byl přiveden k šibenici, na níž visel Vodňanský, a tam byl na dvě hodiny katem přibit za jazyk a pak vymrskán z města.
- ²²² Heřman Černín byl ve velkém podezření, že po Bílé hoře se nesmírně obohatil spolu s českým gubernátorem, knížetem Karlem z Lichtenštejna. Přivlastnil si také mnoho majetku a drahocennosti po Anně Maxmilianě z Opersdorfu, třetí manželce Ladislava Velen z Žerotína. Blíže o tom František H r u b ý v knize *Ladislav Velen z Žerotína* (Praha 1930, 156).
- ²²³ Jaroslav Ch a r v á t, l. c., str. 166.
- ²²⁴ Josef P e k a ř, *Knihy o Kosti I*, 128, 2. vyd.
- ²²⁵ Josef P e k a ř, *Knihy o Kosti I*, 129–130, 2. vyd.
- ²²⁶ V pražském SÚAR je uložen koncept přpisu (sign. SM—C 215 H 3, fol. 12), jehož český originál je dat. dne 16. března 1621, v němž jsou stanoveni Václav Čabelický ze Soutic a Pavel Chotounský z Chotouně za komisaře při soupisu majetku na statku Kryštofa Haranta z Polžic. Oba komisaři mají po skončeném výkonu podat zprávu knížeti Karlu Lichtenštejnovi, jak byl tento soupis proveden. Viz přílohy.

- ²²⁷ V pražském SÚAR je uložen český koncept dopisu ze dne 12. srpna 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 49), v němž se ukládá Petru Škopkovi z Bílých Otradovic a na Bělohradě a Jindřichu Kamenickému z Vitiněvsí a na Popovicích, aby podali zprávu v podobě šacuňku o polovině zámku Pecky a Nových Dvorů. Tamtéž je uložen český dopis Petra Škopka a Jindřicha Kamenického ze dne 10. září 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 24 a 25), v němž podávají oba komisaři zprávu knížeti Karlu Lichtenštejnovi o provedeném soupisu a revizi Harantova majetku. Konečně tamtéž je koncept zprávy Jiřího Viléma Michny a Voldřicha (podpis nečitelný) ze dne 2. listopadu 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 53—54) o šacuňku půl statku a zámku Pecky. V této zprávě byla tato polovina Harantova majetku odhadnuta na 35.000 rýnských zlatých. Viz přílohy.
- ²²⁸ Viz zemské desky 179 A 18.
- ²²⁹ V pražském SÚAR je uložena rozsáhlá korespondence Anny Salomeny Harantové knížeti Karlu z Lichtenštejna, v níž soustavně a velmi houževnatě usiluje získat polovinu majetku po Kryštofu Harantovi. Jsou to vesměs české čistopisné originály, datované dne 30. července 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 38—41), 11. srpna 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 35 a 58), 21. října 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 47 a 48) a 20. února 1623 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 55 a 56). Dále je tu dopis Salomeny Harantové hr. Jaroslavu Bořítovi z Martinic ze dne 24. srpna 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 37 a 42). Tamtéž je uložen přips císaře Ferdinanda II. ze dne 14. května 1623 (sign. SM—C 215 H 3, čís. 138), jímž se schvaluje prodej statku Pecky, zabaveného Kryštofu Harantovi, jeho vdově Anně Salomeně Harantové. Dopis je adresován prezidentu České komory. Tamtéž je přips ze dne 25. května 1623 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 13), jímž kupuje Anna Salomena Harantová půl statku Pecky s Novým Dvorem za obnos 21.289 kop míš., 34 gr. 2 denáry. Konečně je tu deponován dopis Petra Škopka z Bílých Otradovic a na Bělohradě knížeti Karlu Lichtenštejnovi ze dne 15. ledna 1623, v němž žádá o postoupení půl zámku Pecky. Viz přílohy. Viz též zemské desky 194, 1/20.
- ²³⁰ Rozkaz k zabrání Harantova domu na Menším Městě pražském na Oujezdě ležícím byl vydán 13. dubna 1622 (SÚAR, Praha, sign. SM—C 215 H 3, čís. 134). Inventář tohoto domu byl sepsán 14. dubna 1622 (SÚAR, Praha, sign. SM—C 215 H 3, čís. 135). Zpráva o zabrání domu, podepsaná Janem Hegnerem, nese dat. 16. dubna 1622 (SÚAR, Praha, sign. SM—C 215 H 3, čís. 137). Tentýž Jan Hegner sděluje knížeti Karlu z Lichtenštejna dne 23. července 1622 o stavu pozůstalostního řízení po zemřelém Kr. Harantovi a o rozdělení jeho majetku (SÚAR, Praha, sign. SM—C 215 H 3, fol. 36 a 43). V pražském SÚAR je také uložena korespondence Anny Salomeny Harantové, v které nesmírně houževnatým a vytrvalým způsobem usiluje získat pro sebe Harantův dům na Menším Městě pražském. Jsou to připsy ze dne 15. dubna 1622 (sign. SM—C 215 H 3, čís. 136), 18. dubna 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 23), 30. dubna 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 26 a 34) a 11. listopadu 1622 (sign. SM—C 215 H 3, fol. 44 a 57). V tomtož materiálu se nalézá dopis, dat. v Brandeje dne 19. července 1622 (sign. SM—C 215 H 3, čís. fol. 50—51), který se týká jednoho dvoru na brandýském panství, který náležel Kryštofu Harantovi. Viz přílohy. Viz též zemské desky 142 K. 17 Liber conf. 2. f. 68. K tomu tato literatura: Tomáš Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách I*, 137—138 a Václav Líva, *Studie o Praze pobělohorské III. Změny v domovním majetku* (in: Sborník příspěvků k dějinám Hlavního města Prahy. Díl IX. Praha 1935, 315 a 352).
- ²³¹ Podle popisu Františka Tischerera v jeho biografii o Heřmanu hr. Černínovi, 69—70.
- ²³² Koncept přímluvného listu císaře Rudolfa II. Anně Hradištské z 18. července 1602 je deponován v SÚAR v Praze, sign. SM—C 19/67. Viz přílohy.
- ²³³ Viz Augustin Sedláček, *Hrady a zámky II*, 245.
- ²³⁴ K odkazu majetku Anny Salomeny Heřmanu Černínovi viz zemské desky 142 E 15 a deskový extrakt ve StA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec (s různými daty: 7. května 1633, 17. prosince 1633, 14. března 1651 a 23. května 1659), sign. VIII F α . Viz přílohy.
- ²³⁵ Jan Jiří Harant, *Paměti* (vyd. Ferd. Menčík, in: ČČM, Praha 1887, 495).
- ²³⁶ Je to celkem pět dopisů Anny Salomeny Heřmanu Černínovi z let 1628, 1629 a 1630. Jejich české čistopisy jsou uloženy ve StA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. VIII F α . Viz přílohy.
- ²³⁷ Viz zemské desky sign. 293 B 13. Zbytek tohoto trhového obnosu 100.000 kop míšeňských i se zadřeznými úroky byl podle císařské rezoluce ze dne 11. března 1636 postoupen jejímu druhému manželu a dědici Heřmanu Černínovi. A na tuto a jiné pohledávky, které měl Černín za královskou komorou, byly mu „poraženy summy trhové per 172.637 zl. za statek *Neydek a za panství Schmidberk ve Slezsku*“. Viz Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách I*, 137—138.

²³⁸ Albrecht z Valdštejna si počínal při vymáhání harantovského zboží krutě a nelidsky, jak o tom svědčí slova žádosti druhého manžela paní Anny Salomeny Heřmana Černína z Chudenic: „Anbelangend den Verkauf, den die Anna Salome Harantin 1624 mit dem Friedländer getroffen, müsse bemerkt werden, dass sie dieses gezwungener Weis thun musste, indem der Friedländer auf der Herrschaft die Pappenheimbischen Reiter zu diesen End einquartiert hatte, welche über 300 Ross, Vieh und Anderes hinweggenommen, und als sie in den Verkauf dennoch nicht eingewilligt, hat Er seinen Rittmeister einen Samsall(?) genannt, mit 300 Pferden gar ins Schloss einlogiren und die Frau also tribuliren lassen, so dass sie nolens volens ihm das Gut verkaufen musste“ (viz Antonín Rybička, *Hrad Pecka a držitelé jeho 1620—1624*, 40). Konfiskace jmění Kryštofa Haranta a jeho zatčení po Bílé hoře se týká spis z roku 1623, který je uložen ve SÚAR v Praze (sign. MS—C 215, H 3). Dále je tu ve sbírce přepisů výtah účtů Anny Salomeny, vdovy po Harantovi, na statcích, konfiskovaných k císařské ruce z roku 1624. Viz též dopis Eliáše Blovského z Lunenštejna hr. Heřmanu Černínovi (dat. v Praze dne 20. července 1635) o svých výpovědích před frýdantskou komisí, týkající se statku Pecky. Dopis je uložen ve StA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, sign.: VIII Fβ. Viz přílohy.

Valdštejn měl v českých dějinách po Bílé hoře velkou dějinnou úlohu, i když tragicky a podivuhodným řízením osudu skončil v Chebu. Zprvu mařil úmysly vrchního velitele českého odbojného vojska hr. Thurna. Tehdy se dopustil první zrady na české věci. Vsadil vše na vítězství Ferdinandovo na Bílé hoře a vyhrál. To bylo v letech 1619—1620. V lednu 1634 se dověděl tentýž císař k svému zděšení, že Valdštejn kuje proti němu pikle a usiluje o jeho zničení a sesazení. Byla to zase zrada na císaři. Tehdy usiloval Valdštejn o světodějný převrat, o změnu celé Evropy a vše, co Valdštejn činil, bylo kryto autoritou nejvážnějšího jedinice v moravské šlechtě, jímž byl Český bratr, pan Karel starší ze Žerotína. Valdštejn byl mimořádně nadaný a jeho genialita kolísala mezi stavy normálními a nenormálními, někdy až šíleně vášnivými, nesenými excentrickou ctižádostivostí a bezohlednou surovostí. Dovedl vášnivě nenávidět! Tato nenávist dosahovala u něho živelné síly, která se stupňovala jako u jiných tehdejších typických představitelů pozdní renesance v nelítostnou vůli po odplatě. A to vše jej strhovalo až k nepřítelnému chování, které bylo ještě vybičováno astrologickými pověrami v určující konstelaci hvězdné soustavy, která usměrňovala jeho životní rozhodnutí a činy. Živelná oddanost Ferdinandovi II. se obratem změnila v živelnou a zběsilou nenávist, poněvadž Ferdinand II. jej sesadil z jeho vysoké vojenské funkce generalissima. Proto se v letech 1630—1634 odhodlal řešit českou otázku v duchu českého stavovského odboje, v duchu Thurnově a české emigrace. Zabýval se plánem z kořene vyvrátit císařovu moc. Viz Josef Pekař, *Valdštejn a česká otázka* (in: ČČH XL, 1934, 1 a d.) a Josef Pekař—Zdeněk Kristen, *Odhalení o Valdštejnově zradě a smrti* (Praha 1934, 126 a 7 obr. příloh).

²³⁹ O těchto nákupech a finančních transakcích Anny Salomeny vyprávěl její nejstarší syn Jan Vilém Harant za pobytu v Hofu u svého strýce Jana Jiřího Haranta staršího. Tehdy táhl spolu s generálem kníž. z Valdštejna jako jeho komoří a hejtman Hofem do Lipska.

²⁴⁰ Český čistopis dopisu je uložen ve StA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, sign. VIII Fβ 1/20—21. Viz přílohy.

²⁴¹ Viz zemské desky, sign. 295 F, 29 L, 23-2, 5-27 a N 26.

²⁴² Albrecht z Valdštejna daroval toto panství řádu kartuziánů valdického kláštera dne 8. prosince 1627. Od panství oddělil pouze dvůr Radošín, Novou Ves a Uhlíře. K panství ještě náležel zámek Pecka s městečkem Peckou, vesnicemi Lhotou, Staňkovem, Malou Vidonicí, Velkou Borovnicí, Vidochovem, Videchovcem, Štikovem, Bělou, Radkyní, Černínem a Stupnou. Dále se čtyřmi dvory, a to na Pecce, Nedaříži, se třemi rybníky, 8 řekami a potoky, 5 mlýny (na Pecce, Rejhaňský, ve Stupném, u Nového dvora a Fantovský), devíti lesy (Sejkonice, Krakovka, Vodnož, Hrdla, Jelinka, Pulice, u Nedaříže, u Hurky a u Kovářské louky). Konečně se v postupní listině jmenuje i lom na mlýnské kameny. Vyhrazeno je pouze právo dolování zlata, které náleží českým králům. Na panství se také nalézaly čtyři kostely v Pecce, Vidonicích, ve Stupném a v Byšičkách. Řádu byl dán také pivovar s právem vaření piva. Viz inventář archivačního fondu z prosince 1964. Okresní archiv v Jičíně, pracoviště Nová Paka.

²⁴³ Klavichord obdélníkového tvaru (126 cm délka, 40 cm šířka a 15 cm výška) má dřevěný, zeleně natřený korpus. Klávesnice je zhotovena z hnědých dřevěných a černobílých kostěných kláves o čtyřech a půl oktávách. Jde tu spíše o lidovou než vyspěle řemeslnou práci. Musilo by se ještě podrobným studiem zjistit, zda tento klavichord skutečně pochází z doby Kryštofa Haranta z Polžic. Zatím vzbujuje oprávněnou skepsi o této jeho provenienci. Nicméně tu jde o nástroj starobylého původu.

²⁴⁴ O metodologických problémech moderní historiografie se zvláštním zřetelem k hudební historii

se podrobně zmiňuje Jan Racek ve studii *Vladimír Helfert and the Brno School of Musicology* (in: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 1969, H 4, 29 a d.). Tato studie vyšla také v českém znění pod názvem *K metodologickým problémům brněnské musikologické školy. Věnováno památce prof. dr. Vladimíra Helferta* (in: Časopis Moravského muzea LIII/IV, 1968—1969. Vědy společenské II, 53 a d.).

²⁴⁵ Viz Josef Pekař v knize *Bílá hora*, 96 a d. Z literatury, která pojednává o hospodářských a finančních poměrech v pobělohorské době, uvádím samozřejmě jen nejdůležitější publikace: Tomáš Bílek, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618* (sv. I.—II., Praha 1882 a 1883), Otakar Odložilík, *Politické a hospodářské poměry po Bílé hoře* (in: Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna. Sborník osmi statí, red. Jar. Prokeš, Praha 1934, 61 a d.) a Otto Oliva, *Finanční politika v Čechách po Bílé hoře do kalady roku 1623* (Praha 1925). Viz též Jan Opočenský, *Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře* (2. vyd., Praha 1921).

Pro tehdejší poměry na Moravě jsou důležité tyto práce: Christian d'Elvert, *Beiträge zur Geschichte der Rebellion und Reformation und Confiscation* (in: Schriften der hist. stat. Sektion der mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, XVI. sv., Brno 1867), Jaroslav Prokeš, *Několik příspěvků k moravským dějinám po bitvě na Bílé hoře* (in: ČMM, roč. 48, 1924, 63 a d.) a František Hrubý, *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků 1622—1623* (in: ČMM, roč. 51, 1927, 124 a d.). O nemovitých a movitých uměleckohistorických památkách, které mají vztah k pobělohorské době viz Hubert Ječný, *Soupis nemovitých památek v Praze* (in: Sborník Staletá Praha, Praha 1965, 114 a d.) a Emanuel Poche, *Soupis movitých památek v Praze* (tamtéž, 106 a d.).

²⁴⁶ Počet odsouzených byl odhadnut v Čechách na 680 osob, z toho bylo 166 postižených ztrátou veškerého majetku. Na 112 jedinců bylo přinuceno převzít své zboží v léno. Naproti tomu 580 osob šlechtického původu bylo osvobozeno od pokuty, protože byli katolíci nebo přestoupili ke katolicismu. Na Moravě se konfiskační procesy protáhly až do roku 1624. Zde byly konfiskace poněkud mírnější, ale i tu bylo postiženo přes 250 osob různě odstupňovanými tresty. V prvním konfiskačním náporu byl zabaven majetek přibližně ve výši 200 milionů korun, počítáno v ménové hodnotě před první světovou válkou, což činilo asi půldruhé miliardy Kč měny z údobí první naší republiky. K tomu by bylo nutno ještě připočíst to, co ukořistilo vojsko v opuštěných pražských domech a na venkovských sídlech české šlechty a co bylo ukořistěno při tzv. paciřikaci země. Lichtenštejn dal dokonce pátrat po skvostech a hotovostech doma i v zahraničí. Tak např. Albrecht Jan Smiřický si uložil v prvních měsících odboje ve Frankfurtě n. M. 300.000 dukátů a množství skvostů, které se rovněž staly kořistí císařských. Bílek počítá, že v Čechách bylo zkonfiskováno šlechtě a měšťm statků v ceně asi 30 milionů zlatých. V pokutách bylo zabaveno jistín za 5 milionů, konfiskace frýdlantská vynesla na 576 milionů korun v měně před první světovou válkou. V to nejsou započítány konfiskace těm, kteří byli trestáni za to, že v době saského vpádu roku 1631 se vrátili do země a účastnili se akcí proti císaři. Bylo prý z 926 statků zkonfiskováno 491, ale k těmto všem údajům se staví Pekař skepticky a kriticky, poněvadž podle něho bylo tou dobou přes 1300 statků. Viz Josef Pekař, *Bílá hora*, 94 a d. Na Moravě se odhaduje cena propadlých statků na více než 5 milionů zlatých. Všechny tyto konfiskace, finanční transakce a hospodářské ztráty obnášely asi jednu miliardu rakouských korun, na Moravě asi 200 milionů korun. Po saském vpádu v letech 1632—1634 a po frýdlantské exekuci roku 1634 vzrostla konfiskační suma na 1217 milionů rakouských korun před první světovou válkou. Půda byla vyvlastněna. Asi 60 % poddanské půdy se dostalo do rukou nannoze cizích panských rodů. Rytíři měli už jen 10 % půdy, města 13 % a církve jen 12 %. Ze starých českých 60—70 panských rodin zbylo v zemi jen 20 rodin. Počet rytířů, tedy středních a malých statkářů, se zmenšil v době vlády Leopolda I. z předbělohorských 460 asi na 238. Na Moravě bylo proti 48 starým rodům 70 nových, z nich se rekrutovala národnostně indiferentní rakouská šlechta.

²⁴⁷ Stěží se podaří zjistit přesný počet šlechty a měšťanstva, který odešel v důsledku mandátů z Čech a Moravy, a jaký byl sociálně-společenský poměr těchto emigrujících vrstev. Proto všechny odhady jsou jen zcela přibližné a hypotetické; jejich údaje nannoze velmi kolísají. Roku 1622 se po přísných mandátech vystěhovali především novokřtělci z jižní Moravy. Bylo jich několik tisíc. Příslušníci Jednoty bratrské opustilo země více než 5000, z toho bylo asi kolem 100 duchovních. Velký počet byl těch, kteří se hlásili k České konfesi a stáli blízko luterským církvím. Z pražských měst se vystěhovalo na 2000 až 3000 lidí. Z panského a rytířského stavu opustilo Čechy něco přes 400 jmen, ale i toto číslo je velmi nepřesné, poněvadž v mnoha případech nešlo jen o jednotlivce, ale i o celé rodiny. Krofta udává, že po roce 1627 opustilo zemi 369 pánů a rytířů se svými rodinami. Jako úhrnný počet

bývá zpravidla uváděno na 30.000 až 36.000 rodin, z nichž asi 1080 šlechtických, což podle Krofity znamenalo asi 100.000 až 120.000 osob. Viz Kamil Krofta, *Bílá hora*, 230. Ale i tyto údaje Kroftovy jsou velmi přibližné a problematické, poněvadž je nelze přezkoušet nebo ověřit.

¹⁴⁸ Hlavní proud české emigrace směřoval na evropský sever a severovýchod. Na lužické straně byly osazovány celé nové vesnice, takže v sousedních zemích dokonce vznikala střediska české šlechtické a měšťanské emigrace. Vedle Nizozemí a Braniborska hlavními středisky a útočišti české emigrace v 17. století byly Sasko ve své míšeňské, později lužické části, zvláště Perno (Pirno), též Dráždany a Lipsko, pak Slezsko, Polsko a Uhry. Porůznu také Sedmihradsko, Rusko, Švédsko, Dánsko, Anglie, Bavorsko, Švýcarsko aj.

¹⁴⁹ Jmenujme aspoň nejvýznamnější zjevy: Jan Ámos Komenský, Václav Holar, Pavel Skála ze Zhoře, Pavel Stránský, Karel starší z Žerotína, Radslav Vchynský z Vchynic, Václav Vilém z Roupova, Ondřej Haberveš z Habernfeldu, Severýn Skato ze Šatenthalu, Matyáš Borbonius z Borbenheimu, Václav Leonhardi, Šimon Partlicius ze Sprincperku, Václav Nosidlo z Geblic, Pavel Ješín z Bezdřezí, Samuel Martinius z Dražova, Adam z Lokšan aj. Ze slavných panských rodů vymizel emigrací rod pánů z Vartenberka. Také se vystěhovali Žďarští ze Žďáru, Berkové z Dubé, někteří Mračtí z Dubé, celý rod Kaplířů a pánů z Roupova, Měsíčkové z Výškova, Gutštejnové, část rodu Švihovských aj. Poslední potomek Smiřických Jindřich byl do své smrti vězněn Albrechtem z Valdštejna na Hrubé Skále, Švamberkové byli zcela ochuzeni. Také rody těch, kteří zahynuli na Staroměstském náměstí na popravišti, téměř naprosto zanikly. Tak např. rod Budovců, Dvořeckých, Konecchlumských, z Michalovic, z Losu, rod Harantů z Polžic aj.

¹⁵⁰ Česká historiografická literatura dosud postrádá souborné a vyčerpávající dílo o české pobělohorské emigraci, jež by bylo založeno na soustavném studiu pramenů především ze zahraničních archivů. Z dosavadní literatury lze uvést zase jen spisy nejvýznamnější: Chr. Adolf Peschke, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen* (Leipzig 1857), Josef Jireček, *Literatura exulantův českých* (in: ČČM, roč. 48, 1874, sv. 1, 190 a d., dodatky, 484 a d.), Jos. Alex. Helfert, *Rodina zimního krále ve vyhnanství* (in: Osvěta XVII, 1887, čís. 8, 669 a d., čís. 9, 779 a d., čís. 10, 870 a d.). Helfert otiskuje také rodokmen Friedriška Falckého a jeho rodiny. Popisuje rovněž zajímavé styky dcery zimního krále Alžběty s francouzským filosofem René Descartesem. Josef Volí, *Čeští exulanti ve Freibergu v l. 1620—1640* (in: Věstník král. čes. spol. nauk V, 1912, 1 a d.), Břet. Jelíněk, *Die Böhmen im Kampfe um ihre Selbständigkeit 1618—1648* (Praha 1916), Bedř. Mendl, *Friedrich Falcký a české naděje pobělohorské* (in: ČČH XXIV, 1918, 77 a d.), Vlastimil Kybal, *Exulanti. Švédské kapitoly* (in: Drobné spisy. Z cest a archivů, I. sv., Praha 1915, 48 a d.), Václav Novotný, *Z politické činnosti J. Á. Komenského* (in: Naše doba XXVIII, 1928), Josef Pekař, *Bílá hora* (3. část Emigrace, Praha 1921), G. Loesche, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen* (Wien—Leipzig 1923), Eugen Dostál, *Václav Holar* (Praha 1924), Jaroslav Bidlo, *Jednota bratrská v prvním vyhnanství* (I. a IV. díl, Praha 1909 a 1932), Otakar Odložilík, *Z korespondence pobělohorské emigrace z let 1621—1624* (in: Věstník král. čes. spol. nauk II, 1932, 1 a d.), t ý ž, *Ze zápasů pobělohorské emigrace* (in: ČMM, roč. 56, 1932, 1 a d., 369 a d., roč. 57, 57 a d.), t ý ž, *Česká emigrace* (in: Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna. Sborník osmi statí, red. Jaroslav Prokeš, Praha 1934, 85 a d.), Josef Pekař, *Valdštejn. Dějiny valdštejnského spiknutí* (2 sv., Praha 1933 a 1934) a t ý ž, *Valdštejn a česká otázka* (in: ČČH XV, 1934, 1 a d.).

Přehlednou práci o české emigraci v 17. a 18. století napsal Eduard Winter, *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert* (Berlin 1955).

¹⁵¹ Pobělohorský fatalismus se zvláště výrazně projevil v korespondenci významných postav českého odboje a emigrace. V dopise Thurnově z roku 1621 nebo v projevech vůdčích postav českého povstání se mísí fatalismus s citacemi z Písma. V nich hledají útěchu a východisko z beznaděje. Tak např. nejvyšší český purkrabí Bohuchval Berka z Dubé nebo odvážný bojovník Pavel Kaplíř ze Sulevic vpisují do památníku jedné z dvorních dam zimní královny Alžběty roku 1628 sentenci: *Gott ist mein Trost*. Do téhož památníku napsala roku 1624 paní Markéta Salomona Slavatová, rozená Smiřická, česky své životní heslo: *Buď vs všem vůle Boží* (viz Otakar Odložilík, *Česká emigrace* (in: Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna. Sborník osmi statí, red. Jaroslav Prokeš, Praha 1934, 85 a d.).

¹⁵² Viz Josef Pekař, *Bílá hora*, 144. Své naděje a zklamání vyslovil Komenský v díle *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae* (vyd. roku 1648) a ve spise *Truchlivý*, v němž hovoří Komenský jménem české emigrace a táže se, proč Hospodin dopustil, aby jeho věrní bojovníci podlehlí temným silám Antikristovým. Stěží nalézá odpověď na svou otázku a všechno

úsilí najít tuto odpověď nakonec vyúsťuje v resignovaný závěr a pocit viny. Komenský v tomto spise vykládá bělohorskou katastrofu a její následky Kristovými ústy jako trest, kterým „vichřice hněvu božího“ stihla jejich hříchy. *Historia o těžkých protivěnstvích cirkve české* vyšla nově s úvodem F. M. Bartoše v Praze 1922 v VIII. svazku děl Komenského, 80 a d., znovu roku 1952 s úvodem Miloslava Kaňáka.

Úplný titul Truchlivého zní: *Truchlivý, to jest smutné a tesklivé člověka křestana nad vlasti a cirkve bídami nařikáni: v kterémž se jemu nejprve rozum, potom víra ozývají a potěšení dodávají, ale darmo, usilují: za tím tedy Kristuse vystoupě, jej zůřivě z netrpělivosti obviňuje, místně strašlivých svých ran příčiny ukazuje, bolesti polehčuje, vysvobození časné i věčné zaslibuje, a jak se k obojímu hotoviti má, poučuje. J. A. Comenii Colloquium inter hominem de patriae statu dolentem Christum et fidem* (ve 4 d., první dva 1623 a 1624; 3. až 1651, kdežto 4. *Smutný hlas* pochází z roku 1660). Vydal Bohuslav Souček (in: *Knihovna České reformace*, čís. 1., Tábor 1916). *Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře* byl nově vydán v Praze roku 1920 a 1946. Komenský se dožil velkého zklamání, poněvadž jeho naděje a touhy nebyly splněny. A proto na sklonku svého života píše poslední politický projev, jakousi životní závěť, spis *Angelus pacis*, který počal psát až roku 1667 (byl vydán J. Hendrichem roku 1926 s překladem českým, anglickým, francouzským a německým; roku 1938 vyšel znovu český překlad Hendrichův). O tom, jakým způsobem byla posuzována a hodnocena katastrofa bělohorská na vestfálském mírovém jednání ve spojitosti s českými politickými poměry podrobně píše Bedřich Šindelář ve své práci *Vestfálský mír a česká otázka* (Brno 1968).